

ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง
ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
THE EFFICIENCY OF THE SANGHA ADMINISTRATION IN SENA
DISTRICT, AYUTTHAYA PROVINCE

พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบิน สุเมโธ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง
ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบิน สุเมธ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE EFFICIENCY OF THE SANGHA ADMINISTRATION
IN SENA DISTRICT, AYUTTHAYA PROVINCE**

Phrakhrupitpatthanasophon (Subin Sumedho)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
Buddhist Management

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

C.E.2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(พระครูปริมาณารักษ์, รศ.ดร.)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี)

.....กรรมการ

(พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร.)

.....กรรมการ

(อาจารย์ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

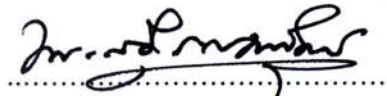
พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา

กรรมการ

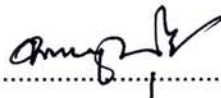
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม

กรรมการ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(พระครูปริมาณุรักษ์, รศ.ดร.)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ทองวิทย์ แก้วศรี)

.....กรรมการ
(พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร.)

.....กรรมการ
(อาจารย์ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา

กรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม

กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์ : ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง
ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ผู้วิจัย : พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบิน สุเมโธ)
- ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

- : พระครูปริยัติกิตติธำรง. ผศ.ดร. น.ธ.เอก,ป.ธ.๔.,พธ.บ.
(เกียรตินิยม), M.A, Ph.D. (Sociology)
- : พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา น.ธ.เอก,ประโยค ๑-๒,
พธ.บ., (เกียรตินิยมอันดับ ๑), ศศ.ม. (การจัดการการพัฒนาสังคม)
- : ผ.ศ.ดร. สุรพล สุยะพรหม พม., พธ.บ., M.A. Ph.D. (Pol.Sc.)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๔ มีนาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล ๒) เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล และ ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับ ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศึกษาวิจัยโดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) กับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ พระสงฆ์ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒๓๐ รูป โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ลักษณะของแบบสอบถามทั้งปลายปิดและปลายเปิด ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) ทดสอบสมมติฐานโดย การทดสอบค่าที (t-test) และค่าเอฟ (F-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way analysis of variance)

ผลการวิจัยพบว่า

๑) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการบริหารครั้งนั้น คือ พระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมและบัญญัติพระวินัย เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา ปัจจุบันการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นไปตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ หน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ต้องถือเป็นฐานะหน้าที่ เพราะการที่คณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนามี ๖ ด้าน คือ ๑) การปกครอง ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕) การสาธารณูปการ ๖) การสาธารณสงเคราะห์

๒) ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระภิกษุ ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า พระภิกษุที่มีอายุ พรรษา ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ และวุฒิการศึกษาทางธรรมต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน ส่วนพระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และวุฒิการศึกษาทางสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓) ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า พระสงฆ์บางรูปไม่เข้าใจพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์ และผู้ปกครองขาดการเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณร มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วางกฎระเบียบและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางการปกครอง เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ การอบรมพระภิกษุสามเณร ให้มีสมณสัญญาและการอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยา มารยาทในการปฏิบัติอันเกี่ยวเนื่องด้วยพิธีหรือแบบอย่างที่ดี และมีการดูแลพระสงฆ์ภายในวัดอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกันและเป็นธรรม รวมทั้งการยกย่องพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบในกิจวัตรอย่างสม่ำเสมอ

Thesis Title : The Efficiency of Sangha Administration in Sena District, Ayutthaya Province.

Researcher : Phrakhrupitpatthanasophon. (Subin Sumedho).

Degree : Master of Arts (Buddhist Management).

Thesis Supervisory Committee

- : Asst.Prof.Dr.Phrakhrupariyattikitthamrong, B.A.(Honors)
M.A., Ph.D. (Sociology)
- : Asst. Prof. Dr.Surapon Suyaprom, B.A., M.A., Ph.D.(Pol.Sc.)
- : Phrakrusangharak Kiattisak Kittipaño, B.A. (1st Class), M.A.
(Social Development)

Date of Graduation : March 14, 2012

ABSTRACT

The objectives of this research are 1) to study the Sangha Administration in Period of the Buddha Era and thereafter, 2) to study the efficiency of the Sangha Administration in Sena District, Ayutthaya Province, Classified by Personal Factors, and 3) to study the problems, obstacles and suggestions towards the efficiency of the Sangha Administration in Sena District, Ayutthaya Province. The survey research was carried out in this study. The samples used in this study were 230 Buddhist monks in Sena District, Ayutthaya Province, being drawn by cluster sampling technique. The tool used in data collection was questionnaire comprising open-ended. The data analysis was computed by using statistical techniques such as the frequency, percentage, mean, standard deviation, T- test and analysis Anova (One way analysis of variance), and to compare the differences of paired means, the Least Significant Difference (LSD) was employed.

The findings of this research are as follows:

1) Sanha Administration in the Buddha period used the Dhamma and Vinaya in the Administration. For the, Sangha Administration according to Supreme Sanghe present law Volume 15 No. 5, the Administration are divide into 6 aspects, namely, 1) Administrative, 2) Ecclesiastical Education, 3) Education Support, 4) Buddhist propagation, 5) Buddhist Constructions and Reparation, and 6) Public Welfare.

2) Comparison of the opinions of Buddhist monks towards the Sangha Administration in Sena District, Ayutthaya Province, classified by personal factors were, Buddhist monks have age, years of ordination, position of the Sangha, and level of Dhamma studies different, the opinions towards the Sangha Administration in Sena District, Ayutthaya Province, overall, no significant difference. Therefore reject the hypothesis. The level of Pali studies and general education different in Buddhist monks, the opinions towards the Sangha Administration in Sena District, Ayutthaya Province, overall difference. Therefore accept the hypothesis, significant at the .05 level.

3) The Problems, obstacles and suggestions relating to the efficiency of the Sangha Administration in Sena District, Ayutthaya Province were founded that Some of Monks are not Understand the teaching of the Buddha and Sangha Administrative law. They are lack of Monks and Novices Participation in Planning and regulation proper for Sangha Administration development train the by putting Some project such as monks and novices train, taking care program and give the honor to them et.

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร.ประธานกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ และเจริญพรขอบคุณ ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม และคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ประกอบด้วย พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ ผศ.ดร.รัชชพันธ์ อิศรเดช ที่กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่า ช่วยตรวจสอบความถูกต้องทั้งด้านภาษา เนื้อหา ระเบียบวิธี และเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย ขอเจริญพรขอบคุณ อาจารย์ ธิติวุฒิ หมั่นมี ที่ช่วยแนะนำเกี่ยวกับสถิติการวิจัย ที่ผู้วิจัยมีข้อติดขัด ให้กระจ่างชัดจนสามารถทำงานบรรลุเป้าหมาย

ขอกราบขอบพระคุณ เจริญพรขอบคุณ คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ประกอบไปด้วย พระครูปริมาณุรักษ์, รศ.ดร., พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร., พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี, ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, ที่ได้กรุณาตรวจแก้ไขให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณท่านเจ้าอาวาสทุกวัดในอำเภอเสนา ที่เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้ศึกษาเล่าเรียนในระดับปริญญาโท และสุดท้าย ขอขอบพระคุณพระอาจารย์ทุกรูป และคณาจารย์คณะสังคมศาสตร์ทุกท่าน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ได้ให้ความรู้ ประสิทธิ์ประสาทวิทยากร และประสบการณ์ รวมถึงให้ความเมตตาเอื้อเฟื้อ ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ และเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยมาตลอด คุณความดี การทำประโยชน์ใด ๆ อันเกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณแด่โยมมารดา บิดา ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ ญาติสนิท มิตรสหายและเพื่อนร่วมชั้นเรียนทุกท่าน ที่เป็นกำลังใจ และให้การสนับสนุนในทุก ๆ เรื่อง รวมทั้งญาติโยม พร้อมด้วยคณะครูอาจารย์โรงเรียนเทศบาลวัดสุทธาโภชน (ไวยุทธวิทย์) และผู้มีอุปการะคุณทุกท่าน

ขอเจริญพรขอบคุณ ญาติโยมที่ให้ความอุปถัมภ์ที่ได้ให้การสนับสนุน ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์แบบ

อาณิสงส์สิ่งใดที่จักพึงบังเกิดจากการทำวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอนอบน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัย คุณบิดา คุณมารดา คุณครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ ผู้มีอุปการะคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบคุณท่านผู้ประสานงานข้อมูลการทำวิทยานิพนธ์ และผู้ใกล้ชิดที่ให้กำลังใจกำลังทรัพย์สนับสนุนในทุก ๆ เรื่องจนทำให้ผู้ทำวิทยานิพนธ์ได้รับประโยชน์สูงสุดจากการศึกษา

พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบิน สุเมโธ)

๙ มีนาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า	
บทคัดย่อภาษาไทย	ก	
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค	
กิตติกรรมประกาศ	จ	
สารบัญ	ฉ	
สารบัญตาราง	ฅ	
สารบัญแผนภาพ	ญ	
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ	
บทที่ ๑	บทนำ	
๑.๑	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓	ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๔	ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕	สมมติฐานในการวิจัย	๕
๑.๖	นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๗	ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒	เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑	การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล	๗
๒.๒	การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาล	๑๗
๒.๓	การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทยอดีตและปัจจุบัน	๒๖
๒.๔	แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง	๔๗
๒.๕	แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๕๗
๒.๖	แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์	๖๓
๒.๗	หลักธรรมสำหรับเจ้าอาวาสในพระไตรปิฎก	๗๕
๒.๘	โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอเสนา	๗๘
๒.๙	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๙
๒.๑๐	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๘

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๘๙
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๘๙
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๘๙
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๙๐
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๓
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๙๓
บทที่ ๔ ผลการศึกษา	๙๕
๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๙๕
๔.๒ ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองใน อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๙๘
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการ ปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๐๒
๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๑๐
๔.๕ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย	๑๑๑
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๑๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๒
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๑๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๑๘
บรรณานุกรม	๑๒๑
ภาคผนวก	๑๒๘
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพ เครื่องมือวิจัย	๑๒๙
ภาคผนวก ข ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)	๑๓๕
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความ เที่ยงตรงของแบบสอบถาม (Try Out)	๑๔๑

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง		หน้า
ภาคผนวก ง	ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient)	๑๔๓
ภาคผนวก จ	หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๔๖
ภาคผนวก ฉ	แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๔๘
ประวัติผู้วิจัย		๑๕๕

สารบัญญัตราง

ตารางที่	หน้า
๔.๑ จำนวน และคำร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม	๙๖
๔.๒ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ประสิทธิภาพการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๙๘
๔.๓ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามอายุ	๑๐๒
๔.๔ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามพรรษา	๑๐๓
๔.๕ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์	๑๐๔
๔.๖ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามวุฒิทางธรรม	๑๐๕
๔.๗ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามวุฒิทางเปรียญธรรม	๑๐๖
๔.๘ การเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ของระดับความคิด ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามวุฒิทางเปรียญธรรม	๑๐๗
๔.๙ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๐๘
๔.๑๐ การเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ของระดับความคิด ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๐๙
๔.๑๑ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๑๐

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑ โครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยในสมัยกรุงสุโขทัย	๒๙
๒.๒ โครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยสมัยอยุธยา	๓๒
๒.๓ โครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น	๓๕
๒.๔ โครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๔	๔๑
๒.๕ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๗๘
๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)	๘๘
๔.๑ สรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย	๑๑๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลัก โดยใช้ระบบย่อคำ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวิภังค์	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
อ.จ.ป.จ.ก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในงานวิจัยฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักการอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีใช้ระบบระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ขุ.ธ.(บาลี) ๒๕/๓๒๑ - ๓๒๒/๗๒ หมายความว่า การอ้างอิงนั้นระบุถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกายธมมปทปาลี ฉบับภาษาบาลี พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๓๒๑-๓๒๒ หน้าที่ ๗๒ ส่วนพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จะระบุ เล่ม / ข้อ / หน้า/ เช่น ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๑ - ๓๒๒/๑๓๓ หมายความว่า ระบุถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๓๒๑ - ๓๒๒ หน้าที่ ๑๓๓ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประทานการอุปสมบทแก่พระอัญญาโกณฑัญญะ นับว่าเป็นการสืบศาสนทายาทเป็นครั้งแรก และทรงประกาศจักรพรรดิแห่งชีวิตด้วยการแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นปฐมฤกษ์แห่งการประกาศพระพุทธศาสนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน หลังจากนั้นส่งสาวกไปประกาศพระสัทธรรม ด้วยพระพุทธานุญาตว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และความงามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน”^๑

นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา การประกาศพระพุทธศาสนาได้เริ่มแผ่ขยายไปทั่วชมพูทวีปซึ่งทำให้พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคงอย่างรวดเร็ว จำนวนพระสาวกเพิ่มมากขึ้นตามลำดับพร้อมกันนั้นส่งเสริมให้มีการศึกษา คือ ดันถุระและวิปัสสนาธุระ อันเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติควบคู่กันไปพระพุทธองค์ทรงปกครองพระสงฆ์สาวกแบบระบบพ่อปกครองลูกโดยอาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลัก เช่น เมื่อจะให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรต้องมีพระอุปัชฌาย์ เป็นผู้ดูแลหรือเป็นผู้ปกครอง กล่าวคือพระอุปัชฌาย์เป็นเหมือนผู้ค้ำประกันตัวผู้บวชต่อที่ประชุมสงฆ์ว่าต้องมีคุณสมบัติครบถ้วนหรือไม่อย่างไร^๒ และเมื่ออุปสมบทให้แก่กุลบุตรแล้ว ได้มีการอบรมข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ที่อุปัชฌาย์และสัททวิหริกรักษาปฏิบัติต่อกัน คือเหมือนพ่อปกครองลูกใช้ระบบเคารพกันตามอาวุโส^๓

สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้ระบอบสามัคคีธรรมเป็นแม่บทในการปกครองคณะสงฆ์โดยพระองค์เองทรงอยู่ในฐานะเป็นประมุขหรือประธานของภิกษุสงฆ์ทั้งหมด ทรงประทานความเสมอภาคแก่ภิกษุทุกรูป ไม่มีการเลือกปฏิบัติสำหรับภิกษุที่เคยมีสถานะเดิมแตกต่างกัน ไม่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ เช่น บางรูปเคยมีสถานะเดิมเป็นกษัตริย์ เชื้อพระวงศ์

^๑วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๒พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *นิติศาสตร์แนวพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๔๕.

^๓วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๔๒.

ชั้นสูง บุตรมหาเศรษฐี หรือคนยากจนเข็ญใจก็ตาม ต่างก็ต้องประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงและบัญญัติไว้แล้วเสมอเหมือนกัน

หลังจากสังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราช องค์ประธานศาสนูปถัมภก ได้ส่งพระมหาเถระไปประกาศพระพุทธศาสนา ๙ สาย โดยเฉพาะประเทศไทยก็ได้รับผลจากการประกาศพระพุทธศาสนาในคราวนั้น ทำให้พระพุทธศาสนาแผ่จรขยายไปทั่วทุกมุมโลกและสร้างประโยชน์สำคัญคือการทำให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติ เพราะอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักพุทธธรรมนำชีวิตให้ประชาชนอยู่ดีกินดี^๔

พระพุทธศาสนา มีหลักศาสนธรรมที่สามารถน้อมนำไปปฏิบัติ มีศาสนสถานไว้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และมีศาสนบุคคลคือพระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า แล้วเผยแผ่พุทธธรรม ในสังคมไทยให้ความสำคัญกับพระสงฆ์ เนื่องจากเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีฐานพิเศษทางสังคมได้รับการยอมรับนับถือ สังคมไทยให้ความเคารพและแสดงความเคารพนอบน้อมต่อพระสงฆ์เมื่อได้พบเห็น ยิ่งพระสงฆ์ที่มีกิจวัตรปฏิบัติเคร่งครัดตามพระธรรมด้วยแล้ว มักจะได้รับการยอมรับนับถือจากพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก เมื่อพระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีของพุทธศาสนิกยิ่งทำให้ศาสนาเจริญรุ่งเรืองยิ่งๆขึ้นไป หากพระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติชอบคุณานุประโยชน์ก็จะเกิดแก่สังคมสงฆ์นั้น^๕ การที่พระสงฆ์ประพฤติต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับประชาชนมากขึ้นก็ยิ่งควรต้องตระหนักในสมณภาวะและภาระหน้าที่ ต้องเกื้อกูลต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง โดยมีการศึกษาปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างถูกต้อง ไม่สร้างความเสื่อมทรามหรือสิ่งที่ไม่ดีงามแก่พระพุทธศาสนา

ปัจจุบัน การปกครองคณะสงฆ์ จึงถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญเพราะถ้ามีระบบปกครองที่ดีมีประสิทธิภาพศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การปกครองหรือการบริหารที่ดีนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์และวิธีการจัดการหรือมีแนวคิดซึ่งขึ้นอยู่กับงานกันทำมอบอำนาจกระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายระดับต่าง ๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ เพราะการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันนี้ มีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้องเมื่อมีอิทธิพลเกิดขึ้นต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์^๖ การปกครองคณะสงฆ์จึงถือว่าเป็นหัวใจสำคัญหลักในงานบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ คือด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎระเบียบ มหาเถร

^๔ พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), และ ดร.ระวี ภาวิไล, พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๙.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), เมืองไทยจะวิฤกฤถ์ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๓๓.

^๖ กรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

สมาคม ขอบังคับ มติ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชหรือคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน การระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัย การลงนิคหกรรม การวินิจฉัยข้ออุทธรณ์ต่าง ๆ ตลอดจนการ แต่งตั้งถอดถอนเจ้าคณะพระสังฆาธิการ ควบคุมดูแลให้เป็นไปตามข้อวัตรปฏิบัติของจริยา พระสังฆาธิการ และสถาบันคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ตระหนักถึงความสำคัญใน ระบบการปกครองคณะสงฆ์ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะปัจจุบันนี้ วิทยาการด้านการบริหารและ การปกครองคณะสงฆ์ กิจการคณะสงฆ์บางอย่างอาจอาศัยการบริหารแบบราชการของฝ่าย บ้านเมือง กิจการคณะสงฆ์บางอย่างอาจอาศัยการบริหารที่คล่องตัวแบบภาคเอกชน และกิจการ บางอย่างต้องบริหารตามหลักพระธรรมวินัย^๗

ดังนั้น การทำงานวิจัยเรื่องนี้ต้องการที่จะศึกษารูปแบบและวิธีการปกครองคณะ สงฆ์สมัยพุทธกาลและสมัยหลังพุทธกาล และรูปแบบวิธีการปกครองคณะสงฆ์ไทย ที่มีวิวัฒนาการตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ในปัจจุบันนี้ ว่าการปกครองในแต่ละยุคสมัยนั้นมีความแตกต่างกันอย่างไร และสอดคล้องกัน ตรงไหนบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดรูปแบบและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์ใน อำเภอสวน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมี พระครูสุวรรณคีรีลาสิคุณ เจ้าคณะอำเภอสวน ซึ่งมี อำนาจหน้าที่ในการบริหารการปกครองคณะสงฆ์ในเขตอำเภอสวน มี ๓๓ วัด ๖ ตำบล ว่าเจ้าคณะพระสังฆาธิการจะมีวิธีและแนวคิด รูปแบบ และวิธีการปกครองคณะสงฆ์ในเขต ปกครองอำเภอสวนผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของ พระครูสุวรรณคีรีลาสิคุณ (ทองพูน จิตสีโล) และได้ ปฏิบัติเอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และระเบียบ ขอบังคับ กฎมหาเถร สมาคมอย่างไร นำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการปกครองที่ครองใจผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา อย่างไรและนโยบายการปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอสวน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีแนวการ ปกครองที่มีวิสัยทัศน์อย่างไร อาจจะเป็นแนวทางที่คณะสงฆ์ในเขตปกครองอำเภออื่น ๆ จะได้น้อมนำไปปฏิบัติเป็นทิวฏฐานุสสติแบบอย่างได้ เพื่อพัฒนาองค์กรของคณะสงฆ์ในเขตปกครอง ของท่านให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความเรียบร้อยดังตามพระธรรมวินัยขององค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระองค์ได้เสียสละประโยชน์อันยิ่งใหญ่ต่อชาวโลก และคณะสงฆ์ ทั่วโลกจะได้ช่วยกันปกครองคณะสงฆ์ตามพระธรรมวินัยต่อกุลบุตร ที่ได้มีโอกาสเข้ามาบรรพชา อุปสมบทเพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนตลอดไป

^๗พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร :บริษัทสหนิกรรม จำกัด ,๒๕๓๙), หน้า ๗๘.

๑.๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๓. ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เฉพาะด้านการปกครอง

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ในการวิจัยครั้งนี้ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระสังฆาธิการและพระภิกษุที่สังกัดในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๔๘๕ รูป^๑ จาก ๓๓ วัด

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

ในการวิจัยครั้งนี้จำกัดเฉพาะในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ กำหนดระยะเวลาการวิจัย ตั้งแต่ เดือนมิถุนายน ๒๕๕๔ ถึง เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๕ รวมระยะเวลาทำการทำวิจัย ๙ เดือน

๑.๔. ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ ผลการเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นอย่างไร

๑.๔.๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นอย่างไร

^๑ สืบตติจากสำนักงานคณะสงฆ์อำเภอเสนา พ.ศ. ๒๕๕๓

๑.๕ สมมติฐานในการวิจัย

๑.๕.๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

๑.๕.๒ พระสงฆ์ที่มีจำนวนพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

๑.๕.๓ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

๑.๕.๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

๑.๕.๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

๑.๕.๖ พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๖.๑ **พระสังฆาธิการ** หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส

๑.๖.๒ **ประสิทธิภาพ** หมายถึง ความสามารถสำเร็จที่ทำให้เกิดความสำเร็จตามความปรารถนาโดยใช้เวลา และความพยายามเล็กน้อย ก็สามารถให้ผลงานที่ได้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

๑.๖.๓ **การบริหาร** หมายถึง ภาระหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่จะใช้ความรู้ความสามารถในการทำงานคณะสงฆ์เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จตามบทบาท โดยการวางแผน จัดองค์กร สั่งการและควบคุม

๑.๖.๔ **กิจการคณะสงฆ์** หมายถึง กิจกรรมของการบริหารคณะสงฆ์ที่พระสังฆาธิการในอำเภอเสนา ต้องปฏิบัติและกระทำตามระเบียบ กฎเกณฑ์ในการปกครอง

๑.๖.๕ **การปกครอง** หมายถึง ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชา สมเด็จพระสังฆราช

๑.๖.๖ การบริหารคณะสงฆ์ หมายถึง การปกครองคณะสงฆ์และการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการดูแลคณะสงฆ์สังกัดมหานิกายในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติ กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ ของมหาเถรสมาคมและพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

๑.๗.๒ ทำให้ทราบการเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะศึกษาในรูปแบบและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ ในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จากเอกสารปฐมภูมิ ซึ่งประกอบด้วยคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และเอกสารทุติยภูมิ ซึ่งเป็นผลงานทางวิชาการของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งหนังสือข้อคิด ข้อเขียนและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเนื้อหาครอบคลุมอยู่ในขอบข่ายดังต่อไปนี้

- ๒.๑ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล
- ๒.๒ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาล
- ๒.๓ การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทยอดีตและปัจจุบัน
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์
- ๒.๗ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอเสนา
- ๒.๘ หลักธรรมสำหรับเจ้าอาวาสในพระไตรปิฎก
- ๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๑๐ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

เจ้าชายสิทธัตถะ พระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ทรงเสวยสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของมนุษยชาติ โดยอุทิศพระวรกาย ด้วยปณิธานอันแน่วแน่ที่จะหาทางพ้นทุกข์ เสด็จออกผนวชค้นหาสัจธรรมแห่งชีวิต ทรงบำเพ็ญเพียรปฏิบัติเป็นเวลา ๖ ปี จนพบหนทางแห่งความหลุดพ้น บรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นศาสดาเอกของโลก ด้วยวิสัยทัศน์ที่มีสายพระเนตรอันยาวไกล ย้อนถึงอดีต วางแผนในอนาคต เพื่อพิจารณาเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเมื่อพิจารณากระบวนการวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การยกย่องสรรเสริญของวิญญูชน การยกย่องสรรเสริญของวิญญูชนนั้นเป็นมาตรฐานในการกำหนดทิศทางแห่งการปฏิบัติดำเนินงานของสังคม การยกย่องสรรเสริญหรือการติฉินนินทาของคนพาลไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญเพราะท่านสอนว่าอย่าหวั่นไหว เพราะผู้ที่เป็นชนพาลนั้นไม่ได้พิจารณา

ให้รอบคอบถี่ถ้วน พุดไปตามกระแสของโลกบ้าง ตามความคิดของตัวเองหรือคนรอบข้างบ้าง เพื่อผลประโยชน์บ้าง แต่วิญญูชนหรือบัณฑิตพิจารณาตามหลักการด้วยปัญญาแล้ว ตำหนิหรือยกย่องตามความจริงแห่งสังขธรรม คำตำหนิของบัณฑิตในเรื่องใดพระพุททเจ้าทรงให้ควมสำคัญในเรื่องนั้นว่าไม่ควรทำ ถ้าหากว่าบัณฑิตยกย่องสรรเสริญในเรื่องใดเรื่องนั้นก็ถือว่า เป็นมาตรฐานในทางสังคมาควรทำ พระสัมมาสัมพุททเจ้าทรงใช้นโยบายนี้ในการประกาศให้ ชาวพุททยกย่องพระเอตทัคคะคือความเป็นเลิศในด้านต่าง ๆ เช่นพระสารีบุตรว่าเป็นผู้เลิศ ในทางปัญญา ยกย่องพระมหากัสสปะว่าเป็นผู้เลิศในทางรุดงค์ควมเคร่งครัด ยกย่องพระ อานนท์ว่าเป็นผู้ที่คงแก่เรียน เป็นต้น ซึ่งก็เป็นผลทำให้ผู้ใฝ่รู้ใฝ่ปัญญา ต้องเข้าหาพระสารีบุตร ผู้ที่ใฝ่ในการปฏิบัติเคร่งครัด ปฏิบัติรุดงค์ก็ฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของท่านพระมหากัสสปะ ผู้ใฝ่ การศึกษาเล่าเรียนก็ไปหาพระอานนท์ เป็นต้น^๑

ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา งานด้านการเผยแผ่พระพุททศาสนาได้แผ่ขยายออกไป อย่างกว้างขวางแผ่สู่อาณาจักรน้อยใหญ่ด้วยสังขธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุททเจ้าได้แสดง ไว้และสามารถปฏิบัติได้ทุกกาลสมัย ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้มหาชนหันเข้ามานับถือ พระพุททศาสนา ไม่ว่าจะเป็นยากจวนพิภพหรือคนขอทานเจ้าฟ้าพระมหากษัตริย์ต่างก็มีความ เลื่อมใสในพระธรรมของพระองค์และหมู่สาวกของพระองค์ผู้ประพตติปฏิบัติชอบ จนเกิดเป็น หมู่คณะใหญ่เป็นองค์กรที่เรียกว่า พุททบริษัทสี่ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุททกาลนั้นยังไม่เป็นรูปแบบในลักษณะที่เป็นองค์กร การบริหารจัดการตั้งตามลักษณะองค์กรการบริหารทั่ว ๆ ไป เหมือนในปัจจุบันแต่เป็นการทำหน้าที่ ของพระภิกษุทุกรูปที่อยู่ร่วมกันในอารามนั้น ๆ ซึ่งมีสิทธิเท่าเทียมกันในการช่วยเหลือทำหน้าที่ ดูแลรักษา และดำเนินการให้ชีวิตความเป็นอยู่ จากการกระทำของภิกษุแต่ละรูป ให้เป็นไปตาม หลักพระธรรมวินัย ให้ถูกต้องตามพุททบัญญัติเรียกว่าเป็นการปกครองโดยธรรมวินัย^๒ โดย ภาพรวม ๆ แล้วสมัยพุททกาลพระพุททเจ้าทรงดำเนินการปกครองด้วยวิธีการปกครองด้วย วิธีการคัดเลือกกลั่นกรองบุคคลากรมาบวชในพระพุททศาสนามีพระธรรมวินัยเป็นฐานรองรับ ทรงให้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อนำไปสู่การเผยแผ่พระพุททศาสนาตนเอง

^๑พระเทพโสภณ (ประยูร ฐมมจิตโต), “คำกล่าวอนุโมทนา” เนื่องในงานประสาทปริญญา บัตรดุษฎีบัณฑิต กิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาและศาสนา แก่พระเทพโสภณ (ประยูร ฐมมจิตโต) จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ณ พระอุโบสถวัดประยูรวงศาสุวรรณวิหาร, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๔๔.

^๒พระมหาธรรมมรุต อริยธมฺโม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีใน พระไตรปิฎก”, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์สุรวัดณ์, ๒๕๔๓), หน้า ๕๗.

๒.๑.๑ การบวช

การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะใหญ่เป็นสมาชิกของสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมบรรพชิตหรือฆราวาสถ้าไม่สามารถฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้หลุดพ้น หรือตเว้นจากความโลภ ความโกรธความหลงได้อย่างเด็ดขาดได้แล้ว ย่อมจะเกิดความขัดแย้งในหมู่คณะนั้นๆ เมื่อเป็นเช่นนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันรับผิดชอบและเข้มงวดกับการคัดเลือกสมาชิกที่เข้ามาในสังคมสงฆ์ ด้วยกฎหมายหรือแบบแผนจารีตประเพณีกฎเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นเครื่องรองรับสถานภาพแห่งการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ กฎหมายและแบบแผนที่คนส่วนใหญ่ของสังคมให้ความเห็นชอบร่วมกันว่าสามารถใช้เป็นมาตรฐานแนวควบคุมความประพฤติปฏิบัติแต่ละบุคคลให้อยู่ในกรอบเขตอาณัติที่ถูกต้องและดีงามตามประเพณี ทั้งนี้ ก็เพื่อให้สังคมสงฆ์สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุขและไม่ก่อให้เกิดจลาจลกระทำการอันไม่สมควรที่เรียกว่า กิณฑนาการในภายใน^๓ จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงแผ่ข่ายคือพระญาณอันยาวไกล ทรงทราบถึงอนาคต เพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับศาสนาของพระองค์เอง อาศัยพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้เป็นตัวแทนของพระองค์ เหมือนคราวที่พระอานนท์ทูลถามว่า “เมื่อพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานไปแล้ว จะมอบอำนาจหน้าที่การดูแลคณะสงฆ์แก่ผู้ใด” พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์ พระธรรมและวินัยใดที่เราตถาคตได้แสดงและบัญญัติไว้เมื่อเราล่วงลับดับขันธืไปแล้ว พระธรรมและวินัยนั้นแหละ จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย”^๔

ดังนั้น การบริหารปกครองพุทธบริษัทในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงมีความระมัดระวังและพิถีพิถันเป็นอย่างยิ่งในการที่จะรับสมาชิกเข้าสู่หมู่คณะหรือสถาบันสงฆ์ในยุคแรก ๆ พระองค์ทรงคัดเลือกสมาชิกที่เข้ามาใหม่ด้วยพระองค์เอง คือ ทรงประทานการอุปสมบทแก่พระปัจจุวัคคีย์ มีพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นต้น จากนั้นก็ทรงมอบอำนาจแก่คณะสงฆ์ในการคัดเลือกคฤหัสถ์สมาชิกที่มาอยู่ใหม่ด้วยวิธีตัดสินจตุตถกรรม แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังมีมาตรการที่รัดกุมมาก เช่น ผู้ที่จะมาอุปสมบทต้องเป็นผู้ชาย มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และเป็นคนที่ไม่มีอวัยวะสมบูรณ์ไม่พิการ ไม่เป็นโรคสังคมรังเกียจ เป็นต้น^๕ และพระองค์ยังทรงกำหนดคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์และพระสงฆ์ที่จะกระทำการยอมรับสังฆกรรมแห่งการรับสมาชิกใหม่หรือพระภิกษุ โดยทรงบัญญัติให้พระภิกษุใหม่แต่ละรูปมีพระอุปัชฌาย์ คือเมื่อจะบวชต้องมีพระอุปัชฌาย์ เป็นผู้ดูแล นั้นหมายถึงพระภิกษุผู้บวชใหม่ต้องมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ดูแลเหมือนบิดาดูแลลูกตั้งที่พระพุทธองค์ตรัสกับพระภิกษุตอนประกาศพระพุทธศาสนาใหม่ๆ ว่า ภิกษุ

^๓แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕.

^๔ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^๕วี.ม.(ไทย) ๔/๑๑๙/๑๙๔.

ทั้งหลาย เราอนุญาตอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในสังฆวิहारิกเหมือนบุตรสังฆวิहारิกจักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในอุปัชฌาย์เหมือนบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วอุปัชฌาย์และสังฆวิहारิกจักมีความเคารพยำเกรงประพடுத்தกลมเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้^๖ ผู้บวชใหม่ยังไม่รู้หลักการและแนวทางในการศึกษาปฏิบัติที่ถูกต้องควรแนะนำให้ความรู้พื้นฐานเบื้องต้น ยิ่งเมื่อมาอยู่รวมกันมาก ๆ ขึ้น ก็มีปัญหาว่า ผู้เข้ามาใหม่นั้นบางคนเข้ามาแล้วอาจจะมีความรู้สึกแว้งคว้าง ไม่ได้รับการแนะนำให้ฝึกฝน ศึกษา เรียนรู้ ทำให้ไม่ได้รับประโยชน์จากคณะสงฆ์เท่าที่ควร เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้มีพระอุปัชฌาย์ขึ้นมาการที่จะรับกุลบุตรเข้ามาอยู่เป็นสมาชิกของหมู่คณะที่เรียกว่าพระภิกษุ มี ๔ รูปแบบ คือ^๗

ก. เอหิภิกขุอุปสัมปทา การอุปสมบทหรือการบวชด้วยวิธีนี้ เป็นวิธีการเฉพาะพระพุทธองค์เท่านั้นที่จะประทานการอุปสมบทแบบเอหิภิกขุได้ เหล่าอริยสาวกรูปอื่นไม่สามารถที่จะกระทำได้ พระพุทธองค์ประทานการอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาแก่พระอัญญาโกณฑัญญะเป็นรูปแรกในพระพุทธศาสนา แต่เป็นที่น่าสังเกตคือในส่วนที่บุคคลจะเข้ามาบวชด้วยวิธีนี้ ส่วนมากเป็นพระอรหันต์หรือไม่ก็เป็นพระอริยบุคคลชั้นใดชั้นหนึ่งมาก่อนเอหิภิกขุอุปสัมปทามี ๒ ประเภท^๘ คือ

๑) บุคคลที่ยังไม่ได้บรรลุพระอรหันต์หรือคุณธรรมขั้นสูงสุด พระพุทธองค์ทรงประทานอุปสมบทด้วยพระวาจาว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งกองทุกข์โดยชอบเถิด”^๙ เช่นประทานการอุปสมบทแก่พระอัญญาโกณฑัญญะผู้ได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว เป็นพระโสดาบัน แต่ยังไม่บรรลุพระอรหันต์

๒) แต่ถ้าบุคคลนั้นได้บรรลุพระอรหันต์หรือคุณธรรมขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ก็จะประทานการอุปสมบทด้วยพระวาจาว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้วเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด” เช่นประทานการอุปสมบทแก่พระยสะผู้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วบรรลุพระอรหันต์ ด้วยพุทธดำรัสดังกล่าวนี้ กุลบุตรที่จะมาเป็นสมาชิกใหม่ในพระพุทธศาสนาก็จะเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์^{๑๐}

ข. ติสรณคณฺฐอุปสัมปทา คือ การอุปสมบทด้วยวิธีที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์เหล่าอริยสาวกของพระองค์ดำเนินการกันเอง สืบเนื่องจากที่พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่พระปัญจวัคคีย์จนบรรลุเป็นพระอรหันต์ จากนั้นมาไม่นาน ก็มีผู้ขอบวชและ

^๖วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๔/๘๑.

^๗พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , *นิติศาสตร์แนวพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๕๔.

^๘พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน) , *คู่มือพระอุปัชฌาย์*, (กรุงเทพมหานคร : สหทัยพัฒนาการพิมพ์ , ๒๕๔๐), หน้า ๙๕.

^๙วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๒/๗๗.

^{๑๐}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

ตรัสรู้ตามถึง ๖๐ รูป พระองค์พระดำริว่ามีพุทธสาวก มากพอที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แผ่ ขยายให้กว้างขวางต่อไป จึงกำหนดเป้าหมายในการประกาศพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนด้วย พระพุทธดำริว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงที่เป็นทิพย์ทั้งที่เป็นของ มนุษย์ พวกเธอ จงจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสอง รูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อม ทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีรูป คือกิเลสใน จักขุน้อย เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไป ยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^{๑๑} และปรากฏว่ามีกุลบุตรที่มีศรัทธาใน พระพุทธศาสนา ขออุปสมบทหรือบวชกับเหล่าพระอริยสาวกเหล่านั้น ทำให้ลำบากในการ เดินทางนำกุลบุตรผู้มีศรัทธาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์แล้วกราบขอให้พระพุทธองค์ประทานการ บรรพชาอุปสมบทแก่ผู้มีศรัทธาเหล่านั้น

พระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงความยากลำบากของเหล่าพระอริยสาวก แล้วประทาน การอุปสมบทด้วยวิธีติสรณคมณุปสัมปทา คืออนุญาตให้สาวกของพระองค์ทำการอุปสมบทแก่ กุลบุตรผู้มีศรัทธาได้ กล่าวคือ ถ้ากุลบุตรผู้มีศรัทธาขอบวช ขอให้กุลบุตรผู้ประสงค์จะบรรพชา อุปสมบทปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ให้เรียบร้อยแล้วก็มากราบพระภิกษุ แล้วประณมมือกล่าวคำปฏิญาณตนตามคำของภิกษุ ๓ ครั้งว่า “ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็น ที่พึ่ง ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นที่พึ่ง ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง”^{๑๒} เมื่อกุลบุตรกระทำ เช่นนี้แล้ว การอุปสมบทเป็นพระภิกษุสมบูรณ์ตามแบบพุทธประสงค์เป็นที่น่าสังเกตว่า การอุปสมบทด้วยวิธีติสรณคมณุปสัมปทา แยกเป็น ๒ ขั้นตอน คือ^{๑๓}

๑) การครองผ้ากาสายะ เป็นการให้บรรพชา

๒) การให้รับสรณคมน์ เป็นการให้อุปสมบท

ค. การรับโอวาท ๓ ข้อ การอุปสมบทด้วยวิธีนี้ พระพุทธเจ้าประทานแก่พระ มหากัสสปะเพียงรูปเดียวเท่านั้น กล่าวคือเดิมท่านชื่อปิปลิมาณพ แต่งงานกับ นางภัททกาปิ ลานี ทั้งสองหลังจากแต่งงานกันแล้วไม่ได้อยู่เยี่ยงสามีภรรยาผู้อื่น ด้วยใจรักความสงบจึงคิดว่า การที่เราอยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้ถึงที่สุดได้ยากยิ่ง จึงปลงผมนุ่งห่มผ้ากาสาว พัสตร์ออกจากเรือนแล้วอธิษฐานบวชเป็นบรรพชิตเจาะจงเฉพาะพระอรหันต์ที่มีอยู่ในโลก จากนั้น จึงเดินค้นหาพระอรหันต์ในแดนต่างๆ จนกระทั่งได้พบพระพุทธเจ้าขณะกำลังประทับ อยู่ที่พุกุตตเจดีย์ ซึ่งอยู่ระหว่างกรุงราชคฤห์กับหมู่บ้านนาลันทา พระมหากัสสปะจึงเดินตรง

^{๑๑}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๑๒}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๒-๔๓.

^{๑๓}พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน), *คู่มือพระอุปัชฌาย์*, หน้า ๙๖.

เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบแทบพระบาทของพระองค์ พร้อมทั้งกล่าวว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเป็นพระศาสดาของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอเป็นสาวกของพระองค์” จากนั้นพระพุทธองค์จึงประทานการอุปสมบทด้วยโอวาท ๓ ข้อ แก่พระมหากัสสปะรับไปศึกษาและปฏิบัติ มีใจความว่า

- ๑) เราจักเข้าไปตั้งหิริโอตตัมปะในภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ นวกะ และมัชฌิมะ
- ๒) เราจักพึงธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่ประกอบด้วยกุศล
- ๓) เราจักไม่ละกายคตาสติที่ประกอบด้วยความสำเร็จอันเป็นกุศล^{๑๔}

ง. ญัตติจตุตถกรรมวาจา คือการอุปสมบทหรือการบวชด้วยการสวดญัตติโดยต้องใช้จำนวนสงฆ์ในการกระทำ สืบเนื่องจากที่พระพุทธองค์ทรงประทานการอุปสมบทด้วยวิธีติสรณคณุปสัมปทา โดยให้เหล่าพระอริยสาวกของพระองค์ทำการอุปสมบทให้กับกุลบุตรผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ต่อมาปรากฏว่ามีข้อบกพร่องบางประการที่ทำให้พระพุทธศาสนามีวิหอง พระพุทธองค์จึงทรงห้ามไม่ให้ทำการอุปสมบทด้วยวิธีติสรณคณุปสัมปทา และทรงอนุญาตให้ทำการอุปสมบทด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมวาจา^{๑๕} โดยกำหนดดังต่อไปนี้

- ๑) ในชนบทที่อยู่ห่างไกลความเจริญให้ประชุมสงฆ์อย่างน้อย ๕ รูป
- ๒) ในตัวเมืองหรืออยู่ในถิ่นเจริญให้ประชุมสงฆ์อย่างน้อย ๑๐ รูป ขึ้นไป

การอุปสมบทให้แก่กุลบุตรด้วยวิธีนี้ คณะสงฆ์ต้องร่วมกันพิจารณา และผู้ที่จะเป็นอุปัชฌาย์ หรือประธานสงฆ์นั้น จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๓ ประการ คือ ฉลาด สามารถ และมีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป^{๑๖} ส่วนกุลบุตรที่จะขอทำการอุปสมบทนั้น จะต้องมิใช่อายุไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี บริบูรณ์และไม่เป็นโจรผู้ร้าย ได้รับการอนุญาตจากบิดามารดาของตนเสียก่อน มีอัฐฐบริวารสมบูรณ์ครบถ้วน^{๑๗} และการอุปสมบทด้วยวิธีนี้ใช้สืบมาตราจนทุกวันนี้

จึงสรุปได้ว่า การบวชในพระพุทธศาสนา มีวิธีการ ๔ แบบ คือ เอหิภิกขุอุปสัมปทา, ติสรณคณุปสัมปทา , การรับโอวาท ๓ ข้อ, และญัตติจตุตถกรรมวาจา ,เป็นต้น สำหรับกุลบุตรผู้ที่จะบวชในพระพุทธศาสนาต้องมีความพร้อมที่จะเสียสละความสุขส่วนตนที่เป็นโลกียสุขแล้วมุ่งหวังเข้าประพฤติปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ และงดเว้นจากความชั่วทางกาย วาจา และใจ และการบวชนั้นมีกระบวนการกลั่นกรองผู้ที่เข้ามาบวช โดยคณะสงฆ์เป็นผู้พิจารณา ร่วมกัน และให้การยอมรับในที่ประชุมสงฆ์จึงเป็นที่ยุติ หลังจากนั้นก็มีอบภาระหน้าที่การดูแลอบรมสั่งสอนผู้บวชใหม่ให้กับอุปัชฌาย์หรืออาจารย์จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนามีกระบวนการ

^{๑๔} ส.น. (ไทย) ๑๖/๑๕๔/๒๕๖-๒๕๗.

^{๑๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๗/๗๗-๗๘.

^{๑๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๒/๑๒๑.

^{๑๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๗/๑๗๔.

ที่รัดกุมและเข้มงวดในการกลั่นกรองรับผู้ที่จะเข้ามาบวช เพราะว่าผู้ที่บวชแล้วต้องอยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัยอันเดียวกันอันเป็นหลักการดำเนินชีวิตนั่นเอง

๒.๑.๒ พระธรรมวินัย

ในช่วงต้นสมัยพุทธกาลยังไม่มีการบัญญัติวินัย เพราะจำนวนพระภิกษุสงฆ์มีน้อย และทุกรูปต่างก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ต่างสำนึกคิดว่า อะไรเป็นสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำ แต่เมื่อมีจำนวนพระภิกษุเพิ่มมากขึ้น การอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะใหญ่ๆ ไม่ว่าจะ เป็นสังฆมคคหัตถ์หรือบรรพชิตกัถี ซึ่งมีพื้นฐานแตกต่างกัน ถ้าไม่ได้ฝึกฝนตนเองให้อยู่ใน ประเพณีวัฒนธรรมที่สังคมนั้นๆ กำหนดไว้ ย่อมจะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งได้เพราะต่าง คนต่างคิดต่างทำ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์กติกากำหนดที่คนส่วนใหญ่ยอมรับมาใช้เป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งสามารถควบคุมความประพฤติของสมาชิกในหมู่คณะให้ เป็นไปในทางเดียวกัน ก่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมนั้นๆ

พระธรรมวินัย คือ ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับหรือข้อบัญญัติสำหรับควบคุมความ ประพฤติทางกาย วาจา และใจ ของสังฆมคคหัตถ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอย่าง เดียวกันเพราะว่าการอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ ถ้าขาดระเบียบวินัย ความขัดแย้งและลักลั่นก็ เกิดขึ้น ยิ่งมากคนก็มากเรื่อง ไม่มีความสงบสุข โดยเฉพาะสังฆมคคหัตถ์ที่มาจากพื้นฐาน วรรณะ และสังคมที่แตกต่างกัน พระสงฆ์จึงถือเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญ เพราะเป็นกำลัง สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พึงสังวรอย่างยิ่ง ในฐานะเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณและเป็น ที่คาดหวังเคารพของประชาชน เมื่ออยู่รวมเป็นหมู่คณะเดียวกันโดยมีพระพุทธเจ้าเป็นสังฆมคคหัตถ์

การบัญญัติพระธรรมวินัย หรือสิกขาบท พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหลังจากที่มี พระภิกษุจำนวนมากขึ้น เพราะมีผู้ประพฤติไม่เหมาะสม ประพฤติผิดนอกกริตนอกทาง ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้พระพุทธเจ้าทรงพิจารณากำหนดขอเขตข้อวัตรปฏิบัติสำหรับเหล่า พระอรหันต์และสมมุติสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติเพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนหรือสั่นคลอนให้คน นอกศาสนาติเตียนได้ พระพุทธเจ้าอาศัย ผลแห่งการกระทำของพระภิกษุผู้ประพฤติผิดนั้น แล้วนำมาเป็นข้อบัญญัติเพื่อป้องกันมิให้ใครต่อใครประพฤติผิดเช่นนั้นอีก ในการบัญญัติแต่ละ ครั้งล้วนเป็นมติคณะสงฆ์เห็นร่วมด้วยทุกครั้งไป และสิกขาบทเหล่านั้น มีทั้งหนักและเบาตาม โทษานุโทษนั้นๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าการบัญญัติพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์มิได้บัญญัติเป็น หมวดยกหมู่หรือเรียงตามมาตราหรือข้อหนักเบา แต่เป็นการบัญญัติตามความผิดที่พระภิกษุ ประพฤติผิด และการบัญญัติพระธรรมวินัยหรือสิกขาบทพระพุทธองค์ มิได้ทรงบัญญัติล่วงหน้า และพระธรรมวินัยหรือกฎข้อบังคับที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมานั้น สามารถนำไปใช้ได้ ตลอดกาล และไม่มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้คล้อยตามโลกหรือสถานการณ์ของบ้านเมือง จึงนับ ได้ว่าพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้านั้นเป็นธรรมนุญแห่งชีวิตของพระภิกษุอย่างแท้จริง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กล่าวให้เหตุผลในการบัญญัติสิกขาบทไว้ดังนี้ คือ^{๑๙}

๑) เมื่อใดความเสียหายเกิดขึ้น เมื่อนั้นพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามประพฤติเช่นนั้นเป็นอย่างไร ไป

๒) ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่จะเพิ่มหรือแก้ไขให้เหมาะกับที่ประพฤติได้ ถ้ายังหละหลวมอยู่ไม่สามารถจะห้ามความเสียหายนั้นเด็ดขาด ทรงบัญญัติรัดซ้ำเข้าไปอีก ถ้าตั้งนั้นก็แก้ไขไปอีก ถึงตั้งนั้นก็แก้ไขย้อนลงมา

๓) ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่เพิ่มอนุบัญญัติพระบัญญัติที่ตั้งไว้ครั้งแรก เรียกว่ามูลบัญญัติข้อที่ทรงบัญญัติเพิ่มเติมมาทีหลัง เรียกว่าอนุบัญญัติ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ทัศนะคิดว่า วินัยคือระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์แบบต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนนั้น และเพื่อทำให้คำสอนหรือหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้นั้น ให้เกิดผลเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาแล้วก็เกื้อกูลการนำสู่จุดหมายของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า^{๒๑} และวินัย คือการจัดตั้งวางระบบและระเบียบแบบแผน กับทั้งบทกฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์กติกากฎที่เป็นข้อกำหนดในการจัดตั้งรวมทั้งการให้คนประพฤติปฏิบัติหรือให้กิจการดำเนินไปตามตัวบทกฎหมาย เมื่อคนตั้งอยู่ในวินัยโดยปฏิบัติตามสิกขาบทก็เป็นผู้มีศีล ศีลจึงเป็นคุณสมบัติของคน เป็นสภาพการฝึกฝนพัฒนาที่อยู่ในตัวคน^{๒๐}

พระพุทธองค์และคณะสงฆ์ในสมัยนั้นบัญญัติวินัยหรือสิกขาบทเพื่อประโยชน์หรือวัตถุประสงค์ที่เสมอกัน ๑๐ ประการ ย่อได้เป็น ๕ หมวด คือ^{๒๐}

๑) เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม

(๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือเพื่อความดีงามของสถาบันสงฆ์ทั้งหมดโดยส่วนรวมที่มีความเรียบร้อยอยู่กันด้วยดีด้วยการตั้งวินัยขึ้นมาบนรากฐานแห่งความยอมรับร่วมกัน

(๒) เพื่อความสำคัญแห่งสงฆ์ไม่ใช่เฉพาะแต่อยู่เรียบร้อยดีต้องอยู่สบายของส่วนรวม

๒) เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล

(๑) เพื่อการปราบคนหน้าด่าน คือผู้เก้อยาก

(๒) เพื่อความอยู่อย่างผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก

๓) เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ คือคำนึงถึงผลดีและผลร้ายที่จะเกิดกับชีวิตของมนุษย์เช่น เรื่องความดี ความชั่ว เป็นต้น โดยมุ่งที่จะสร้างสภาพเอื้อเพื่อต่อชีวิตที่ดีงาม

^{๑๙} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *วินัยมุข เล่ม ๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗), หน้า ๙-๑๐ ,

^{๒๐} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) และ ดร.ระวี ภาวิไล, *พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย*, หน้า ๑๑

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *นิติศาสตร์แนวพุทธ*, หน้า ๖๑.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) , *นิติศาสตร์แนวพุทธ*, หน้า ๖๒.

(๑) เพื่อปกป้องอาสวะอันจะบังเกิดขึ้นในปัจจุบัน
 (๒) เพื่อปกป้องอาสวะอันจะบังเกิดขึ้นในอนาคต
 ๔) เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ คือ เพื่อผลดีแก่จิตใจของประชาชนทำให้คนมีจิตใจผ่องใสด้วยอาศัยความดีงามของพระสงฆ์เป็นสื่อ

(๑) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส

(๒) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

๕) เพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนา

(๑) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระธรรมวินัย

(๒) เพื่อถือตามพระธรรมวินัย นั่นก็คือเพื่อช่วยค้ำจุนให้ระเบียบแบบแผนและระบบต่างๆ เกิดผลในการปฏิบัติตามหลักการอย่างหนักแน่นมั่นคง เป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างมั่นคง

จะเห็นได้ว่า พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติในช่วงตอนกลางสมัยพุทธกาล โดยไม่มีการเรียงลำดับตามความสำคัญจนมาถึงการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ พระมหากัสสปะได้ปรารภพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์แล้วจัดทำให้เป็นหมวดหมู่ โดยมีพระอุบาลีและพระอานนท์และพระอรหันต์อีก ๔๙๗ องค์ เป็นสักขีพยานในการทำสังคายนาพระธรรมวินัย เรียบเรียงให้เป็นหมวดหมู่ แยกเป็นข้อๆ ตามสิกขาบท โดยแยกเป็นของบรรพชิตหรือสำหรับผู้ ออกบวช เรียกว่า อนุาการวินัย และของคฤหัสถ์หรือผู้ที่ครองเรือน เรียกว่า อาการวินัย กำหนดดังนี้ คือ สิกขาบทหรือข้อบัญญัติของพระภิกษุสงฆ์ มี ๒๒๗ ข้อ^{๒๒} สำหรับพระภิกษุณี มี ๓๑๑ ข้อ^{๒๓}

ตารางที่ ๒.๑ เปรียบเทียบสิกขาบทหรือศีลของพระภิกษุและพระภิกษุณี

สิกขาบท	พระภิกษุ	พระภิกษุณี
ปาราชิก	๔	๘
สังฆาทิเสส	๑๓	๑๗
อนิยต	๒	-
นิสัคคีย์	๓๐	๓๐
ปาจิตตีย์	๙๒	๑๖๖
ปาฏิเทสนีย์	๔	๘
เสขียวัตตร	๗๕	๗๕
อธิกรณสมณะ	๗	๗
รวม	๒๒๗	๓๑๑

^{๒๒}วิ.ม. (ไทย) ๒/๖๕๕/๔๒๗.

^{๒๓}วิ.ม. (ไทย) ๓/๑๒๔๓/๒๓๑.

ในส่วนของสามเนรมีสิกขาบท ๑๐ ข้อและอุบาสก อุบาสิกา มีสิกขาบท ๕ บ้าง ๘ บ้าง ตามแต่ใครจะรักษาตามกำลังของตนที่จะปฏิบัติได้ จึงกล่าวได้ว่าพระธรรมวินัยเป็นธรรมเนียมแห่งการปกครองที่ยาวนานมากที่สุดในโลก เป็นธรรมเนียมฉบับเดียวที่ไม่มีการแก้ไขหรือปรับปรุงใหม่เพื่อให้uhnั้ว้ตรตามโลก สัน่ก่ตจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่พระมหากัสสปะ ผู้เป็นประธานสงฆ์ได้ประกาศสงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาว่า “ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขาบทของพวกเราที่ปรากฏแก่คฤหัสถ์มีอยู่แม้พวกคฤหัสถ์ก็รู้ว่าสิ่งนี้ ควรแก่พระสมณะเชื้อสายศากยบุตร สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าพวกเราจักถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสีย จักมีผู้กล่าวว่า พระสมณโคดมบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายชั่วครว พระศาสดาของสมณะ เหล่านี้ยังดำรงอยู่ตราบไต่ สาวกเหล่านี้ยังศึกษาในสิกขาบททั้งหลายตราบนั้น เพราะเหตุที่พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ปรินิพพานแล้วพระสมณะเหล่านี้จึงไม่ศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ในกาลบัดนี้ ถ้าความพร้อมของสงฆ์ถึงที่สุดแล้ว สงฆ์ไม่พึงบัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่พึงถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว พึงสมาทานในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว นี้เป็นญัตติ”^{๒๔}

จึงเชื่อได้ว่าพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า มีความสำคัญในการเกื้อกูลนานัปการ และเป็นหลักชัยในการปกครองคณะสงฆ์ ผดุงศาสน์ได้อย่างมั่นคงถาวร ดังที่พระพุทธองค์ทรงปรารภกับพระอานนท์ก่อนที่พระองค์จะปรินิพพานว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเรามีตนเป็นที่พึ่งเกิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย จงมีธรรมเป็นที่พึ่งเกิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย ดูก่อนอานนท์ ธรรมวินัยใดอันเราแสดงไว้ว่า บัญญัติไว้แล้วกาพวกเธอ ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยการล่วงไปแห่งเรา”^{๒๕} นี้ก็แสดงชัดว่าว่าธรรมวินัยทั้งหมดเป็นเหมือนศาสดาของชาวพุทธ เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าสงฆ์สำคัญ วินัยก็สำคัญคือวินัยเป็นตัวที่ทำให้สงฆ์ดำรงอยู่ และให้สงฆ์อยู่อย่างเป็นระบบเป็นรูปแบบที่เป็นไปตามพระพุทธประสงค์นั่นเอง^{๒๖} พระพุทธเจ้าวางกรอบพระธรรมวินัยเพื่อเป็นแบบแผนข้อวัตรปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะและทรงป้องกันภัยอันตราย อสังฆกรรมที่จักเกิดขึ้นกับพุทธศาสนา พระธรรมวินัยเป็นกรอบและแนวการปฏิบัติดำรงตนให้อยู่ในขอบเขตอันเหมาะสมในสมณะภาวะเพื่อความผาสุกและความเรียบร้อยในหมู่คณะ อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลทั้งฝ่ายบรรพชาและคฤหัสถ์นั่นเอง และการบัญญัติพระธรรมวินัยหรือข้อสิกขาบทแต่ละข้อนั้นล้วนมีเหตุผลแห่งการบัญญัติทั้งนั้นไม่ว่าสิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ตามโดยการยอมรับแห่งคณะสงฆ์เป็นเสียงข้างมาก พระพุทธเจ้า

^{๒๔}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๒/๒๗๙.

^{๒๕}ที.ม. ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๒๖}พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) และ ดร.ระวี ภาวิไล, พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย,

บัญญัติพระวินัยโดยผ่านมติการยอมรับจากคณะสงฆ์ร่วมกัน โดยกำหนดกฎเกณฑ์ในการถือปฏิบัติ คือ ภิกษุ ถือข้อวัตรศีลสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ ภิกษุณีถือข้อวัตรสิกขาบท ๓๑๑ ข้อ สามเณรถือข้อวัตรสิกขาบท ๑๐ ข้อ ซีพราหมณ์ถือข้อวัตรสิกขาบท ๘ ข้อ และอุบาสก-อุบาสิกา ถือข้อวัตรสิกขาบท ๕ ข้อ พระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกาทุกคนเป็นหนึ่งในองค์กรของพระพุทธศาสนา เมื่ออยู่ร่วมกันแล้วย่อมจะมีแนวทางการปฏิบัติการศึกษาเหมือน และการศึกษาในพระพุทธศาสนาถือเป็นบรรทัดฐานการรองรับพระธรรมวินัยอีกอย่างหนึ่ง

๒.๒ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาล

หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ทำให้เหล่าพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นพระเสขะบุคคลต่างก็พากันเสร้างโคก ไม่มีสมาธิที่จะปฏิบัติธรรมพากเพียร การศึกษาธรรมของพระองค์ ดุจเช่นกับบุตรผู้ขาดบิดามารดา บรมครูของตนสิ้นไปก็เหมือนกับกำลังใจที่จะทำความดีหมดสิ้นไปด้วย ในช่วงที่ประชุมเพลิงพระบรมสรีระศพของพระพุทธเจ้านั้น ได้มีพระภิกษุผู้เฒ่ารูปหนึ่ง ชื่อว่าสุภทัตะ ได้กล่าวทักท้วงห้ามไม่ให้ใครเสร้างโคกถึงพระองค์ผู้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วนั้น ให้พวกภิกษุทั้งหลายดีใจกับการจากไปของพระพุทธเจ้าเสร้างโคกทำไม ควรดีใจที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานไปแล้ว เมื่อสมัยก่อนเราจะทำอะไรจะคิดอะไรก็ได้เป็นอิสระแห่งตนเอง กระทบความผิดพลาดอะไรๆ ก็มักถูกตำหนิติเตียนโดยใจความว่า “พอที่เกิด พวกท่านอย่าเสร้างโคก อย่าคร่ำครวญเลย พวกเราอดพ้นดีแล้วจากพระมหาสมณะรูปนั้นที่คอยที่จะจ้ำจี้จ้ำไชพวกเราว่า สิ่งนี้ควรแก่เธอ สิ่งนี้ไม่ควรแก่เธอ บัดนี้พวกเราปรารถนาสิ่งใด ก็จักทำสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งใด ก็จักไม่ทำสิ่งนั้น”^{๒๗}

ฝ่ายพระมหากัสสปะได้ยืนถ้อยคำอย่างนั้น มีความรู้สึกเป็นห่วงต่อภัยพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งนัก จึงปรารถนาขอมติต่อที่ท่ามกลางสงฆ์ว่า พวกเราควรทำสังคายนาธรรมวินัยกันเถิด ภายหน้าสภาวะมิใช่ธรรมจะรุ่งเรือง ธรรมจะเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจะรุ่งเรือง วินัยจะเสื่อมถอย ภายหน้าธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลัง อวินัยวาทีบุคคลจะมีกำลัง วินัยวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลังลง ^{๒๘} เพราะมองจุดประสงค์ที่พระองค์มิได้มอบอำนาจแห่งการปกครองให้แก่พระสงฆ์องค์ใดเลยนั้น ดังพุทธพจน์ที่ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์ ธรรมวินัยใดที่เราแสดงบัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอ ธรรมวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลายเมื่อเราสิ้นไป”^{๒๙}

^{๒๗}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๗๗/๓๓๖.

^{๒๘}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๗๗/๓๓๖

^{๒๙}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

๒.๒.๑ การทำสังคายนาครั้งที่ ๑

การทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ทำเมื่อพุทธศักราชที่ ๑ หลังจากพุทธปรินิพพานแล้วได้ ๓ เดือนทำที่สัตตบรรณคูหา ใกล้กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ประเทศอินเดีย พระมหากัสสปะเป็นประธานดำเนินการทำสังคายนา และพระมหากัสสปะสวดขอให้สงฆ์สมมติตัวท่านเองเป็นผู้สอบถามธรรมวินัยให้พระอุบาลีเป็นผู้ตอบข้อซักถามเกี่ยวกับวินัย และสมมติตัวท่านเองเป็นผู้ถามหลักธรรมแล้วให้พระอานนท์เป็นผู้ตอบข้อซักถามหลักธรรม ในการทำสังคายนาครั้งนั้นมีพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ กระทำ ๗ เดือน จึงสำเร็จ โดยมีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นผู้ถวายความอุปถัมภ์ตลอดการทำสังคายนาครั้งที่ ๑

การทำสังคายนาครั้งที่ ๑ นี้ ได้เริ่มต้นทำสังคายนาพระวินัยเป็นเบื้องต้น เพราะถือว่าพระวินัยก็คืออายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยคงอยู่กับพระศาสนาได้ก็ถือว่ายังคงอยู่ โดยที่พระมหากัสสปะเป็นผู้ซักถามพระวินัยแล้วพระอุบาลีเป็นผู้ตอบส่วนพระธรรมนั้นพระอานนท์เป็นต้นเป็นผู้ตอบ

หลังจากนั้น พระอานนท์ได้เสนอให้ที่ประชุมรับทราบถึงพระบรมพุทธานุญาตที่พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า ดูก่อนอานนท์เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว สงฆ์ยังหวังอยู่จะพึงถอนสิกขาบทเล็กน้อย^{๓๐} และด้วยสาเหตุที่พระอานนท์ยกประเด็นขึ้นมาบอกกล่าวเท่านั้น ทำให้เหล่าพระอรหันต์บางรูปทำการปรึกษาหารือว่าจะไรคือสิกขาบทเล็กน้อย แล้วจะกำหนดบทไหนอย่างไรที่จะพึงเพิกถอนได้บ้าง หลังจากที่มีความคิดแตกต่างกันไปนานับประการจนหาที่สุดแห่งข้อยุติมิได้ เพื่อป้องกันวาทะของบุคคลนอกศาสนากล่าวได้ว่า สิกขาบทที่พระสมณโคดมทรงบัญญัติขึ้น อยู่ตราบเท่าที่พระองค์ทรงมีพระชนมายุเท่านั้นหรือ จะมีระยะยาวเหมือนควันทไฟที่จางหายไปง่าย เมื่อสิ้นพระองค์ก็สิ้นทุกอย่างนั้นหรือ ดังนั้น พระมหากัสสปะผู้เป็นประธานสงฆ์จึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาว่า

“ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขาบทของพวกเราที่ปรากฏแก่ฤหัสถ์มีอยู่ แม้พวกฤหัสถ์ก็รู้ว่าสิ่งนี้ควรแก่พระสมณะเชื้อสายศากยบุตร สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าพวกเราจักถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียจักมีผู้กล่าวว่า พระสมณโคดมบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายชั่วครวเท่านั้น พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ยังดำรงอยู่ตราบไต สาวกเหล่านี้ยังต้องศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่ตราบนั้น เพราะเหตุที่พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ปรินิพพานแล้วพระสมณะเหล่านี้จึงไม่ศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ในกาลบัดนี้ ถ้าความพร้อมของสงฆ์ถึงที่สุดแล้ว สงฆ์ไม่พึงบัญญัติ สิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่พึงถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว พึงสมาทานประพฤตินิสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว นี่เป็นญัตติ”^{๓๑}

^{๓๐}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๑/๓๘๒.

^{๓๑}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๒/๓๘๒-๓๘๓.

พระมหากัสสปะยังได้สวดซ้ำและถามสงฆ์ว่า การไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพฤตินิสัยขบถทั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว เห็นชอบแก่ผู้ใดท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ถ้าไม่เห็นชอบแก่ผู้ใด ขอผู้นั้นพึงพูด ผลปรากฏว่าไม่มีใครพูดอะไรเลยทุกรูปหนึ่งเงียบ ในที่สุดเมื่อไม่มีใครคัดค้าน พระมหากัสสปะจึงใช้อำนาจสงฆ์ทั้งหมดให้สงฆ์ยอมรับข้อมติดังกล่าว

จึงสรุปได้ว่า สงฆ์ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพฤตินิสัยขบถทั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงมีขำพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้^{๓๒} เมื่อปัญหาที่เกี่ยวกับสิกขาบทข้อเล็กน้อยก็จบลงเพียงเท่านี้ พระเถระหลายรูปต่างมีความคิดเห็นเป็นเช่นเดียวกันว่า พระอานนท์ต้องอาบัติทุกกฎ ๕ สถาน คือ^{๓๓}

- ๑) ไม่ทูลถามให้ชัดเจนว่า สิกขาบทเล็กน้อยคืออะไรบ้าง
- ๒) เขี่ยบผ้าอาบน้ำฝนของพระพุทธเจ้า
- ๓) ปลอ่ยให้สตรีถวายบังคมพระศรีระศพก่อน
- ๔) ไม่ทูลวิงวอนให้พระพุทธเจ้าให้ทรงมีพระชนมายุต่อไป
- ๕) ดำเนินการให้สตรีบวชในพระบวรพุทธศาสนา

พระอานนท์ยินดีน้อมรับอาบัติเหล่านั้นด้วยความเกรงใจพระเถระ และได้ชี้แจงข้อสงสัยที่ตนต้องทำไปเพราะเหตุผลเหล่านี้คือ

- ๑) ระลึกไม่ได้
- ๒) เขี่ยบผ้าอาบน้ำฝนด้วยความเคารพ
- ๓) สตรีไม่ควรอยู่ในเวลาตีกมิต
- ๔) ถูกมารดลใจ
- ๕) พระนางมหาปชาบดีเป็นผู้บุญการต่อพระพุทธองค์อย่างยิ่ง

ส่วนพระปุราณะพร้อมด้วยพระภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ท่องเที่ยวไปในทักศิณาศรีชนบทไปพักอยู่ที่วัดเวฬุวัน ในกรุงราชคฤห์ ได้ทราบข่าวพระมหาเถระได้ทำสังคายนาโดยมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน และพระเถระเหล่านั้นก็บอกว่าขอให้ท่านรับรองข้อที่ทำสังคายนาครั้งนี้ด้วย นับว่าเป็นประเด็นน่าสนใจกล่าวคือมีความเห็นแตกแยกแนวคิดเห็นกันบ้างแล้ว เพราะพระปุราณะ ตอบว่าพระธรรมวินัยเป็นอันพระเถระทั้งหลายสังคายนาดีแล้ว แต่ยังมีบางสิกขาบทที่ผมได้รับฟังมาจากพระผู้มีพระภาคเจ้าต่อพระพักตร์ ขำพเจ้าก็จะถือข้อปฏิบัติอย่างนั้น คือจะปฏิบัติตามที่เคยได้ยินได้ฟังมา คือ:

^{๓๒}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๒/๓๘๒-๓๘๓.

^{๓๓}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๓/๓๘๔.

- ๑) การเก็บสิ่งของเหล่านี้ มีเกลือ น้ำมัน ข้าวสาร เป็นต้นไว้ภายในที่อยู่
- ๒) การปรุงอาหารภายในที่อยู่
- ๓) การหยิบสิ่งของที่ยังไม่ได้รับประเคน
- ๔) สิ่งของที่นำมาจากที่นิมนต์
- ๕) สิ่งของที่ได้รับประเคนไว้ก่อนถึงเวลาฉัน
- ๖) สิ่งของที่เกิดในป่า
- ๗) สิ่งของที่เกิดในสระ^{๓๔}

สรุปการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างเขาเวภารบรรพต ใกล้กรุงราชคฤห์โดยองค์อุปถัมภ์คือพระเจ้าอชาตศัตรู มีพระมหากัสสปะได้รับเลือกเป็นประธาน และเป็นผู้ซักถามพระธรรมวินัย พระอุบาลีเถระเป็นผู้ตอบข้อซักถามทางพระวินัย พระอานนท์เถระเป็นผู้ตอบข้อซักถามทางพระธรรม มีพระอรหันต์เข้าประชุมเป็นสังคีติการกสงฆ์ หรือสงฆ์ผู้เป็นคณะกรรมการทำสังคายนา จำนวน ๕๐๐ รูป ใช้ระยะเวลา ๗ เดือน จึงสำเร็จ

๒.๒.๒ การทำสังคายนาครั้งที่ ๒

การสังคายนาครั้งที่ ๒ กระทำที่วาลิการาม เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี พระยสกาภิกษุทศบาลเป็นผู้ชักชวนพระเถระที่เป็นพระผู้ใหญ่แก่พระธรรมวินัยร่วมมือในการนี้ พระสงฆ์ประชุมกัน ๗๐๐ รูป กระทำอยู่ ๘ เดือนจึงได้แล้วเสร็จ สังคายนาครั้งนี้กระทำภายหลังที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๑๐๐ ปีโดยมีพระเวททะ เป็นผู้ถาม พระสัพพกามี เป็นผู้แก้ปัญหา พระเจ้ากาลาโศกราช ทรงให้การอุปถัมภ์ ในการทำสังคายนาครั้งนี้ มีพระภิกษุพวกวัชชีบุตร ชาวเมืองเวสาลี แสดงวัตถุ ๑๐ ประการ (ซึ่งมีความผิดไปจากพระธรรมวินัย) ว่า เป็นของควร หรือถูกต้องตามพระธรรมวินัย คือ^{๓๕}

๑) สิงคิโลณกัปปะ คือ เก็บเกลือในเขาสัตว์ (เขนง) เอาไว้ฉันกับอาหารได้ (ความจริงต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะเมื่อเก็บไว้ค้างคืนแล้วนำมาปนกับอาหาร อาหารนั้นก็เหมือนค้างคืนด้วย)

๒) ทวังคูลกัปปะ คือ ตะวันชายไปแล้ว ๒ นิ้ว ฉันอาหารได้ (ความจริงต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันอาหารในเวลาวิการ คือเที่ยงไปแล้ว)

๓) ความันตรกัปปะ คือภิกษุฉันอาหารในที่นิมนต์จนบอกรอไม่รับอาหารที่เขาเพิ่มเติมแล้วคิดว่าจะเข้าบ้าน ฉันอาหารที่ไม่เป็นแดนได้ (ความจริงไม่ได้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์)

๔) อาวาสกัปปะ คือภิกษุอยู่ในสีทาเดียวกัน ทำอุโบสถแยกกันได้ (ความจริงไม่ได้ต้องอาบัติทุกกฏ)

^{๓๔}วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๗๔-๒๗๘/๗๐-๗๗.

^{๓๕}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๕๐/๔๐๐.

๕) อนุมติกัปปะ คือ สงฆ์ยังมาประชุมไม่พร้อมกันแต่ครบจำนวนพอทำการม
ได้ ก็ควรทำไปก่อนได้ แล้วขออนุมัติหรือความเห็นชอบจากภิกษุผู้มาทีหลัง (ความจริงไม่ได้
ไม่ควรอย่างยิ่ง)

๖) อาจิณณกัปปะ คือ เรื่องอุปัชฌายะอาจารย์เคยประพฤติมาแล้วใช้ได้
(ความจริงถ้าถูกก็ใช้ได้ ถ้าผิดก็ใช้ไม่ได้)

๗) อมถิตกัปปะ คือ นมสดที่แปรแล้ว แต่ยังไม่เป็นนมส้ม ภิกษุฉันในที่
นิมนต์ จนบอกไม่รับอาหารที่เขาถวายเพิ่มให้แล้วคงดื่มมนั้นได้ (ความจริงไม่ได้ ต้องอาบัติ
ปาจิตตีย์)

๘) ซโลคิ คือ น้ำเมออย่างอ่อนที่มีรสเมาเจืออยู่น้อย ไม่ถึงกับจะทำให้เมา
ควรดื่มได้ (ความจริงไม่ควร)

๙) อทสกนีสีทนะ คือ ผ้าที่ไม่มีชาย ควรใช้ได้ (ความจริงไม่ควร)

๑๐) ชาตรูปรชตะ คือ ทองเงิน ควรรับได้ (ความจริงไม่ควร ถ้ารับ ต้องอาบัติ
ปาจิตตีย์)

พวกภิกษุวัชชีบุตรเอาถาดใส่หน้าเที่ยวเรียไรเงินพวกอุบาสกที่มาในวันอุโบสถ
เพื่อเป็นค่าบริวารของพระสงฆ์ พระยสกกัณฑบุตร ซึ่งเป็นพระมาจากที่อื่น กล่าวห้ามอุบาสก
เหล่านั้นว่าไม่สมควรให้แต่เพราะไม่รู้วินัย เขาจึงให้ไปตามที่เคยให้มา ตกกลางคืนภิกษุเหล่านั้น
แบ่งเงินกันแล้วเฉลี่ยมาให้พระยสกกัณฑบุตร ท่านปฏิเสศ ก็เลยพากันโกรธมาก หว่าด่า
อุบาสกเหล่านั้น จึงประชุมกันลงปฏิสนธิกรรม คือให้ไปขอมาชาวบ้าน พระยสกกัณฑ
บุตร จึงอ้างวินัยว่า จะต้องมีการเป็นเหตุไปด้วย ๑ รูป เมื่อภิกษุวัชชีบุตรสวดประกาศแต่งตั้งให้
ภิกษุรูปหนึ่งมอบให้ไปแล้ว พระยสกกัณฑบุตรก็เข้าไปหาอุบาสกเหล่านั้น ชี้แจงข้อที่
พระพุทธเจ้าตรัสไว้หลายแห่งหลายสถานที่ เกี่ยวกับเครื่องเคร้าหมองของสมณะพราหมณ์ ๔
ประการโดยยกอ้างหลักฐานว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตะวันวิหาร
พระผู้มีพระภาครับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย สิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์และ
ดวงอาทิตย์ มัวหมอง ไม่ส่องแสง ไม่สว่างรุ่งเรือง ๔ ประการ คือ”^{๓๖}

๑) เมฆเป็นสิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ มัวหมองไม่ส่อง
แสงไม่รุ่งเรือง

๒) หมอกเป็นสิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์มัวหมอง ไม่ส่อง
แสงไม่รุ่งเรือง

๓) ควันและฝุ่นละอองเป็นสิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ มัว
หมองไม่ส่องแสงไม่รุ่งเรือง

^{๓๖}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๗/๓๙๕-๓๙๖

๔) ราชูปถัมภ์เป็นจอมอสูรเป็นสิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง ๔ ประการ คือ :

ภิกษุทั้งหลายอุปมาเหมือนความเศร้าหมองของอุปกิเลสที่ทำให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง ๔ ประการ คือ :

(๑) ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งดื่มสุรา และเมรัย ไม่เว้นขาดจากการดื่มสุราเมรัยนี้เป็นอุปกิเลสที่เป็นเหตุให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง

(๒) ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งเสพเมถุนธรรมไม่เว้นขาดจากการเสพเมถุนธรรมนี้เป็นอุปกิเลสที่เป็นเหตุให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่รุ่งเรือง

(๓) ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งยินดีทองและเงิน ไม่เว้นขาดจากการยินดีทองและเงินนี้เป็นอุปกิเลสที่เป็นเหตุให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง

(๔) ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งดำเนินชีวิตด้วยมิจจาชีพ ไม่เว้นขาดจากการเป็นมิจจาชีพ นี่เป็นอุปกิเลสที่เป็นเหตุให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง ดังสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสพระคาถาว่า

“สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ฎุการาคะและโทสะปกคลุม
ถูกอวิชชาหุ้มห่อยินดีรูปที่น่ารัก ดื่มสุราและเมรัย
เสพเมถุนธรรม ไร่เหลา ยินดีเงินและทอง
สมณพราหมณ์พวกหนึ่งดำเนินชีวิตด้วยมิจจาชีพ
พระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์พระอาทิตย์
ตรัสอุปกิเลสที่ทำให้สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมัวหมอง ไม่สง่า
เป็นทาสแห่งตัณหา ถูกตัณหาชักนำไปอึดถ่วงหายาบ
เจริญเติบโต ย่อมยินดีการเกิดใหม่”^{๓๗}

ฝ่ายอุบาลาสกอุบาลิกาที่ได้ยินเช่นนั้น ก็เลื่อมใสพระยสกาภคณทบุดร และกล่าวประณามภิกษุวัชชี เมื่อกลับจากที่นั้น ภิกษุที่เป็นทูตร่วมไปด้วยก็แจ้งให้ภิกษุวัชชีชูปตราบต่างพากันโกรธเคืองพระยสกาภคณทบุดร อ้างว่า การที่พระยสกาภคณทบุดร ไปพูดกับคนเหล่านั้นเป็นการแจ้งความแก่กฤหัสถ์โดยมิได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ เห็นควรลงอุฆเปนียกรรม คือยกเสียจากหมู่ ไม่ให้ใครคบด้วย พระภิกษุชาวเมืองปาฐะยะประมาณ ๖ รูป ภิกษุชาววันตีทักขินาถประมาณ ๘๐ รูป ได้มาประชุมปรึกษากันที่โอคังคบบรรพต ท่านพระเรวตะได้ทราบการที่ภิกษุทั้งหลายปรึกษากันเพื่อวินิจฉัยอธิกรณ์แล้วคิดว่า ตัวท่านมีอาจจะดูตายได้ถ้าถูกขอร้อง แต่การยุ่งเกี่ยวกับอธิกรณ์นั้นดูขุนนายท่านจึงหลีกเลี่ยงไปเมืองอื่นเสีย ภิกษุทั้งหลายผู้มีฉันทะร่วมกันจะวินิจฉัยอธิกรณ์ได้ติดตามท่าน

^{๓๗}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๗/๓๓๗.

ณ อโศการามวิหาร และพระเจ้าอโศกมหาราชให้ประกาศชุมนุมสงฆ์จากทิศทั้ง ๔ มารวมประชุม ณ อโศการามวิหาร โดยให้พระโมคคัลลีบุตรติสสะถามธรรมกับคณะสงฆ์ทุกรูป แต่ผลปรากฏว่าพระภิกษุผู้เป็นเดียรถีย์ปลอมมาบวชก็ตอบไม่ได้หรือตอบได้แต่ไม่ตรงกับความเป็นจริงแห่งพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์

เมื่อความเป็นเช่นนั้น พระเจ้าอโศกมหาราชจึงได้มีพระราชดำรัสให้กำจัดบังคับพระภิกษุที่เป็นพวกเดียรถีย์ให้สึกทั้งหมด รวมประมาณหกหมื่นกว่ารูป หลังจากที่กำจัดพวกพระภิกษุเดียรถีย์ปลอมให้สึกหมดแล้วพระเจ้าอโศกมหาราชจึงอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ทั้งหมดทำอุโบสถสังฆกรรม และพระโมคคัลลีบุตรติสสะจึงถือโอกาสดังกล่าวทำสังคายนาครั้งที่ ๓ โดยมีพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ และเลือกพระอรหันต์ทั้งหมด ๑,๐๐๐ รูปทำ ณ อโศการาม นครปาฏลีบุตร ทำอยู่ ๙ เดือน พระโมคคัลลีบุตรได้ร้อยกรองคัมภีร์กถาวัตถุขึ้น เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ที่ยังคลุมเครือให้แจ่มแจ้งขึ้น โดยตั้งคำถามและคำตอบไปในตัว กถาวัตถุได้แก่เรื่องทีกล่าวถึงบุคคลและวัตถุ เป็นต้น

ประเด็นที่น่าสนใจในการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ได้แก่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในต่างแดน เป็น ๙ สาย คือ^{๓๙}

๑) คณะพระมัชฌันติกเถระ ไปแคว้นแคชเมียร์และคันธาระอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย ซึ่งได้แก่แคว้นแคชเมียร์ในปัจจุบัน

๒) คณะพระมหาเถระ โมหิสสกมณฑล ปัจจุบันได้แก่แคว้นไมเซอร์และดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโคธาวารี อยู่ภาคใต้ของอินเดีย

๓) คณะพระรักขิตะ ไปนวนาซีประเทศ ได้แก่แคว้นแคว้นโยนกเหนือ ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย แคว้นบอมเบย์

๔) คณะพระธรรมรักขิตะ ไปปรตตกชนบทอยู่ริมฝั่งทะเลอาระเบียทางทิศเหนือของบอมเบย์

๕) คณะพระมหารธรรมรักขิตะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นมหาราษฎร์ ปัจจุบันเป็นดินแดนแถบตะวันออกเฉียงเหนือ ห่างจากเมืองบอมเบย์

๖) คณะพระมหารักขิตะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ โยนกประเทศได้แก่แคว้นแคว้นของพวกฝรั่งชาติกรีก ในทวีปเอเชียตอนกลางเหนือประเทศอิหร่านต่อขึ้นไปจนถึงเตอร์กีสถาน

๗) คณะพระมัชฌิมและพระมหาเถระอีก ๔ รูป คือ พระกัสสปโคตรตะ พระมูลกเทวี พระทุนทภิสสระ และพระเทวะ ไปเผยแผ่ ณ แคว้นดินแดนแถบเขาหิมาลัย ได้แก่เนปาล ซึ่งอยู่ตอนเหนือของประเทศอินเดีย

^{๓๙} อภิชาติ โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, พระพุทธศาสนามหายาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓๓-๓๔.

๘) พระโสณะ และพระอุตตระ ไปเผยแผ่พระศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ ได้แก่ไทยพม่า และมอญทุกวันนี้

๙) คณะพระมหินทเถระ ไปเผยแผ่พระศาสนา ณ เกาะลังกา

จากนั้นที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระสมณฑุตไปประกาศพระพุทธศาสนานั้น ทำให้พระพุทธศาสนาได้เจริญได้เจริญแพร่ขยายไปสู่อาณาจักรประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่ได้รับอานิสงส์ของการกระทำสังคายนาครั้งที่ ๓ เป็นอย่างมาก

สรุปว่า การทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ทำที่อโศการาม กรุงปาฏลิบุตร โดยมีพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นองค์อุปถัมภ์ พระโมคคัลลบุตรติสสเถระเป็นประธานในการสังคายนา พระอรหันต์เข้าประชุมเป็นสังคีติการกสงฆ์จำนวน ๑,๐๐๐ รูป ใช้ระยะเวลา ๙ เดือน จึงสำเร็จ

การทำสังคายนาพระธรรมวินัยนั้น เป็นการตรวจชำระรวบรวมพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งมีวิธีการโดยอาราธนาพระอรหันต์ พระชีณาสพ และเชิญนักปราชญ์ราชบัณฑิต มาร่วมในการทำสังคายนาตรวจทานหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า มีพระมหากษัตริย์เป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ การทำสังคายนาแต่ละครั้งนั้นมีปะโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาอย่างมาก ทำให้พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่แน่นอนและสามารถตรวจทานได้ เป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชน ป้องกันอสังกรรมที่จะเกิดขึ้น นอกจากนี้การทำสังคายนาแต่ละครั้ง ยังมีส่วนสำคัญในการจัดรูปแบบในการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นสัดส่วนชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๒.๓ การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทยในอดีตและปัจจุบัน

๒.๓.๑ การปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงสุโขทัย

พระพุทธศาสนา ในสมัยกรุงสุโขทัยนี้มีทั้งลัทธิหรือนิกายเถรวาทและมหายาน ตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ต้นราชวงศ์พระร่วง ที่ทรงนับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงสุโขทัย ได้รับอิทธิพลมาจากคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ สืบเนื่องมาจากพระราชหุลเถระ ได้มาประกาศพระพุทธศาสนาที่เมืองนครศรีธรรมราชตอนใต้ของประเทศไทย แรกเริ่มต้นพระพุทธศาสนาที่เมืองนครศรีธรรมราชประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง สร้างศรัทธา ความเลื่อมใสให้กับประชาชน จนเป็นที่รู้จักในนามพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากจนถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เสด็จขึ้นครองราชย์ ใน พ.ศ. ๑๘๒๒ พระองค์ทรงสถาปนาภิกษุสงฆ์ของคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ที่เมืองนครศรีธรรมราช จึงโปรดให้พระมหาสังฆราชเจ้า คณะสงฆ์ลังกาวงศ์ขึ้นมาจากเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งตั้งสำนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ อรัญญิก เมืองสุโขทัย ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า

เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยมีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงทรงทำโอยทานแด่พระมหาเถระสังฆราช ปราชญ์เรียนจบปฏิภกไตรหลวง (รู้หลัก) ว่าปู่ครูในเมืองทุกคนลูก (จารึก) แต่เมืองนครศรีธรรมราช^{๕๐} ตามศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งจารึกไว้ประมาณ พ.ศ.๑๘๓๕ ว่า นครสุโขทัยมีปู่ครูมีพระมหาเถระและมีพระเถระ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงให้ทัศนะว่า “สังฆราชเห็นจะเป็นตำแหน่งสังฆนายกชั้นสูงสุด (ปัจจุบันเรียกว่าสกลมหาสังฆปริณายก) ตำแหน่งปู่ครูตรงกับที่เราเรียกพระครูทุกวันนี้ เป็นตำแหน่งของพระสังฆราช แต่พระมหาเถระที่กล่าวนั้นเห็นว่าเป็นพระที่มีอายุพรรษามาก และทรงคุณธรรมด้านศาสนาเท่านั้น มิใช่สมณศักดิ์ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้ง”^{๕๑}

ในกรุงสุโขทัย ระยะเวลาต้นคองมีพระสงฆ์ ๒ คณะ คือ คณะสงฆ์ฝ่ายหินยาน ซึ่งมีอยู่เดิมตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์กับคณะสงฆ์ฝ่ายหินยานแบบลังกาวงศ์ที่จารึกมาจากเมืองนครศรีธรรมราช ได้รวบรวมยุบนิกายเป็นคณะเดียวกันเมื่อคราวเป็นคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ และไม่ปรากฏว่ามีการจัดองค์การปกครองคณะสงฆ์

การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ปรากฏว่าแบบแผนชัดเจนในรัชสมัยพระธรรมราชาลิไทย เพราะพระองค์ทรงอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชจากเมืองนครพนั ชาวศรีลังกา ทำให้บทบาทของพระพุทธานุศาสนแบบลังกาวงศ์มั่นคงขึ้น ที่เห็นได้ชัด คือ คณะสงฆ์ลังกาวงศ์นั้นนิยมอยู่ตามป่าเป็นพระนักปฏิบัติ คณะนี้เรียกว่าอรัญญวาสี คือกลุ่มพระสงฆ์ผู้จำวัดอยู่ในป่าหรือวัดป่า(วิปัสสนา) ส่วนพระสงฆ์นิกายเดิมที่ชอบอยู่บ้านหรือวัดบ้านที่เรียกว่าคณะคามวาสี หมายถึง ที่พักอยู่บ้านหรือวัดที่อยู่ใกล้ตัวเมือง ส่วนมากจะเป็นพระสายกลุ่มศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม.

คณะสงฆ์ ในสมัยกรุงสุโขทัยจะมี ๒ คณะ คือ คณะคามวาสี คือคณะฝ่ายขวาและคณะอรัญวาสี คือ คณะฝ่ายซ้าย ทั้งสองฝ่ายปกครองแยกจากกัน คือ เป็นเหมือนองค์กรที่ปกครองโดยอิสระจากกัน แต่ละคนมีเจ้าคณะผู้ปกครองบังคับบัญชาสูงสุดเป็นของตนเองที่เรียกว่าพระสังฆราชมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลฝ่ายของตน ดังนั้นกรุงสุโขทัยจึงมีพระสังฆนายกหรือประมุขสงฆ์ ๒ รูป คือพระสังฆราชาคณะคามวาสีและพระสังฆราชคณะอรัญวาสี เช่น ใน พ.ศ.๑๘๔๙ พระครูติลกตริณศีลคันทรสาทรรมกิตติ สังฆราชมหาสามีเจ้า สถิต ณ วัดป่า แต่ทรงเป็นพระสังฆราชคณะอรัญวาสีอีกฝ่ายคือพระสังฆราชญาณรุจิมหาเถระเป็นพระสังฆราชของคณะคามวาสี^{๕๒}

^{๕๐}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๖

^{๕๑}สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ,ตำนานปกครองคณะสงฆ์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๕), หน้า ๗.

^{๕๒}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๘.

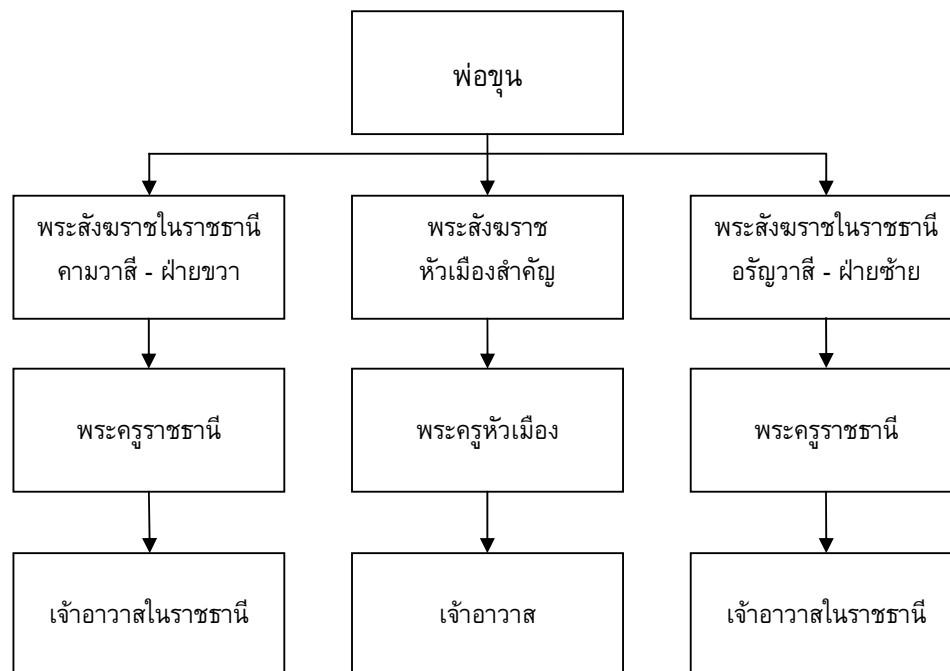
การปกครองคณะสงฆ์ ในหัวเมืองต่างๆ นอกจากกรุงสุโขทัย พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพระสังฆราชประจำแต่ละหัวเมือง ในลักษณะเดียวกันที่ทรงแต่งตั้งประเทศราชไปครองหัวเมืองใหญ่ในฝ่ายราชอาณาจักร จึงมีพระสังฆราชหลายพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์ไว้ว่า “ในประเทศสยาม เมื่อพระนครสุโขทัยเป็นราชธานี เห็นจะมีพระสังฆราชองค์เดียวด้วยวิธีปกครองพระราชอาณาจักรในตอนนั้น หัวเมืองใหญ่ที่ห่างไกลราชธานีเป็นเมืองประเทศราชโดยมากแม้เมืองที่อยู่ใกล้ราชธานีที่เป็นเมืองใหญ่ที่ตั้งเจ้านายในราชวงศ์ออกไปปกครอง อย่างทำนองเจ้าประเทศราชเมืองใหญ่เมืองหนึ่ง น่าจะมีพระสังฆราชองค์หนึ่งเป็นสังฆปริณายกของสังฆบริษัทเขตเมืองนั้น ๆ”^๓ สมเด็จพระสังฆราชได้รับการสถาปนาจากพระมหากษัตริย์ เท่านั้น

มีหนังสือพงศาวดารเหนืออีกแห่ง ๑ ที่ได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ในกรุงสุโขทัย ฝ่ายขวาฝ่าย ๑ ฝ่ายซ้ายฝ่าย ๑ และมีราชทินนามสำหรับสังฆปริณายกดังนี้^๔

ฝ่ายขวา	ฝ่ายซ้าย
พระสังฆราชา อยู่วัดมหาธาตุ	พระครูธรรมราชา อยู่วัดไตรภูมิป่าแก้ว
พระครูธรรมไตรโลก อยู่วัดเขาอินแก้ว	พระญาณไตรโลก อยู่วัดไหนไม่ปรากฏ
พระครูยาโชค อยู่วัดอุทยานใหญ่	พระครูญาณสิทธิ อยู่วัดไหนไม่ปรากฏ
พระครูธรรมเสนา อยู่วัดไหนไม่ปรากฏ	

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^๔ อ้างแล้ว.

แผนภาพที่ ๒.๑ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงสุโขทัย^{๔๔}

อาณาจักรกรุงสุโขทัยสิ้นสุดลงเมื่อ พ.ศ.๑๙๒๐ โดยถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนส่วนหน้าของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ในส่วนการปกครองคณะสงฆ์ก็เปลี่ยนแปลงสภาพเช่นเดียวกับอาณาจักรเหมือนกัน นอกจากคณะสงฆ์จะประพฤติปฏิบัติโดยเคร่งครัด ตามหลักพระธรรมวินัยแล้ว จะต้องประพฤติปฏิบัติตนมิให้ขัดต่อจารีตประเพณีอันดีงามของสังคมและกฎหมายของบ้านเมือง ซึ่งเปรียบเป็นอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาด้วย^{๔๕}

๒.๓.๒ การปกครองคณะสงฆ์ในกรุงศรีอยุธยา

เมื่อกรุงสุโขทัยหมดอำนาจลง พระเจ้าอู่ทองหรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเมื่อ พ.ศ.๑๘๙๓ ซึ่งถือว่าเป็นราชอาณาจักรที่ ๒ ของไทย และมีพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์ติดต่อกันถึง ๓๓ พระองค์ กล่าวด้านราชอาณาจักรเป็นเรื่องที่สืบเนื่องมาจากกรุงสุโขทัยขึ้นครองราชย์ติดต่อกันถึง ๓๓ พระองค์ กล่าวด้านพระพุทธจักรเป็นเรื่องที่สืบเนื่องมาจากกรุงสุโขทัย การปกครองคณะสงฆ์คงเป็นไปตามแบบอย่างการปกครองคณะสงฆ์ในยุคสุโขทัย คือ เป็นคณะคามวาสีและคณะอรัญวาสี แต่ว่าความเลื่อมใสในพระสงฆ์ลังกาวงศ์ยังมีความเจริญแพร่หลายมาตามลำดับ คณะของพระภิกษุสงฆ์คณะเดิม

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๔๕} แสวง อุดมศรี. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. หน้า ๖๘.

เริ่มมีน้อยลงเพราะพากันไปบวชอยู่ในคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ปรากฏตามหลักฐานพงศาวดาร
หนังสือตำนานโยนก ว่า^{๔๗}

เมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๕ ซึ่งตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระอินราราชาที่ ๖ ครองราชย์สมบัติมี
คณะพระภิกษุ จำนวน ๑๐ รูป โดยแยกจากสายได้ ดังนี้

๑) สายพระมหาเถระ จากเชียงใหม่ ๗ รูป คือ

(๑) พระธรรมคัมภีร์	(๒) พระเมธีขังกร
(๓) พระญาณมงคล	(๔) พระศีลวงค์
(๕) พระสารีบุตร	(๖) พระธรรมรัตนากร
(๗) พระพุทธสาคร	

๒) สายพระมหาเถระจากกรุงศรีอยุธยา ๒ รูป คือ พระพรหมมุนี และพระโสมเถระ

๓) สายพระมหาเถระจากประเทศกัมพูชา ๑ รูป คือ พระญาณสิทธิทั้ง ๑๐ รูป
ได้พาพระภิกษุอีกจำนวนมากไปประเทศศรีลังกาและได้อุปสมบทแปลงนิกายใหม่เป็นสิงหล
นิกาย ณ อุทกุกเขปสีมา แม่น้ำกัลยาณี โดยมีพระวันรัตน์มหาเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ใน
พ.ศ. ๑๙๖๗ ทั้งคณะได้ศึกษาพระธรรมวินัยในประเทศศรีลังกาหลายปี เมื่อจะเดินทางกลับ
ประเทศไทยจึงได้อาราธนาพระชาวลังกา ๒ รูป คือ พระมหาวิกรมพาหุ และพระอุตมปัญญา
ให้มาร่วมกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยโดยขึ้นมาที่กรุงศรีอยุธยาก่อนแล้วค่อยแยก
ย้ายกันไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนมีเลื่อมใสศรัทธาขออุปสมบทเป็นภิกษุ เกิดเป็นคณะใหม่ที่
เรียกว่า คณะคามวาสีฝ่ายขวา หรือคณะป่าแก้ว ที่ชื่อว่าคณะป่าแก้วเพราะมีอุปัชฌาย์รูป
เดียวกัน ที่ชื่อว่า วันรัตน์ ซึ่งแปลว่า แก้ว วัดเข็ญนป่าแก้ว เป็นต้น

การปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี คณะสงฆ์แบ่งเป็น ๓ คณะ คือ

๑) คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย คือ คณะของพระสงฆ์นิกายเดิมที่มีมาตั้งแต่แรก
สถาปนากรุงสุโขทัย มีพระพุทธรโฆษาจารย์ เป็นเจ้าคณะฝ่ายคามวาสีฝ่ายซ้าย

๒) คณะอรัญวาสี คือ คณะที่สืบต่อประเพณีพระสงฆ์ลังกาวงศ์ในกรุงสุโขทัย
มีพระพุทธรโฆษาจารย์

๓) คณะคามวาสีฝ่ายขวา คือ คณะสงฆ์นิกายเดิมที่ไปศรีลังกาแล้วอุปสมบท
ใหม่ แล้วกลับตั้งคณะใหม่ ในนามที่เรารู้จักคือ คณะป่าแก้ว^{๔๘} มีพระวันรัตน์ เป็นเจ้าคณะ
คามวาสีฝ่ายขวาตำแหน่งพระพุทธรโฆษาจารย์นี้ตั้งขึ้นใหม่ เป็นเจ้าคณะแทนพระวันรัตน์ ประมุขฝ่าย
อรัญวาสีเดิม ซึ่งสลับเปลี่ยนไปเป็นเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา ในรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์
เปลี่ยนเป็นพระพุทธรโฆษาจารย์

^{๔๗} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานปกครองคณะสงฆ์,
หน้า ๑๖.

^{๔๘} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๑๒.

คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย มีสมเด็จพระอริยวงศาสจรมหาราชาธิบดี อยู่วัดมหาธาตุ เป็นเจ้าคณะมีฐานานุกรม ๑๐ รูป พระราชาคณะ ๑๘ รูป มีพระพิมลธรรม เป็นต้น

คณะอรัญวาสีมีพระพุทธานุชาจารย์ อยู่วัดโบสถ์ราชเดช เป็นเจ้าคณะบังคับบัญชาพระสงฆ์ฝ่ายสมถและวิปัสสนาทั้งหมด มีพระราชาคณะ ๗ รูป มีพระญาณไตรโลก เป็นต้น

คณะคามวาสีฝ่ายขวา มีพระวันรัตน์ อยู่วัดป่าแก้ว เป็นเจ้าคณะมีฐานานุกรม ๑๑ รูป มีพระราชาคณะ ๑๗ รูป มีพระธรรมวโรดม เป็นต้น

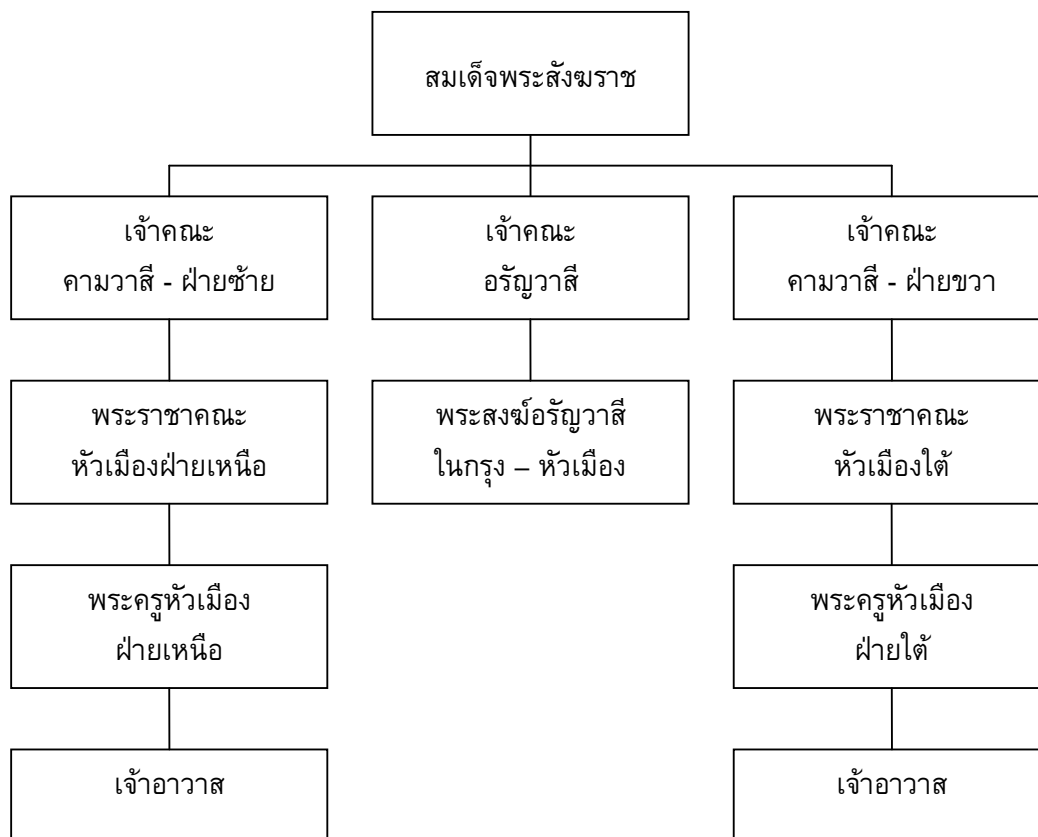
คำว่า “สมเด็จพระ” เป็นภาษาเขมร เชื่อว่านำมาใช้หน้าหน้าพระราชาคณะชั้นนำตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา^{๔๙}

๒.๓.๓ การปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงธนบุรี

กรุงธนบุรีจัดได้ว่าเป็นราชอาณาจักรที่ ๓ ของประเทศไทยโดยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์สืบเนื่องจากกรุงศรีอยุธยาแตกแพกกองทัพมา ในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ช่วงนี้ทำให้คณะสงฆ์แตกกระจัดกระจายพากันหนีอย่างระส่ำระสาย จนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชได้ ตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ทรงได้สืบหาพระมหาเถระผู้ใหญ่ในเมืองกรุงศรีอยุธยาผลปรากฏว่าพระผู้ใหญ่ชั้นนำในเมืองกรุงศรีอยุธยาไม่มี จึงมีพระราชประสงค์แต่งตั้งพระอาจารย์ดีซึ่งเป็นพระธรรมดา ไม่มีสมณศักดิ์อะไรมาก่อนเลยจากวัดประตู จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปที่สองในสมัยกรุงธนบุรีนี้ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์ทรงมีความวิริยะอุตสาหะที่จะฟื้นฟูทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เมื่อคณะสงฆ์รวมพลเป็นกลุ่มแล้วทำให้การปกครองเหมือนยุคกรุงศรีอยุธยาได้แล้ว ก็ทรงให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้น แต่การปกครองคณะสงฆ์ต้องมีการเปลี่ยนแปลงทชุดและเสื่อมอีกครั้งเป็นเพราะพระองค์ทรงพระวิปัสสนาญาณทรงสั่งปลดสมเด็จพระสังฆราช (สี) ออกจากตำแหน่งแล้วตั้งพระครูธรรมธีรราชหมานูนี้ (ชื่น) ให้เป็นสมเด็จพระสังฆราชแทน(รูปสุดท้ายในสมัยกรุงธนบุรี)

ส่วนตำแหน่งการปกครองและการแต่งตั้งสมณศักดิ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า “ในสมัยกรุงธนบุรี ดูเหมือนว่าจะไม่จัดให้มีทำเนียบสมณศักดิ์ขึ้นตามลำดับของพระเจ้ากรุงธนบุรี” การปกครองไม่แตกต่างจากกรุงศรีอยุธยา แต่ในยุคกรุงธนบุรีใช้ระยะเวลาแค่ ๑๔-๑๕ ปี เท่านั้น

^{๔๙} นนท์ ธรรมสถิต, พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เอ็ดดิสัน, ๒๕๓๓), หน้า ๗๑.

แผนภาพที่ ๒.๒ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา^{๕๐}

๒.๓.๔ การปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

สืบเนื่องมาจากกรุงธนบุรีสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ซึ่งถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนอาณาจักรของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสร้างกรุงเทพมหานครเป็นราชธานี ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดหลายแห่ง มีวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง วัดสุทัศนเทพวราราม วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เป็นต้น^{๕๑}

นับว่าเป็นปัญหาแรกเลยที่เดี๋ยวก่อนที่พระองค์ทรงจัดคือ เรื่องสังฆมณฑล ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนมาแต่ปลายรัชสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรีที่ทำให้เกียรติและฐานะของพระสงฆ์มีหมองลงจึงโปรดให้พระมหาเถระประชุมกันแล้ว ถอดถอนสมศักดิ์ของสมเด็จพระ

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๕๑} มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๘.

พระสังฆราช (ชื่น) วัดหงส์ มาเป็นพระธรรมธีรราชมุณี (องค์ที่เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปที่ ๓ แห่งกรุงธนบุรี) แล้วทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช (สี) พระพุทธานุชาจารย์ พระพิมลธรรม ที่พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงถอดสมณศักดิ์กลับให้มีสมณศักดิ์ ให้สมเด็จพระสังฆราช (สี) เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปแรกในกรุงรัตนโกสินทร์^{๕๒}

ส่วนโครงสร้างรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ยังเป็นแบบกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงตรากฎหมายคณะสงฆ์เป็นครั้งแรก รวม ๑๐ ฉบับ คือ :

ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๒๕	ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๒๖
ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๒๖	ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๒๖
ฉบับที่ ๕ พ.ศ. ๒๓๒๖	ฉบับที่ ๖ พ.ศ. ๒๓๒๖
ฉบับที่ ๗ พ.ศ. ๒๓๒๖	ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๓๓๒
ฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๓๓๗	ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๓๔๔

วัตถุประสงค์ของการออกกฎหมาย เพื่อการควบคุมดูแลหรือลงโทษแก่พระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยอยู่เป็นประจำ ถ้าคงอาศัยพระธรรมวินัยหรือที่เรียกว่า ศีล ๒๒๗ ข้อก็ไม่สามารถเพียงพอสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ในปัจจุบันนี้ และทรงมีพระประสงค์ให้พระภิกษุปรับปรุงคณะสงฆ์ให้ดีขึ้นกว่าเดิม

สมัยรัชกาลที่ ๑

ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ทรงปรารถนาให้กระทำสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้น เพราะว่าพระไตรปิฎกที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงรับสั่งให้รวบรวมจากหัวเมืองต่างๆ เช่น เมืองนครศรีธรรมราช กัมพูชา เป็นต้น ยังมีความคลาดเคลื่อนผิดบ้างประการ จึงเห็นสมควรให้ทรงทำการรวบรวมสังคายนาพระไตรปิฎกใหม่ โดยทรงโปรดให้พระมหาเถระ ๒๑๘ รูปและราชบัณฑิต ๓๒ คน ประชุมการกระทำสังคายนาขึ้นเมื่อวันที่ ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีวอก พ.ศ. ๒๓๓๑ ณ วัดศรีสรรเพชญ์ (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์)^{๕๓}

สมัยรัชกาลที่ ๒

ในสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นับเป็นช่วงระยะเวลาสั้นมาก คือ ๑๕ ปีเท่านั้น ที่ทรงครองราชย์ แต่ทรงโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระสังฆราชขึ้นถึง ๓ พระองค์ คือ สมเด็จพระสังฆราช (ศุก) วัดมหาธาตุ, สมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดราชบูรณะ และสมเด็จพระสังฆราช (ต่อน) วัดมหาธาตุ ทั้ง ๓ พระองค์อยู่วัดมหาธาตุฯ จนถึงยุคนั้นกล่าวได้ว่าใครที่

^{๕๒} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, หน้า ๑๘.

^{๕๓} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๒.

เป็นสมเด็จพระสังฆราชต้องอยู่วัดมหาธาตุฯ และในรัชกาลนี้ได้ส่งพระสงฆ์ไทยดูกิจการงานพระศาสนา ณ ประเทศศรีลังกาและในสมัยสมเด็จพระสังฆราช (มี) โปรดให้มีการบำเพ็ญกุศลวันมาฆบูชาเป็นกิจจะลักษณะ^{๕๔}

สมัยรัชกาลที่ ๓

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ.๒๓๖๗ พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ทรงมีความเคารพในพระภิกษุสามเณรเป็นอย่างยิ่ง แม้พระภิกษุจะพดิดีชั่วอย่างไรไม่ค้อยสนพระทัยนักจนเป็นที่มาของคำว่า“ชั่วช่างชี ดีช่างสงฆ์” ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ ทรงโปรดให้ทรงสร้างวัดพระอารามหลวงและวัดราษฎร์ในกรุงเทพมหานครเข้าด้วยกัน โดยจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์เพิ่มอีก ๑ คณะ จากรูปแบบเดิม คือ

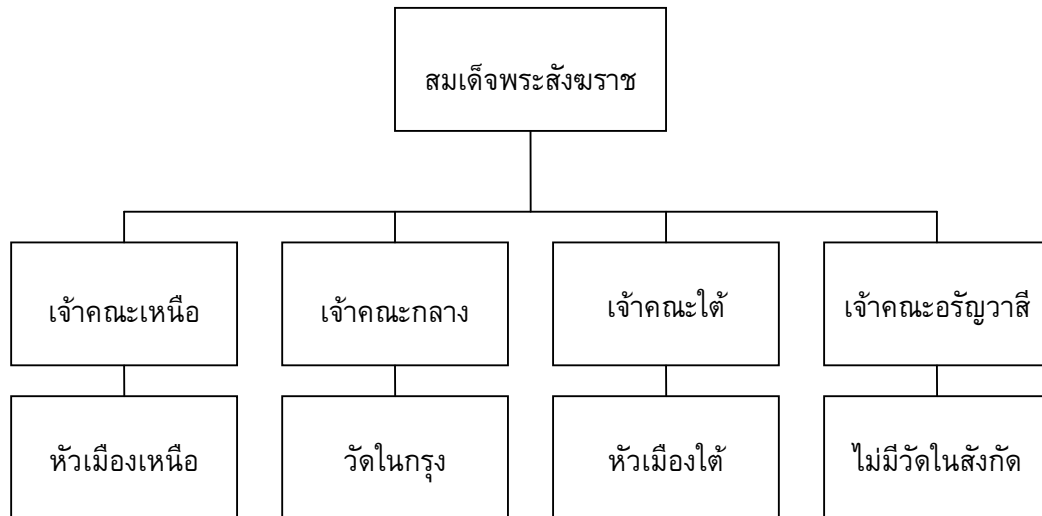
๑) คณะคามวาสีฝ่ายชาย	ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองภาคเหนือ
๒) คณะอรัญญวาสี	ปกครองพระนักปฏิบัติที่วราชอาณาจักร
๓) พระคามวาสีฝ่ายขวา	ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองภาคใต้
๔) คณะกลาง	ปกครองพระอารามหลวงกับวัดราษฎร์ในกรุงเทพมหานคร

จึงสรุปได้ว่าการปกครองในยุคนั้นปกครองตามภาค คือ :

๑) คณะกลาง	กรุงเทพมหานคร
๒) คณะเหนือ	ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๓) คณะใต้	ภาคใต้
๔) คณะอรัญญวาสี	วัดป่าทั้งหมด

การปกครอง ๔ คณะอย่างว่านี้ มีเจ้าคณะใหญ่ที่เป็นผู้บังคับบัญชาดูแล กิจการคณะสงฆ์ ในเขตปกครองของตน แต่เจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ ต้องขึ้นอยู่กับสมเด็จพระสังฆราช

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓

แผนภาพ ๒.๓ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น^{๕๕}

สมัยรัชกาลที่ ๔

ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ ตำแหน่งสังฆปริณายกว่างลง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงสถาปนาตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช แต่ทรงดำริแต่งตั้งพระพิมลธรรม (อยู่) วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นสมเด็จพระสังฆราช แต่ยังมีได้ทรงแต่งตั้งตามพระราชประสงค์พระองค์ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน จึงเป็นเหตุให้ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลงอีกตลอดจนถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษกสถาปนาพระเกียรติยศกรมหมื่นปรมาณูชิตชิโนรสขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชิโนรส เป็นประธานปกครองสังฆมณฑลทั่วราชอาณาจักร ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ และทรงตั้งพระพิมลธรรม (อยู่) วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ ตามราชประสงค์สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แต่มิได้ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะใหญ่เหนือเท่านั้น และทรงแต่งตั้งพระธรรมอุดม (เซ่ง) วัดอรุณราชวราราม เป็นสมเด็จพระวันรัตน์ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่หนใต้ พระพุทธาจารย์ (สน) วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ เป็นเจ้าคณะใหญ่อรัญวาสี พระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดโมลีโลก เป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่หนกลางและต่อมาทรงสถาปนาพระองค์เจ้ากฤษฯ ขึ้นเป็นกรมหมื่นบวรรังสีสุริยพันธ์ เป็นเจ้าคณะธรรมยุติกนิกาย ปกครองดูแลสังฆมณฑลแห่งธรรมยุติกนิกายทั่วประเทศ

^{๕๕}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๒๕

ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ โครงสร้างโดยภาพรวมทั่วไป เหมือนสมัยรัชกาลที่ ๓ คือแบ่งการปกครองออกเป็น ๕ คณะ โดยเพิ่มคณะธรรมยุติกนิกายอีก ๑ คณะ สรุปได้ว่า

๑. คณะใหญ่หนกลาง คือ สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์ (ฉิม) วัดมหาธาตุ
๒. คณะใหญ่หนเหนือคือ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อยู่) วัดสุทัศน์เทพวราราม
๓. คณะใหญ่หนใต้ คือ สมเด็จพระวันรัตน์ (เซ่ง) วัดอรุณราชวราราม
๔. คณะใหญ่อรัญญวาสี คือ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (สน) วัดสระเกศ ฯ
๕. คณะธรรมยุติกนิกาย คือ กรมหมื่นบวรรั้งษิสุริยพันธ์ (องค์พระเจ้ากฤษ)

แท้จริงนั้น คณะธรรมยุติกนิกายได้ก่อกำเนิดมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ เพราะขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงผนวชอยู่ทรงได้พระฉายาว่า วชิรญาณภิกขุ ใน พ.ศ. ๒๓๖๗ ขณะที่ทรงผนวชอยู่นั้นประทับอยู่ที่วัดมหาธาตุฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ เสด็จสวรรคต แต่มิได้มอบเวณราชสมบัติให้แก่ผู้ใดเลย แต่ทำตามนิตินัยแล้วเจ้าฟ้ามงกุฎ (พระวชิรญาณภิกขุ) พระองค์เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ซึ่งประสูติแต่พระอัครมเหสี แต่พระวชิรญาณภิกขุไม่ประสงค์จะรับตำแหน่งราชสมบัติเพราะได้ปรึกษาทางพระญาติผู้ใหญ่ภายในแล้ว จึงตัดสินใจจะผนวชต่อไป

ฉะนั้น พระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่และคณะเสนาบดีจึงมอบถวายพระราชสมบัติแต่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๓ ทรงพระนามว่าสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ คณะเสนาบดีพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่จึงมอบถวายราชสมบัติแต่พระวชิรญาณภิกขุ เป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๔

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่นั้นทรงได้ศึกษาบาลี จนสอบได้เปรียญธรรมถึง ๕ ประโยค ต่อมาทรงเลื่อมใสในข้อวัตรปฏิบัติของพระรามัญ คือ พระชาย พุทรวโส ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นพระราชาคณะที่พระสุเมธมุนี (วัดบวรเมณฑล) หลังจากที่พระองค์ทรงศึกษาสนทนาธรรมแล้วยังพระราชศรัทธาเกิดขึ้นยิ่งนัก จึงให้มีการอุปสมบทในส่วนพระองค์โดยมีพระสุเมธมุนี เป็นพระอุปัชฌาย์ในโบสถ์กลางน้ำ แล้วทรงตั้งธรรมยุติกนิกายอย่างเป็นทางการ โดยพระองค์เองเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ในครั้งนั้น จึงเป็นที่เจริญอย่างยิ่งของธรรมยุติกนิกายและทรงตั้งพระมหาเถระ ๙ รูป เป็นกรรมการที่ปรึกษาไม่ว่าเรื่องในคณะสงฆ์และในพระราชสมบัติและในคณะกรรมการธรรมยุติกนิกายในชุดนั้นต่อมาภายหลังเป็นสมเด็จพระราชาคณะ ๒ รูป คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ และสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (สา ปุสฺสเทว)^{๕๖}

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

สมัยรัชกาลที่ ๕

การจัดโครงสร้างการบริหารและองค์กรการปกครองคณะสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดให้มีการปฏิรูประบบราชการทั้งด้านโครงสร้างและการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อรวมอำนาจการปกครองเข้าสู่ส่วนกลางสำหรับเสริมสร้างเอกภาพของชาติเอาไว้ต่อต้านภัยคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตก พระองค์ได้ปฏิรูปการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ควบคู่ไปกับการปฏิรูปการเมืองในฝ่ายบ้านเมือง ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างเอกภาพขึ้นภายในคณะสงฆ์ในด้านการบริหาร การศึกษา การปฏิบัติ และการเผยแผ่ธรรม^{๕๗}

ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาพระเกียรติยศแก่กรมหมื่นบวรวัธสีสุริยพันธ์ ขึ้นเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาบวรเสวริยาลงกรณ์ ในพ.ศ. ๒๔๓๒ ทรงปรับปรุงการศึกษาทั้งสายปริยัติธรรม เดิมมีการจัดทำทดสอบที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามมาเป็นวัดมหาธาตุฯ และทรงสถาปนามหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น โดยพระราชทานนามว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” ใน พ.ศ. ๒๔๒๒ และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ ทรงประกาศพระราชปรารภเปลี่ยนนามจาก “มหาธาตุวิทยาลัย” เป็น “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”^{๕๘} และใน พ.ศ. ๒๔๓๖ ทรงมีพระบรมราชานุญาต ให้ตั้งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยด้วย

โดยยึดรูปแบบการปกครองแบบตะวันตก ที่พระองค์เองทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ใน พ.ศ. ๒๔๔๕ นับว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การปกครองคณะสงฆ์ ที่มีกฎหมายกำหนดบังคับและพระราชบัญญัติฉบับนี้ลักษณะเป็นธรรมนูญเพราะมีการจัดการปกครองเป็นระบบเป็นหมวดหมู่ และพระราชบัญญัติฉบับนี้ใช้บังคับจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๘ การตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ฉบับนี้มีเหตุผลที่น่าสังเกตคือคณะรัฐบาลต้องอาศัยคณะสงฆ์โดยเฉพาะคณะสงฆ์ในต่างจังหวัดช่วยจัดการศึกษาของชาติตามโครงการปฏิรูปการศึกษาให้ทันสมัย ดังนั้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยนั้น จึงสอดคล้องและสนับสนุนนโยบายรัฐบาล เพราะเมื่อฝ่ายพุทธจักรมีการปกครองคู่กันกับฝ่ายพระราชอาณาจักร เหตุผลข้อนี้ปรากฏอยู่ในการประกาศ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ว่า “ด้วยเมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๗ ได้โปรดให้พระราชอาณาเขตหลายรูปออกไปจัดการศึกษาตามอารามในหัวเมืองและได้อาราธนาพระเจ้านั่งยาเชอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ที่สมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่ให้ทรงรับภาระธุระดำเนินการนั้นในฝ่ายสมณะและได้โปรดให้พระเจ้านั่งยาเชอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพทรงรับหน้าที่อุดหนุนนั้นในส่วนหน้าที่เจ้าพนักงานฝ่ายฆราวาส ความแจ่มอยู่ในประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง ซึ่งได้ออกเมื่อ ณ วันที่ ๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๗ นั้นแล้ว

^{๕๗} อ่างแล้ว, หน้า ๓๔.

^{๕๘} อ่างแล้ว, หน้า ๑๒.

พระสงฆ์เถรานุเถระและเจ้าพนักงานในฝ่ายฆราวาสได้ช่วยกันจัดและอำนวยตามพระราชดำริ ด้วยความสามารถและอุตสาหะอันเป็นที่พอพระราชหฤทัย ได้เห็นผลความเจริญในการเล่าเรียนตลอดจนความเรียบร้อยในการปกครองสังคมชนชั้นโดยลำดับมา บัดนี้ทรงพระราชดำริเห็นว่าถึงเวลาอันสมควรที่จะตั้งแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ให้มั่นคงเรียบร้อยแล้วจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๒ ความแจ้งอยู่ในพระราชบัญญัตินั้นแล้ว”^{๕๙}

สมัยรัชกาลที่ ๖

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ พ.ศ. ๒๔๕๓ พระองค์ทรงโปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตตมาภิเษก ทรงเลื่อนพระเกียรติยศพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส พระบรมราชอุปัชฌายาจารย์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวชิรญาณวโรรส ตำแหน่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า เป็นมหาสังฆปริณายกทั่วพระราชอาณาจักรและเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุติกนิกาย การปกครองคณะสงฆ์ยังคงใช้พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ แต่เป็นอันงดใช้อำนาจจากมหาเถรสมาคม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ยังคงเรียกประชุมและบัญชากิจการอันจะพึงทำการสงฆ์ในที่ประชุมนั้น ดังข้อความที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายเป็นเชิงอรรถในมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติ มีความว่า “ในแดนดินปรตยุบัน โปรดให้ข้าพเจ้าเป็นผู้บังคับบัญชาการคณะสงฆ์โดยทั่วไป การประชุมตามพระราชบัญญัตินี้ก็ชื่อว่า เป็นอันงดชั่วคราวโดยนัย หรือกล่าวอีกโวหารหนึ่งว่า ยังไม่ถึงคราวเรียกประชุมตามพระราชบัญญัติ ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้ายังบัญชาการอยู่ ข้าพเจ้าปรารถนาจะให้มหาเถรสมาคม คงมียืนอยู่ด้วยประการหนึ่ง จึงคงเรียกประชุมและบัญชากิจการอันจะพึงทำการสงฆ์ในที่ประชุมนั้น”^{๖๐}

รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พอสรุปได้ดังนี้ คือ:

๑) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงบัญชาการสงฆ์ในที่ประชุมมหาเถรสมาคมโดยปกติ ตัวอย่างเช่นที่ทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ในยุคนั้นจึงใช้ว่า “พระมหาสมณวินิจฉัย” ไม่ใช่คำว่า “มหาเถรสมาคมวินิจฉัย”

- ๑) เจ้าคณะมณฑล
- ๒) เจ้าคณะเมือง หรือจังหวัด
- ๓) เจ้าคณะแขวง
- ๔) เจ้าอาวาส

^{๕๙} อ่างแล้ว, หน้า ๓๔-๓๕.

^{๖๐} อ่างแล้ว, หน้า ๓๘.

ในวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๔๖๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สิ้นพระชนม์แล้ว ทรงโปรดสถาปนาพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ (สมณศักดิ์เสมอพระ พุฒาจารย์) เป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๔๖๔

สมัยรัชกาลที่ ๗

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ นับว่ามี การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ในยุคนี้นี้ไม่มีอะไรที่เปลี่ยนแปลง มาก เพราะรูปแบบการปกครองคล้ายคลึงในสมัยรัชกาลที่ ๖ คือ มีสมเด็จพระสังฆราชทรง บัญชาคณะสงฆ์โดยลำพังพระองค์เองและมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ให้คำปรึกษา จนกระทั่งมีการ ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ แต่ที่น่าสนใจคือพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ วัดราชบพิธ พร้อมด้วยคณาจารย์ทั้งหลายประชุมสอบถามพระไตรปิฎก ฉบับรัชกาลที่ ๕ ให้ละเอียดถี่ถ้วน อีกครั้งหนึ่ง แล้วโปรดประกาศชักชวนพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ประชาชน ช่วยกันออก ทุนทรัพย์พิมพ์ร่วมพระราชกุศล พิมพ์พระไตรปิฎกขึ้นใหม่จำนวน ๑,๕๐๐ จบ จบละ ๔๕ เล่ม เท่าพระชนม์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์นับแต่กาลที่ได้ตรัสรู้ แล้ว พระไตรปิฎกชุดนี้ เรียกว่า “พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ” ซึ่งเป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดใน ประเทศไทยและอาจพูดได้ว่า สมบูรณ์ที่สุดในวงการพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

สมัยรัชกาลที่ ๘

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ พระองค์ทรงเสด็จขึ้น ครองราชย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ขณะนั้นทรงพระเยาว์มากอายุเพียง ๙ พรรษา การปกครอง ประเทศไทย คงใช้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองฝ่ายอาณาจักรครั้ง นี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ไปด้วย นั่นคือให้มีรูปแบบการปกครองคณะ สงฆ์สอดคล้องกับการปกครองของอาณาจักร คณะรัฐบาลจึงได้ดำเนินการตราพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ นับว่าเป็นจุดเริ่มเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองโดยยกเลิกการ ปกครองที่ใช้พระราชบัญญัติฉบับเดิม คือ ฉบับ ร.ศ. ๑๒๑ ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ คณะรัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ชี้แจงเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ ดังข้อความต่อไปนี้

“พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้รับความเห็นชอบของคณะสงฆ์และได้ผ่านสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วโดยราบรื่น ความสำคัญในพระราชบัญญัติก็คือได้จัดการปกครองคณะสงฆ์ให้อุบลาระบบการปกครองบ้านเมืองเท่าที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย”^{๖๑}

กล่าวโดยสรุปแล้ว พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ มีลักษณะคล้ายคลึงกับโครงสร้างระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ

สมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประมุขของคณะสงฆ์โดยที่พระองค์เองไม่มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหาร เพราะพระองค์ทรงบัญญัติสังฆานัติโดยผ่านสังฆสภา ทรงบริหารคณะสงฆ์ผ่านสังฆมนตรีและทรงพิจารณาวินิจฉัยอธิการณ์ผ่านทางคณะวินัยธร โดยที่อำนาจทั้งหมดมีอำนาจหน้าที่ปกครองที่ต่างกันคือ

๑) สังฆสภา เทียบได้กับรัฐสภาของฝ่ายบ้านเมืองมีอำนาจหน้าที่ในการบัญญัติสังฆานัติหรือระเบียบสำหรับใช้ในการบริหาร และการปกครองคณะสงฆ์ประกอบด้วยสมาชิก ๔๕ รูป เป็นพระราชกณะชั้นธรรมขึ้นไป เป็นคณาจารย์เอกและเป็นเปรียญเอกด้วย

๒) สังฆมนตรี มีอำนาจหน้าที่ดุจเช่นคณะรัฐมนตรีของฝ่ายราชอาณาจักร คือทำหน้าที่เป็นคณะรัฐบาลบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีสังฆนายก ๑ รูป และสังฆมนตรี ๙ รูป งานภายในมีหน้าที่รับผิดชอบงานเฉพาะหน้าที่เหมือนกับแต่ละกระทรวง คือ^{๖๒}

(๑) องค์การปกครอง	(๒) องค์การศึกษา
(๓) องค์การเผยแผ่	(๔) องค์การสาธารณูปการ

นอกจากนี้ยังมีเจ้าคณะตรวจการในภาคต่างๆ ที่กำหนดในสังฆานัติ คือ

(๑) เจ้าคณะตรวจการภาค	(๒) เจ้าคณะจังหวัด
(๓) เจ้าคณะอำเภอ	(๔) เจ้าคณะตำบล
(๕) เจ้าอาวาส	

๑) คณะวินัยธร คือ ศาลของคณะสงฆ์ มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัยอธิการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวงการคณะสงฆ์ คณะวินัยธรแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกามีอำนาจหน้าที่เหมือนฝ่ายนิติบัญญัติของอาณาจักรนั่นเอง ดังแผนภูมิต่อไปนี้

^{๖๑} มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๑๙.

^{๖๒} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๔๔.

แผนภาพ ๒.๔ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์
ฉบับ พ.ศ.๒๕๕๔^{๖๓}

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๕๔ วัณนาสนใจว่า “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ยุบเลิกมหาเถรสมาคมคือ เจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ รูป และรองเจ้าคณะใหญ่ ๔ รูป ดังนั้น ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ซึ่งรวมถึงเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกายจึงไม่มีกฎหมายรองรับ โดยวัตถุประสงค์ประการหนึ่งของพระราชบัญญัติฉบับนี้ก็เพื่อรวมคณะสงฆ์มหานิกายและคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายเข้าด้วยกันให้และเสร็จภายในเวลา ๘ ปี นับแต่วันประกาศใช้ตั้งที่บัญญัติไว้ในบทเฉพาะกาล มาตรา ๖ ว่า “ก่อนที่จะส่งคายนาคณะธรรมวินัยให้ครบถ้วนแต่อย่างช้าต้องไม่เกินแปดปีนับแต่วันใช้พระราชบัญญัตินี้ ห้ามมิให้ออกสังฆาณัติกติกาสงฆ์ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช กฎกระทรวงหรือระเบียบใดที่จะบังคับให้ต้องเปลี่ยนลัทธิที่นิยมนับถือและปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว”^{๖๔}

สมัยรัชกาลที่ ๙

การปกครองของคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลปัจจุบันนี้นั้น ยังถือว่าเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุข มีการบังคับบัญชาตามลำดับชั้นต่อนับตั้งแต่มหาเถรสมาคมถึงเจ้าอาวาส เป็นการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีเจตนารมณ์ในการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองของรัฐบาล ที่เห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่กำหนดให้มีการถ่วงดุลอำนาจ แท้จริงคือความล่าช้าขาดประสิทธิภาพในการบริหารการปฏิบัติงานกว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑

ดังนั้น คณะรัฐมนตรี จึงลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภารัฐธรรมนูญในรัฐสภา พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ว่า “การจัดดำเนินการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์ เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบันและโดยระบบเช่นว่านั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ให้สมเด็จพระสังฆราชของค์สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมาย และพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา ความวุ่นวายทั้งภายในและภายนอกของคณะสงฆ์ และรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองโดยการนำพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาใช้อย่างเป็นทางการ ซึ่งพอจะประมวล สรุปเนื้อหาสาระได้ดังนี้ คือ”^{๖๕}

^{๖๔} อ่างแล้ว, หน้า ๔๖.

^{๖๕} อ่างแล้ว, หน้า ๕๑.

๑) ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ นั้นหมายถึง การยกเลิกสังฆสภาคณะสงฆ์ มนตรี คณะวินัยธร อำนาจทั้งหมดมอบให้สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมใช้แทน

๒) สมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประมุขของคณะสงฆ์ไทยและเป็นประธานมหาเถรสมาคมและมหาเถรสมาคมนั้น ประกอบด้วยสมเด็จพระราชาคณะจำนวน ๘ รูป เป็นโดยตำแหน่งโครงสร้างของคณะสงฆ์สองส่วนนี้ เป็นองค์กรบริหารกิจการคณะสงฆ์ทุกด้านแจก เช่นเดียวกับหัวหน้าและรัฐบาลเผด็จการที่รวบรวมอำนาจไว้กับตน ^{๖๖}

ดังนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งมีผลใช้บังคับเป็นเวลามาถึง ๓๐ ปี จึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้ผ่านความเห็นชอบจากรัฐบาลและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรมากนักเพราะว่าโครงสร้างบริหารและการปกครองยังอยู่เหมือนเดิม ดังที่ข้อความปรากฏชัดเจนอยู่ในเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ว่า

“โดยที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้วสมควรที่จะปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติแทนสมเด็จพระสังฆราช การแต่งตั้งถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุ อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติหน้าที่ของมหาเถรสมาคม การปกครอง การละสมณเพศของคณะสงฆ์และคณะสงฆ์อื่น วัด ศาสนสมบัติกลาง และการดูแลรักษาทรัพย์สินของวัด ตลอดจนปรับปรุงบทกำหนดโทษให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้”^{๖๗}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีจุดเด่นในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช คือ สมเด็จพระสังฆราชมีองค์เดียว และพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ และกรรมการมหาเถรสมาคมมี ๒๑ รูป เหมือนเดิมแต่ว่าอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดไว้อย่างชัดเจนกว่าฉบับ พ.ศ.๒๕๐๕ คือ

- (๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยดีงาม
- (๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
- (๓) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
- (๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
- (๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

^{๖๖} สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงการเมืองและสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๗๐.

^{๖๗} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๕๔.

เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับวางระเบียบออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา ๑๙ เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

อำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุม และส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๒๔ ในปัจจุบันนี้ อาจกล่าวได้ว่ามหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ประเภท คือ

(๑) การปกครอง	(๒) การศึกษาสงเคราะห์
(๓) การสาธารณูปการ	(๔) การศาสนศึกษา
(๕) การเผยแผ่	(๖) การสาธารณสงเคราะห์

มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ทั้งทางด้านอำนาจนิติบัญญัติ ซึ่งมีหน้าที่ในการตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับมหาเถรสมาคม วางระเบียบมหาเถรสมาคม ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม มีมติมหาเถรสมาคม และออกประกาศมหาเถรสมาคม และด้านอำนาจบริหารของมหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่บริหาร คือจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และแต่งตั้งถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์ และในนามคณะกรรมการมหาเถรสมาคมนั้น จะมีคณะอนุกรรมการที่มหาเถรสมาคม แต่งตั้งอีกหลายคณะคือ

- คณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์
- คณะกรรมการอำนวยการพระธรรมทูต
- คณะกรรมการร่างกฎนิคหกรรม
- คณะกรรมการจัดตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์และศึกษาสงเคราะห์
- คณะกรรมการควบคุมพระภิกษุสามเณรไปยังต่างประเทศ (ศ.ต.ภ.)

การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันนี้ มีการแบ่งเขตการปกครองตามลำดับชั้นคือ ตั้งแต่เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส โดยแบ่งสายการปกครอง ดังนี้ คือ ^{๖๔}

(๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๑, ๒, ๓, ๑๔, และ ๑๕

(๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๔, ๕, ๖ และ ๗

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

(๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, และ ๑๒

(๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๑๖, ๑๗, และ ๑๘

(๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ธรรมยุติกนิกายทุกภาค

ภาค ๑๑ มี ๔ จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์

ภาค ๑๒ มี ๔ จังหวัด คือ ปราจีนบุรี สระแก้ว นครนายก ฉะเชิงเทรา

ภาค ๑๓ มี ๔ จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด

ภาค ๑๔ มี ๔ จังหวัด คือ นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี สมุทรสาคร

ภาค ๑๕ มี ๔ จังหวัด คือ ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม ประจวบคีรีขันธ์

ภาค ๑๖ มี ๓ จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ชุมพร

ภาค ๑๗ มี ๕ จังหวัด คือ ภูเก็ต ตรัง พังงา กระบี่ ระนอง

ภาค ๑๘ มี ๖ จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง สตูล ปัตตานี ยะลา นราธิวาส

ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ตั้งแต่สมัยหลังพุทธกาลจนถึงสมัยสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ มีรูปแบบโดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นพื้นฐาน มีการพัฒนาตามยุคตามสมัยนิยมนั้นๆ นั้นหมายถึงโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์บางที่ก็ คล้อยตามแบบอย่างการปกครองในฝ่ายบ้านเมืองสมัยนิยมนั้นๆ อย่างเช่น สมัยกรุงสุโขทัย มีการปกครองแบบพ่อปกครองลูกโดยยึดรูปแบบพ่อขุนรามคำแหงคณะสงฆ์มีพระสังฆราช หลายพระองค์ แต่ละองค์ขึ้นตรงต่อพ่อขุนรามคำแหงทั้งนั้น สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นยุคสมัยที่ พระมหากษัตริย์ปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ถือว่าเป็นศูนย์กลางของอำนาจการปกครอง มีสมเด็จพระสังฆราชรูปเดียว บัญชาการควบคุมเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายคามวาสีฝ่ายชวา คามวาสี ฝ่ายซ้าย และเจ้าคณะอรัญวาสี ส่วนสมัยกรุงธนบุรีมีรูปแบบไม่โดดเด่นนักเพราะเป็นช่วง ระยะเวลาอำนาจการปกครองสั้นมาก รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงธนบุรีนั้นจึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก มีรูปแบบคล้ายกรุงศรีอยุธยา ในส่วนการปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุง รัตนโกสินทร์ตอนต้นมีรูปแบบการปกครองเหมือนกรุงศรีอยุธยา เพียงแต่เพิ่มตำแหน่งเจ้าคณะ ใหญ่เป็นสี่ตำแหน่งคือ เจ้าคณะเหนือ เจ้าคณะกลาง เจ้าคณะใต้ และเจ้าคณะอรัญวาสี โดยการ ปกครองอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช จนมาถึงยุคกลางของกรุง รัตนโกสินทร์ได้มีการตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ รศ. ๑๒๑ ในรัชกาลที่ ๕ และใน รัชกาลที่ ๘ มีตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ กำหนดรูปแบบการปกครองเป็น ระบบประชาธิปไตย จนมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๙ มีการตราพระบัญญัติคณะสงฆ์อีกสองฉบับ คือ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๕ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีการจัดรูปแบบการ ปกครองคณะสงฆ์ที่ชัดเจนและเป็นสัดส่วนในการบริหารงานคณะสงฆ์มากยิ่งขึ้น

บทสรุป

การปกครองและคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้ระบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูกประกอบด้วยสันติวิธีธรรมหรือสามัคคีธรรม ให้สิทธิเสรีภาพเสมอกันไม่เลือกชนชั้นวรรณะโดยอาศัยการนับอายุพรรษาในการนับระดับชั้นอาวุโส มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุขทรงเป็นประธานในการตัดสินวินิจฉัยวางกรอบแนวการปกครองคณะสงฆ์ให้อยู่ในรูปแบบที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ด้วยหลักพระธรรมวินัย ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยไปหลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว คณะสงฆ์ในยุคหนึ่งๆ ก็ยังยึดถือหลักพระธรรมวินัยเป็นข้อบัญญัติเกณฑ์กำหนดตัดสิน ให้ดำเนินไปด้วยหลักประชาธิปไตยโดยยึดหลักเสียงข้างมากเป็นมติเอกฉันท์ กล่าวโดยรวมในสมัยพุทธกาลนั้นได้กำหนดรูปแบบและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ คือ การบวช พระธรรมวินัย การศึกษา และการเผยแผ่ หลังจากพุทธปรินิพพานมาแล้ว การปกครองคณะสงฆ์เริ่มต้นด้วยการทำสังคายนาเพื่อรวบรวมพระธรรมวินัยให้เข้าเป็นหมวดหมู่ และมีการตรวจสอบเพื่อความถูกต้องตามหลักธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้เพื่อป้องกันมิให้กระจัดกระจาย ในภายหลังกาลนาน คณะสงฆ์เริ่มมีความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรมวินัยแตกต่างกันไป จนเกิดความแตกแยกในหมู่คณะสงฆ์โดยแบ่งรูปแบบการปกครองออกไปเป็นหลายคณะ และอันสืบจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ทำให้ประเทศไทยได้รับพระพุทธศาสนาเผยแผ่ในเมืองไทย เริ่มจากดินแดนอาณาจักรสุวรรณภูมิ สู่อาณาจักรกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จวบกระทั่งถึงปัจจุบัน การปกครองคณะสงฆ์ไทยยังปฏิบัติตามรูปแบบการปกครองของพระพุทธองค์ถือตามพระธรรมวินัยเป็นหลัก ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้ คณะสงฆ์จะมีความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร การพึ่งอำนาจรัฐจะเป็นการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระธรรมวินัยและความบริสุทธิ์แห่งศาสนา ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาไปตามนานาอารยประเทศ ถึงกระนั้นก็ตาม พระสงฆ์ก็ยังคงอยู่บนกรอบแห่งพระธรรมวินัยเดียวกันนั่นเอง

การปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ ย่อมมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยีบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการปกครองไปพร้อมกับความเจริญ และมี กฎหมายพระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มากี่กู่ลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการปกครองคณะสงฆ์ซึ่งว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถ และเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยาข้อปฏิบัติ เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง

การปกครองคณะสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าจะทรงดูแลด้วยพระองค์เองทรงอยู่ในฐานะประมุขและทรงให้ความสำคัญเสมอภาคในการบัญญัติสิกขาบทต่างๆ พระองค์จะทรงทำท่ามกลางสงฆ์ สังฆกรรมต่างๆ ที่กระทำได้ต้องได้รับเสียง เอกฉันท์จากคณะสงฆ์จึงจะสามารถดำเนินต่อไป ทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปอย่างรวดเร็ว สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงทิ้งไว้เป็นมรดกมาถึงปัจจุบันก็คือ พระธรรมวินัยซึ่งจะเป็นหลักในการที่สถาบันสงฆ์จะใช้เป็นสื่อในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับชาวโลกต่อไป และจะเป็นสิ่งกำหนดบทบาทหรือจุดยืนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสงฆ์กับสังคมชาวโลกในปัจจุบันและอนาคตอีก ด้วย^{๖๙} เช่นเดียวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ย่อมต้องมีความผู้นำหรือภาวะผู้นำในการบริหาร โดยบริหารตามหลักภาวะผู้นำนั้น มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำที่มีหน้าที่ในการดูแลปกครองคณะสงฆ์ แม้ว่าจะเกิดปัญหาจากภายในและภายนอก คณะสงฆ์ก็ตาม พระพุทธองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถบริหารกิจการคณะสงฆ์ ให้รอดพ้นจากภัยต่างๆ ได้ จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปะผู้เป็นพระสาวกสำคัญยิ่งที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะสงฆ์ให้เป็นประธานใหญ่ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ถ้ำสัตตบรรณในเขาวงกตเขตกรุงราชคฤห์^{๗๐} หลังจากสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระมหาเถระไปประกาศพระพุทธศาสนา ๙ สายและประเทศไทยได้รับผลจากการเผยแผ่คราวนั้นด้วย^{๗๑} ทำให้พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานในดินแดนสุวรรณภูมิ อันเป็นที่ตั้งของประเทศไทยและอีกหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มาตั้งแต่ยุคกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของไทยก็ยังมีการใช้หลักภาวะผู้นำควบคู่กับหลักพุทธธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์มาโดยตลอดจนถึงในยุคปัจจุบันนี้

กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ (พ.ศ.๒๕๓๕) ข้อ ๕ ได้กล่าวถึงกิจการที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้ ๖ ด้าน ดังนี้

๑. การเพื่อความเรียบร้อยดีงามหรือการปกครอง
๒. การศาสนศึกษา
๓. การศึกษาสงเคราะห์
๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๕. การสาธารณูปการ

^{๖๙}พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔), หน้า ๓๒.

^{๗๐}สง่า หล่อสำราญ, ตำนานพระพุทธสาวก, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

^{๗๑}พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย, หน้า ๙

๖. การสาธารณสงเคราะห์

วิธีดำเนินงานการทั้ง ๖ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคมแต่บาง การคงเป็นไปตามจารีต คือ ปฏิบัติตามจารีตที่มีอยู่^{๗๒}

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ได้แก่ กิจการที่ คณะสงฆ์จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่ายคือ การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) การศาสนศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษา สงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์^{๗๓}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงความหมายการปกครองคณะสงฆ์ หรือการบริหารคณะสงฆ์ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า การปกครองตามความหมายใน พระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจาก การปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคล บรรลุจุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วย การศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจเมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิบัติที่ ยิ่งไปเียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิด

ปัญหาเริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยิ่งต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง^{๗๔}

ภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแต่ละด้านตามพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ และกฎหมายมหาเถร สมาคม ฉบับที่ ๒๓ ได้ระบุอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการหรือ เจ้าอาวาส ใน การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง ดังนี้

^{๗๒} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, กฎมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^{๗๓} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๗๔} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๗๘.

ด้านการปกครอง

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมาย การปกครอง หมายถึง การสอดส่องดูแล เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศ ของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช^{๗๕}

ในสมัยพุทธกาล การปกครองสงฆ์ไม่ได้มีระเบียบแบบแผนอะไรมากนักและคณะสงฆ์ยังไม่ได้ดำรงสภาวะการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนเช่นปัจจุบัน เพราะพุทธศาสนาเพิ่งเริ่มตั้งและทำทลายต่อความเชื่อในจารีตเดิมของศาสนาพราหมณ์ เจตจำนงในการออกบวชเกิดจากความเบื่อหน่ายและมุ่งหาจุดหลุดพ้นทางโลก แต่โดยเนื้อแท้การปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีลักษณะความเป็นประชาธิปไตยและเป็นสังคมที่เสมอภาค พระสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย พระเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์มีหน้าที่ปกครองสาธุศิษย์ของตนแต่ในสังฆกรรมทั้งปวง สงฆ์ยอมเป็นใหญ่ไม่เลือกว่าจะเป็นอาจารย์หรือสาธุศิษย์ เมื่อมีกิจสงฆ์เกิดขึ้นจะต้องมีการประชุมสงฆ์และถือมติเอกฉันท์เป็นหลัก เนื่องจากพระสงฆ์สาวก ยังไม่มากนัก ความเสื่อมอันเกิดจากข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์จึงมีน้อย ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกพระสงฆ์ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทอยู่เนื่อง ๆ มีเพียงกลุ่มพระสงฆ์ฉัพพัคคีย์ ส่วนหลักที่ใช้ในการปกครองมีเพียงพระธรรมวินัย ไม่จำเป็นต้องอาศัยพระราชอำนาจจาก พระเจ้าแผ่นดิน หรือผู้ปกครองรัฐให้ออกกฎหมายบังคับสั่งขมณฑล ฝ่ายอาณาจักรมีหน้าที่ถวายศาสนูปถัมภ์แต่ด้านเดียว^{๗๖}

เพื่อให้การบริหารปกครองวัดเป็นไปได้อย่างดี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดให้แต่ละวัดมีพระภิกษุดำรงตำแหน่งบริหารปกครองคณะสงฆ์ภายในวัด ซึ่งได้แก่ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส โดยในมาตรา ๓๖ – ๓๗ ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ดังนี้ ดำเนินการปกครองภิกษุสงฆ์ สามเณรที่อยู่ในวัด ให้ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม การดำเนินการสอดส่องรักษาความดีงามภายในวัด การปกครองและสอดส่องให้คฤหัสถ์ที่มาพำนักอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามระเบียบต่างๆ ของวัดด้วยดี^{๗๗}

^{๗๕} กรมการศาสนา, วินัยบัญญัติแห่งธรรมชั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๔.

^{๗๖} คณิศนิตย และสุบรรณ จันทบุตร, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

^{๗๗} ทวี เขจรกุล, “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๗), หน้า ๔๐ – ๔๑.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การปกครอง หมายถึง ภารกิจที่วัดโดยภิกษุผู้เป็นเจ้าของหรือคณะเจ้าปกครองดำเนินการสอดส่องดูแลรักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ ที่อยู่ในวัดหรือในการปกครอง ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมไปถึงการที่พระภิกษุได้ทำหน้าที่ ปกครองทุกระดับ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่(หน)นอกจากนี้ยังรวมถึงการที่ภิกษุทำหน้าที่ พระกรรมวาจาจารย์เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทกลบบุตรหรือการจัดระบบการเป็นอยู่ใน สังคมสงฆ์เน้นการบำบัติทุกข์บำรุงสุขเป็นหลักภายใต้วิธีการ ๓ วิธี คือ

๑. นิคหิวิธี คือ การข่มคนที่ควรข่มหรือตำหนิคนที่ควรตำหนิ
๒. ปัตถหิวิธี คือ การยกย่องคนที่ควรยกย่อง
๓. ปวารณาวีวิธี คือ เปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอนตนได้ คือให้ ตักเตือนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้โดยอาศัยเครื่องมือ ๓ ประการ

(๑) พระธรรมวินัยที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงไว้และบัญญัติไว้แล้ว

(๒) กฎหมายบ้านเมือง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรด ให้ใช้อำนาจทางรัฐสภาให้ตราขึ้นไว้ตามกระบวนการนิติบัญญัติเพื่อจัดระเบียบและบังคับการ ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย

(๓) ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามที่บรรพบุรุษบูรพาจารย์ยอมรับ และนำปฏิบัติสืบๆ กันมา^{๗๘}

พระมหาทนงชัย บุรณพิสุทธิ์ ได้กล่าวว่า วัดแต่ละวัดนอกจากจะจัดการปกครอง โดยมีกฎ ระเบียบ กติกา เฉพาะของแต่ละวัดแล้ว ยังจะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบการปกครองแห่ง ราชอาณาจักร และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย เช่น กฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม กฎกระทรวง เป็นต้น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดแย้งต่อหลักการพระธรรมวินัยเป็น สำคัญ^{๗๙}

ในส่วนของการปกครองบุคลากรภายในวัดที่นอกเหนือจากภิกษุสงฆ์ สามเณร ซึ่งได้แก่ศิษย์วัด แม่ชี คณงาน รวมทั้งฆราวาสผู้อาศัยในวัดคนอื่นๆ เจ้าอาวาสจะมอบหมายให้ เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารวัดและกระจายอำนาจหน้าที่เพื่อช่วยกันดูแลและพัฒนาวัด

^{๗๘} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๖.

^{๗๙} พระมหาทนงชัย บุรณพิสุทธิ์, “บทบาทของวัดในเขตชุมชนเมืองในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า ๔๙.

บุคลากรทั้งหมดที่มีอยู่ภายในวัดรวมทั้งคณะกรรมการบริหารวัดล้วนมีความสำคัญเพราะต่างก็มีส่วนรับผิดชอบต่อกิจการของวัดและมีส่วนทำให้วัดก้าวหน้าหรือตกต่ำได้เช่นกันแต่หากช่วยกันบริหารวัดโดยปฏิบัติตามระเบียบที่วางไว้ หมั่นปรึกษาหารือ

เกี่ยวกับกิจการของวัดเพื่อปรับให้เข้ากับความต้องการของส่วนร่วมก็จะทำให้ภารกิจของวัดประสบความสำเร็จได้^{๕๑}

กล่าวโดยสรุป บทบาทภารกิจในการบริหารจัดการวัดด้านการปกครองในปัจจุบัน นอกจากเจ้าอาวาสจะต้องคำนึงถึงพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมืองและกฎหมายคณะสงฆ์แล้ว สิ่งที่สำคัญที่พึงตระหนัก คือความเจริญมั่นคงของวัด การพัฒนาวัดให้มีศักยภาพที่เอื้ออำนวยคุณประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชนและสังคมซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกลไกการบริหารจัดการอย่างมีระเบียบและต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์ สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย^{๕๒}

ในปัจจุบันการศึกษาของภิกษุสงฆ์แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

สนามหลวงแผนกธรรม มีหลักสูตร คือ นักธรรมจัดสำหรับพระสงฆ์ สามเณรและธรรมศึกษาจัดสำหรับคฤหัสถ์ สำหรับหลักสูตรนักธรรมแบ่งเป็น นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก ส่วนหลักสูตรธรรมศึกษา แบ่งเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโทและธรรมศึกษาชั้นเอก

๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

เรียนบาลีไวยากรณ์แล้วเรียนแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยและแปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลี เพราะว่าภาษาบาลี เป็นภาษาที่รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา เหตุที่พระปริยัติธรรมคือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและอื่นๆ บรรจุอยู่ในคัมภีร์ซึ่งเป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น แม้จะแปลเป็นภาษาไทยแล้วก็แปลแบบไทยบาลี ประสงค์จะรู้อย่างถูกต้องชัดเจนทั้งภาษาบาลีไม่ได้ ชั้นเรียนแผนกบาลีใช้นักธรรมเป็นองค์จำกัดสิทธิ โดยแบ่งเป็น ๙ ชั้น คือ บาลีไวยากรณ์ ชั้นประโยค ๑-๒ ป.ธ. ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, และ ๙, ผู้สอบได้ประโยค ป.ธ.๓ ได้รับการแต่งตั้งเป็นเปรียญธรรม คือ ทรงตั้งเป็น “พระมหา” “สามเณรเปรียญ” ชั้นประโยค

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^{๕๒} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

๑ - ๒ ได้รับวุฒิปัตร์ ชั้นประโยค ป.ธ .๓ - ๘ ได้รับประกาศนียบัตรและพัทยศ ชั้นประโยค ป.ธ .๘ ได้รับปริญญาบัตรและพัทยศ เป็นปริญญาตรีทางศาสนาและถ้าสามารถสอบชั้น ประโยค ๘ ได้ในขณะที่เป็นสามเณรทรงพระกรุณาโปรดให้การอุปสมบทเณรรูปนั้นอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ เรียกว่า “บวชนาคหลวง” ผู้สอบได้เปรียญธรรม ๘ ประโยคถ้าอยู่ใน สมณเพศได้รับ นิตยภัตเท่ากับพระราชอาคันตุชนสามัญ

๓. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่วัดจัดตั้งขึ้นในวัดหรือ ธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา โดยกรมการศาสนาให้ การอุปถัมภ์ จัดการ เรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้การศึกษาแก่พระสงฆ์ สามเณร ทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไป เพื่อที่ว่าหากพระสงฆ์ สามเณรเหล่านี้มีความประสงค์จะลาสิกขา ก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้ เพื่อการศึกษาต่อใน สถานศึกษาของรัฐหรือใช้สมัครงานประกอบอาชีพได้

๔. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

การศึกษาในระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ดำเนินการในสองสถาบัน คือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย^{๕๒}

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันสมควรแก่สมณะ การศึกษาของ สงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาลตาม ประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้งคดีทางโลกและคดีทางธรรมมาเป็นอย่างดี ตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่าเรียนจบไตรเพทมาก่อนการศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธ องค์ยังทรงพระชนม์อยู่มี ๒ ประการ คือ

๑. คันถะธูระ คือ ธูระฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน

๒. วิปัสสนาธูระ คือ ธูระฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญ พระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐานเป็นส่วนคลุมยอด^{๕๓}

กล่าวโดยสรุป การศาสนศึกษา เป็นการจัดการศึกษาให้กับพระภิกษุ สามเณร ได้มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการต่างๆ ทุกๆ วิธี ซึ่งมีตั้งแต่ประถมศึกษาจนถึง อุดมศึกษา โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การศาสนศึกษาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับภิกษุสงฆ์ สามเณรที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาทั้งในระยะสั้น ระยะยาว เพราะอย่างน้อยที่สุดควรได้

^{๕๒}กรมการศาสนา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็น ศูนย์กลางชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓ - ๑๔.

^{๕๓}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๗.

เรียนรู้พอเป็นแนวทางนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ภายหลังจากที่พระภิกษุสามเณรนั้น ลาลึกขาไปแล้ว เช่น หลักคิหิปฏิบัติ เป็นต้น

พระเทพปริยัติสุธี (วรวีทย์ คงคปญโญ) ได้กล่าวถึง การศึกษาที่ภิกษุสงฆ์ได้ ดำเนินการในปัจจุบัน ๔ ลักษณะ คือ

๑. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัดหรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อ ช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง เรียนร่วมกับ พระสงฆ์ สามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๒. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์ และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบันมีจำนวน ๓ แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนมและโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน

๓. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้ การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชนสอนเฉพาะ วันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง เพื่อให้นักเรียนนักศึกษาได้มาเรียนพระพุทธศาสนาในวันที่ สถานศึกษาของทางฝ่ายราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็ก ศูนย์แห่งนี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตนที่โรงเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียน พุทธศาสนา

๔. ศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียน เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้นและเป็น ศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ดำเนินการ มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันก็ยังดำเนินการ เพื่อรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลาน ชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมาย มาช่วยเลี้ยง ฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัดและพระตั้งแต่เด็ก ๆ สอนหนังสือง่ายๆ เบื้องต้น ที่ไม่เกิ่นกำลัง ของสมองที่เด็กจะเรียนได้และให้รู้จักสวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น

การศึกษาสงเคราะห์ นอกจากจะจัดแก่เด็กและเยาวชนให้มีสถานที่เรียนหนังสือ แล้ว ภิกษุสงฆ์ยังให้ความสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนผู้กำลังศึกษาในสถานศึกษา ทั่วประเทศ อาทิ ตั้งทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ทุก ระดับชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ช่วยพัฒนาสถานศึกษา ช่วยเหลืออุปกรณ์การศึกษาและช่วยเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษา วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบัน

ที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติในด้านการศึกษาเป็นสถานอบรมปมณิสัยเด็ก และเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็กที่ยากจนขาดคนดูแลและกำพร้าบิดามารดาที่ได้ อาศัยสถาบันสงฆ์ให้ภิกษุสงฆ์เป็นผู้อุปการะ เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิดพระศาสนา และเป็นโอกาสให้ภิกษุสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัยเด็กเพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึง ประารถนาของสังคมต่อไป^{๔๔}

กล่าวโดยสรุป การศึกษาสงเคราะห์เป็นการจัดการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ทั้งด้านการศึกษา การอบรมสั่งสอน การให้ที่อยู่อาศัย อาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม และสิ่งสำคัญที่สุดคือทำให้ความรักและความอบอุ่นเพื่อให้ เยาวชนเหล่านี้ได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพต่อไป

บุญศรี พาณะจิตต์ กล่าวว่า การประกาศธรรมเป็นบทบาทที่สำคัญของสถาบันสงฆ์ การเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ด้วยอาศัยความเมตตาและกรุณาของภิกษุสงฆ์ งานเผยแผ่ที่ภิกษุสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน มีดังนี้

๑. งานพระธรรมทูต ดำเนินงานโดยใช้มติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้ง คณะกรรมการดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ.๒๕๐๘ โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัคร บำเพ็ญประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศ เป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมะและความ จำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามธรรมะสามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกวิธีและ ถูกต้อง รวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหาต่างๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและ สิ่งแวดล้อม งานพระธรรมทูต เป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคลและเป็นงานที่เป็นรากฐานแห่ง ความมั่นคงของประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา ธรรมมีกถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ นำพัฒนาท้องถิ่น สาธิตและนำจัด กิจกรรม วัตถุประสงค์สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามี ๔ ประการ คือ

(๑) เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความอยู่รอดปลอดภัยของประเทศชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

(๒) เพื่อส่งเสริมและปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและให้คำแนะนำทางจิตใจ แก่ประชาชน

^{๔๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณีโต), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๔๘ - ๕๑.

(๓) เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความร่วมมือซึ่งกันและกันระหว่างข้าราชการ ประชาชน พระสงฆ์และผู้นำทางศาสนาในการพัฒนาประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชน

(๔) เพื่อให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้มีโอกาสบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนาตามสมควรแก่สมณวิสัย

๒. หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ไทย ตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ.๒๕๑๘ มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลลงสู่หมู่บ้าน โดยให้ภิกษุสงฆ์ในชนบทได้มีบทบาทและเป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น

๓. งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรม มีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและน้อมนำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

๔. การบรรพชาสามเณรฤดูร้อน เป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชายอายุตั้งแต่ ๑๐ ปี เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมในช่วงปิดภาคฤดูร้อนประมาณเดือนเมษายน

๕. การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดจัดให้มีขึ้นในวัดในหมู่บ้านเพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ ความประพฤติจิตใจ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เรียก พุทธมามกาศาจารย์ แบ่งเป็น ๓ คณะ คือคณะประถมพุทธมามกะ ได้แก่เด็กอายุ ๗ - ๑๐ ขวบ คณะมัธยมพุทธมามกะ ได้แก่เด็กอายุ ๑๑ - ๑๕ ขวบ คณะอุดมพุทธมามกะ ได้แก่เด็ก อายุ ๑๖ - ๑๘ ปี

๖. การเผยแพร่ทางสื่อมวลชน เป็นการดำเนินการโดยเผยแพร่ทางวิทยุ โทรทัศน์ วารสาร นิตยสารเผยแพร่ธรรมในต่างประเทศ อาจมีการตั้งวัดในต่างประเทศ

๗. การเผยแพร่ตามศักยภาพของวัด เป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชนตามศักยภาพของวัด ได้แก่โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัดลานกีฬา เป็นต้น^{๕๕}

กล่าวโดยสรุป การเผยแพร่ศาสนธรรม เป็นการประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา แก่ประชาชน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชน ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม

^{๕๕} บุญศรี พานะจิตต์, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕.

แล้วนำมาไปประพฤติปฏิบัติใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยวิธีที่ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมในปัจจุบันมีหลายวิธี ได้แก่การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สันทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐานและการใช้สื่อประกอบการสอนธรรมะ จะเลือกใช้วิธีใดขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้รับ

พระเทพปริยัติสุธี (วรวีทย์ คงคปญโญ) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดว่าเป็นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องเติมภายในวัด รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานกิจการพระศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพสมบูรณ์ เพื่อสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งอารยธรรมอันเจริญรุ่งเรือง มีศาสนวัตถุ ศาสนสถานอันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรม อันดงาม บุคลากรทางศาสนาที่มีความประพฤติดี เป็นแบบอย่างแก่ประชาชนสังคม สามารถแนะนำให้ประชาชนในสังคมพ้นจากความลุ่มหลง ฟุ้งเฟ้อและดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุข มีการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างหลากหลาย ทั้งในด้านศาสนพิธี การให้การศึกษ การเผยแผ่ศาสนาธรรมและการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนและที่สำคัญเพื่อให้พระศาสนาสร้างความสงบสุขได้อย่างแท้จริง^{๕๖}

พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ) ได้กล่าวเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนาในด้านสาธารณูปการของวัดแบ่งได้ ๓ เรื่อง คือ^{๕๗}

๑. การบูรณะและพัฒนาวัด
๒. การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ
๓. การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

นอกจากนี้ยังได้กล่าวอีกว่า การบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาสหรือวัดตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสงบสุข (สัปปายะ) ๔ อย่าง คือ^{๕๘}

๑. อาวาสสัปปายะ ที่อยู่เป็นสุขสบาย คือ ทำให้วัดเป็นอาราม เป็นที่ร่มรื่น รื่นรมย์ เป็นรมณีสถานเจริญตา สบายในแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งด้านวัตถุและจิตใจ
๒. อาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่สบายตาตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกินอาหาร การจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร
๓. บุคคลสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบายแห่งไม่คำนึงถึงเรื่องของบุคคลภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ ภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาและเด็กวัด

^{๕๖} พระเทพปริยัติสุธี (วรวีทย์ คงคปญโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๔๕.

^{๕๗} พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ), การจัดการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๙.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑ - ๑๒.

๔. ธรรมสัปบายะ ธรรมที่เป็นสบาย จุดมุ่งหมายหลักของวัดคือ เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

คำว่า การบริหาร (Administration) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน “Administratae” หมายถึง ช่วยเหลือ (Assist) หรืออำนวยความสะดวก (Direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “Minister” ซึ่งหมายถึง การรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี สำหรับความหมายดั้งเดิมของคำว่า Administer หมายถึง การติดตามดูแลสิ่งต่างๆ ส่วนคำว่า การจัดการ (Management) นิยมใช้ในภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อมุ่งแสวงหากำไร (Profits) หรือกำไรสูงสุด (Maximum Profits) แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งสองคำนี้ก็อาจใช้แทนกันได้ ซึ่งหมายถึงการบริหาร เช่นเดียวกัน นักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารหลายทัศนะแตกต่างกัน ดังนี้

เฮร์อเบิร์ต เอ ไฮมอน (Herbert A. Simon) กล่าวถึงการบริหารว่าหมายถึง กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ร่วมกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์^{๘๘}

ฮัทชินสัน (Hutchinson) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะหรือความสามารถในการรวมวัตถุประสงค์และกำลังคนเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด^{๘๙}

คูนท์ และดอนเนล (Koontz and Donnell) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น^{๙๐}

เออร์เนส เดล (Ernest Dale) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการจัดองค์การและการใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า^{๙๑}

ปีเตอร์ เอฟ ดรักเกอร์ (Peter F. Drucker) กล่าวว่า การบริหาร คือ ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น ภายในสภาพองค์การนั้นๆ ทรัพยากรด้านบุคคลจะเป็นทรัพยากรหลักขององค์การที่เข้ามาร่วมกันทำงานในองค์การ ซึ่งคนเหล่านี้จะเป็นผู้ใช้ทรัพยากร

^{๘๘} Herbert A. Simon, **Administrative Behavior**, (New York: Macmillan, 1947), p.3.

^{๘๙} Jonha Hutchinson G., **Organization : Theory and Classical Concepts**, (New York : McGraw-Hill ,1967) ,p.12.

^{๙๐} Harold Koontz, & Cyril O' Donnell, **Principle Of Management : An Analysis of Managerial Fucntions**, (New York : McGraw-Hill ,1972) ,p. 43.

^{๙๑} Ernest Dale, **Management : Theory and Practice**, (New York : McGraw-Hill,1973), p.4.

ด้านวัตถุดิบ ๑ เครื่องจักร อุปกรณ์ วัตถุดิบ เงินทุน รวมทั้งข้อมูลสนเทศต่างๆ เพื่อผลิตสินค้าหรือบริการออกจำหน่ายและตอบสนองความพอใจให้กับสังคม^{๙๓}

เฟลตริกซ์ ดับเบิลยู ทอยเลอร์ (Frederick W. Taylor) ให้ความหมายไว้ว่า งานบริหารทุกอย่างจำเป็นต้องกระทำโดยมีหลักเกณฑ์ ซึ่งกำหนดจากการวิเคราะห์ศึกษาโดยรอบคอบ ทั้งนี้ เพื่อให้มีวิธีที่ดีที่สุดในอนาคตที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตมากยิ่งขึ้นเพื่อประโยชน์สำหรับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง^{๙๔}

สมพงษ์ เกษมสิน มีความเห็นว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ นำเอาทรัพยากรบริหาร (administrative resource) เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของและการจัดการ มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (process of administration) เช่น POSDCoRB Model ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๙๕}

อนันต์ เกตุวงศ์ ให้ความหมายการบริหารว่า เป็นการประสานความพยายามของมนุษย์ (อย่างน้อย ๒ คน) และทรัพยากรต่างๆ เพื่อทำให้เกิดผลตามต้องการ^{๙๖}

ไพบุลย์ ช่างเรียน ให้ความหมายการบริหารว่า หมายถึง ระบบที่ประกอบไปด้วยกระบวนการในการนำทรัพยากรทางการบริหารทั้งทางวัตถุและคนมาดำเนินการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^{๙๗}

ติน ปรัชญพฤทธ์ มองการบริหารในลักษณะที่เป็นกระบวนการโดยหมายถึงกระบวนการนำเอาการตัดสินใจและนโยบายไปปฏิบัติ ส่วนการบริหารรัฐกิจหมายถึงเกี่ยวข้องกับการนำเอานโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ^{๙๘}

^{๙๓}Peter F. Drucker อ้างถึงใน สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๖.

^{๙๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

^{๙๕}สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เกษมสุวรรณ, ๒๕๑๔), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๙๖}อนันต์ เกตุวงศ์, การบริหารการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๒๗

^{๙๗}ไพบุลย์ ช่างเรียน, วัฒนธรรมการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๗.

^{๙๘}ติน ปรัชญพฤทธ์, ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๘.

บุญทัน ดอกไธสง ให้ความหมายว่า การบริหาร คือ การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล องค์กรหรือประเทศ หรือการจัดการเพื่อผลกำไรของทุกคนในองค์กร^{๙๙}

ประยูทธ เจริญสวัสดิ์ กล่าวว่า การบริหาร หมายถึงภาระหน้าที่ของบุคคลใดๆ ที่ปฏิบัติตนเป็นผู้บริหารที่จะต้องเข้ามาทำหน้าที่จัดระเบียบและดำรงไว้ซึ่งสภาพภายใน (ทั้งที่เป็นคน วัสดุ เงินทุน ฯลฯ) ของกลุ่มหรือหน่วยงานเพื่อให้กลุ่มดังกล่าวสามารถทำงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๐๐}

ภาวิตา ธาราตรีสุทธิและวิบูลย์ โตวณะบุตร กล่าวว่า การบริหาร หมายถึงการจัดการ หรือการควบคุมกิจการต่างๆ ของรัฐ เช่น การบริหารการเงินของมูลนิธิ การบริหารกิจการภาษี การบริหารกิจการ

แพทย์ การบริหารที่ดินรกร้างว่างเปล่า การบริหารการก่อสร้าง การบริหารกิจการอุตสาหกรรมและอื่นๆ ที่เป็นงานที่เรียกกันว่า รัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration)^{๑๐๑}

ธงชัย สันติวงษ์ กล่าวถึงลักษณะของงานบริหารจัดการไว้ ๓ ด้านคือ

๑. ในด้านที่เป็นผู้นำหรือหัวหน้างาน งานบริหารจัดการ หมายถึงภาระหน้าที่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ปฏิบัติตนเป็นผู้นำภายในองค์กร

๒. ในด้านของภารกิจหรือสิ่งที่ต้องทำงานบริหารจัดการ หมายถึงการจัดระเบียบทรัพยากรต่างๆ ในองค์กรและการประสานกิจกรรมต่างๆ เข้าด้วยกัน

๓. ในด้านของความรับผิดชอบ งานบริหารจัดการ หมายถึงการต้องทำให้งานต่างๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วยการอาศัยบุคคลต่างๆ เข้าด้วยกัน^{๑๐๒}

วัชรีย์ บุรณสิงห์ กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการทางสังคม ซึ่งพิจารณาได้เป็น ๓ ทาง คือ^{๑๐๓}

^{๙๙}บุญทัน ดอกไธสง, การจัดการองค์กร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

^{๑๐๐}ประยูทธ เจริญสวัสดิ์, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : กรมพลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^{๑๐๑}ภาวิตา ธาราตรีสุทธิและวิบูลย์ โตวณะบุตร, หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๑๐๒}ธงชัย สันติวงษ์, องค์กรและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑-๒๒.

^{๑๐๓}วัชรีย์ บุรณสิงห์, การบริหารหลักสูตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๙.

๑. ทางโครงสร้าง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับขั้นตอนของสายการบังคับบัญชา

๒. ทางหน้าที่ เป็นขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่ บทบาท ความรับผิดชอบ และเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย

๓. ทางปฏิบัติการ เป็นกระบวนการบริหารดำเนินการในสถานการณ์ที่บุคคลต่อบุคคลกำลังมีปฏิสัมพันธ์กันหรือร่วมทำปฏิริยาเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน

กล่าวโดยสรุป การบริหาร หมายถึง กระบวนการทางสังคมของบุคคลตั้งแต่ ๒ ขึ้นไปร่วมกันทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดโดยอาศัยกระบวนการและทรัพยากรที่มีอยู่ คือ เงิน วัสดุ อุปกรณ์ อย่างเหมาะสม ดังนั้น การบริหารจึงเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารต้องใช้ “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ในการชักจูงให้คนหันมาช่วยเหลืองานขององค์กรเพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันในการทำงานให้ได้รับผลสำเร็จตามจุดหมายที่วางไว้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ โดยที่ผู้บริหารต้องเป็นทั้งหัวหน้า ผู้นำและผู้ประสานงานที่มีประสิทธิภาพ

กระบวนการบริหาร

องรี ฟาโยล เป็นบุคคลแรกที่วิเคราะห์ถึงองค์ประกอบมูลฐานของการจัดการ ปัจจุบันเรียกว่ากระบวนการบริหารจัดการ มี ๕ ประการ (POCCC) ดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) คือ การศึกษาข้อมูลในปัจจุบันและคาดการณ์ในอนาคต แล้ววางแผนเป้าหมายและแนวทางปฏิบัติไว้

๒. การจัดองค์การ (Organizing) คือ การจัดโครงสร้างของหน่วยงานหรือองค์การออกเป็นหน่วยงานย่อยๆ กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงาน การจัดสรรคนเข้าทำงานในตำแหน่งงานต่างๆ

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) คือ การสั่งให้คนทำงานตามที่มอบหมายงานให้ทำ บังคับบัญชาให้พนักงานทำงานตามภารกิจของหน่วยงาน

๔. การประสานงาน (Coordination) คือ การดูแลควบคุมและอำนวยความสะดวกให้ผู้ทำงานสามารถได้โดยสะดวกเต็มความสามารถ

๕. การควบคุม (Controlling) คือ การควบคุมให้งานดำเนินไปตามแผนที่วางเอาไว้ ตรวจสอบให้ผลการปฏิบัติงานเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

เฮนรี ฟาโยล มีความคิดเห็นว่า หลักการในการบริหารหรือการจัดการนั้น ควรมีความยืดหยุ่นและสามารถประยุกต์ใช้ได้กับนักบริหารทุกระดับในองค์กร เรียกว่า หลักการจัดการสากล ๑๔ ข้อ (Fayol 's 14 Principle of Management) ดังนี้^{๑๑๔}

๑. หลักการแบ่งงานกันทำ (Division of Work) โดยคำนึงถึงความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (Specialization) ของแต่ละคน

๒. หลักอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) โดยให้สอดคล้องกับระดับความรับผิดชอบตามตำแหน่งงานนั้นๆ

๓. หลักระเบียบวินัย (Discipline) พนักงานทุกคนต้องยอมรับและเชื่อฟังในกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับที่องค์กรกำหนดขึ้น

๔. หลักเอกภาพในการบังคับบัญชา (Unity of Command) ในการทำงานผู้ใต้บังคับบัญชาทุกคนจะต้องรับฟังคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวเท่านั้น

๕. หลักทิศทางการทำงานอย่างเดียวกัน (unity of direction) ในการทำงานทุกกลุ่มหรือทุกหน่วยงานในองค์กรควรดำเนินการภายใต้แผนงานและทิศทางในการทำงานที่ชัดเจนอย่างเดียวกัน

๖. หลักผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นรองผลประโยชน์ส่วนรวม (Subordination Of individual interests the general interest) ในการทำงานผลประโยชน์ขององค์กรต้องมาก่อนผลประโยชน์ส่วนตัวโดยคำนึงถึงความสำเร็จขององค์กรเป็นสำคัญ

๗. หลักการจ่ายค่าตอบแทนการทำงานที่เป็นธรรม (Remuneration) พนักงานต้องได้รับค่าจ้างที่เป็นธรรมเหมาะสมกับสภาพค่าครองชีพและความพอใจสูงสุดของทั้งฝ่ายคนงานและฝ่ายนายจ้าง

๘. หลักการรวมอำนาจ (Centralization) หมายถึง การให้มีศูนย์รวมการตัดสินใจและการควบคุมอยู่ที่ส่วนกลาง และให้มีการกระจายอำนาจหน้าที่ที่เหมาะสมสอดคล้องและพอเหมาะกับองค์กรนั้นๆ

๙. หลักสายการบังคับบัญชา (Scalar Chain) ควรกำหนดลำดับสายของการบังคับบัญชาแต่ละหน่วยงานในองค์กรให้ชัดเจน ลดหลั่นกันไปตามลำดับ จากระดับสูงสุดลงมาถึงระดับต่ำสุดขององค์กร ไม่คลุมเครือหรือก้าวก่ายกัน

๑๐. หลักของความมีระเบียบ (Order) ทุกสิ่งทุกอย่างควรมีระเบียบแบบแผนการกำหนดตำแหน่งหน้าที่จะต้องพิจารณาจากคุณสมบัติที่เหมาะสม

^{๑๑๔}Henri Fayol, **General and industrial management**, (London : Pittman & Sons,1964), pp.39-40.

๑๑. หลักความเสมอภาค (Equity) หมายถึง ผู้บริหารควรยึดหลักการจัดการบนพื้นฐานของความยุติธรรม ความมีเมตตากรุณาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยทั่วถึงทั้งองค์การปราศจากการลำเอียง

๑๒. หลักความมั่นคง (Stability of Tenure of Personnel) ฝ่ายบริหารควรสร้างความรู้สึกในเรื่องความมั่นคงในหน้าที่การงานและรักษาพนักงานที่มีคุณภาพไว้กับองค์การ เพื่อลดอัตราการออกจากงานให้น้อยลง

๑๓. หลักความคิดริเริ่ม (Initiative) เปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาขององค์การ

๑๔. หลักความสามัคคี (Esprit de corps) ส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพนักงานด้วยการทำงานเป็นทีมและมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันเพื่อให้เกิดเอกภาพทั้งองค์การ

ลัทเทอร์ กุลลิก และ ลินดอล ยูลิก (Luther Gulick and Lyndall Urwick. 1937) ได้นำหลักการบริหารจัดการของ ฟาโยลมาปรับปรุงประยุกต์กับการบริหารราชการในที่สุดได้คำตอบสั้นๆ คือ POSDCoRB ซึ่งหมายถึงกระบวนการบริหาร ๗ ประการ คือ

๑. P = Planning หมายถึง การวางแผนเป็นการกำหนดโครงการอย่างกว้างๆ ว่าจะทำอะไรบ้าง เพื่ออะไร มีแนวทางปฏิบัติอย่างไร การวางแผนจะต้องทำก่อนการลงมือปฏิบัติ

๒. O = Organizing หมายถึง การจัดการองค์กร กล่าวคือ เป็นการจัดสายงานแบ่งแยกอำนาจการบริหารให้ผู้ปฏิบัติงานทราบบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน เพื่อจะได้ทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

๓. S = Staffing หมายถึง การจัดหาบุคคล เป็นการบริหารงานทางด้านบุคคล อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนาบุคลากร การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี การประเมินผลการทำงาน และการให้พ้นจากงาน

๔. D = Directing หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการบอกทิศทางการทำงานเสนอแนะวิธีการทำงานหลังจากที่ได้วิเคราะห์อย่างรอบคอบแล้วว่า ควรจะทำอะไรบ้าง อย่างไรไปในทิศทางใด

๕. Co = Coordinating หมายถึง การประสานงาน อันได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานย่อยและบุคคลในตำแหน่งต่างๆ ให้สามารถทำงานร่วมกันได้ซึ่งอาจจะต้องใช้เทคนิคต่างๆ เช่น การสื่อสารการกำหนดระเบียบแผนในการทำงาน เป็นต้น

๖. R = Reporting หมายถึง การรายงาน การทำงานทุกอย่างจะมีการรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนขึ้นไปว่าตนเองได้ทำอะไรบ้าง อย่างไร ได้ผลประการใด

๗. B = Budgeting หมายถึง การจัดทำงบประมาณค่าใช้จ่ายให้ถูกต้องเหมาะสมกับกิจกรรม^{๑๐๕}

จะเห็นได้ว่า POSDCoRB ของกูลิคนี้มีลักษณะซ้ำซ้อนกับ POCCC ของฟาโยลแต่จัดขั้นตอนไว้ละเอียดกว่าจึงได้มีผู้นิยมนำมาใช้และเผยแพร่ในเวลาต่อมา

การบริหารเป็นการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีขั้นตอนและเหมาะสมกับหน่วยงานหรือองค์กร ซึ่งกระบวนการบริหารบางตำราเรียกว่า

หน้าที่ของการจัดการ ซึ่งมีหลายหน้าที่แตกต่างกันไปตามแนวคิดของนักวิชาการแต่ละคน แต่จะมีหลักการใหญ่ๆ คล้ายคลึงกัน

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ความหมายของประสิทธิภาพ

แนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่กล่าวถึงประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานโดยทั่วไปจะกล่าวถึงผลการปฏิบัติงาน (Performance) ซึ่งถือได้ว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน (Efficiency) คือ เมื่อมีผลการปฏิบัติงานก็ถือว่ามีประสิทธิภาพในการทำงานสูง ถ้าผลการปฏิบัติงานไม่ดีก็ถือว่าประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานต่ำ ซึ่งในส่วนของความหมายของคำว่าประสิทธิภาพ ได้มีผู้ให้ความหมายต่างๆ ไว้ที่สำคัญมีดังนี้

จอห์น ดี มิลลิส (John D. Millet) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพไว้ว่า ประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึง ผลการปฏิบัติงานที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่มวลมนุษย์และได้รับผลกำไรจากการปฏิบัติงานนั้นด้วย (Human Satisfaction and Benefit Produced)^{๑๐๖}

เฮอริเบิร์ต เอ ซิมมอน (Herbert A. Simon) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพไว้ว่า ประสิทธิภาพคล้ายคลึงกับ Millet คือ ถ้าพิจารณาว่าทำงานได้มีประสิทธิภาพสูงสุดนั้นให้ดูจากความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้า (Input) กับผลผลิต (Output) ที่ได้รับออกมา เพราะฉะนั้นตามทัศนะนี้ ประสิทธิภาพจึงเท่ากับผลผลิต ลบด้วยปัจจัยนำเข้า และถ้าเป็นการบริหารราชการและองค์กรของรัฐบาลก็บวกกับความพึงพอใจของผู้รับบริการ (Satisfaction) เข้าไปด้วย ซึ่งเขียนเป็นสูตร ได้ดังนี้

^{๑๐๕} Gulick L., and J. Urwick., *Papers on the Science of Administration*, (New York : Institute of Public Administration, 1973), pp.18-19

^{๑๐๖} John D. Millet, 1954, อ้างในชาญวิทย์ มูลโคตร, "ประสิทธิภาพการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาอำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ", *ภาคนิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต*, (พัฒนาสังคม), (คณะพัฒนาสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๘.

$$E = (O - I) + S$$

E = Efficiency คือ ประสิทธิภาพของงาน

O = Output คือ ผลผลิตหรือผลงานที่ได้รับออกมา

I = Input คือ ปัจจัยนำเข้าหรือทรัพยากรทางการบริหารที่ใช้ไป

S = Satisfaction คือ ความพึงพอใจในผลงานที่ออกมา^{๑๐๗}

นอกจากความหมายของประสิทธิภาพในเชิงธุรกิจและการบริหารแล้ว Ryan and Smith ยังได้พูดถึงประสิทธิภาพของบุคคล(Human Efficiency) ว่าเป็นความสัมพันธ์ในแง่บวกกับสิ่งที่ทุ่มเทกับงานซึ่งประสิทธิภาพในการทำงานนั้นมองจากแง่มุมของการทำงานแต่ละบุคคล โดยพิจารณาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ให้กับงาน เช่น ความพยายาม กำลังคน กับผลลัพธ์ที่ได้จากงานนั้น^{๑๐๘}

กูด (Good) ได้ให้ความหมายของประสิทธิภาพว่า หมายถึง ความสามารถสำเร็จที่ทำให้เกิดความสำเร็จตามความปรารถนาโดยใช้เวลา และความพยายามเล็กน้อย ก็สามารถให้ผลงานที่ได้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์^{๑๐๙}

ติน ปรัชญพฤทธิ ได้ให้ความหมายไว้ในหนังสือ “ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์” ว่า ประสิทธิภาพ หมายถึง การสนับสนุนให้มีวิธีการบริหารที่จะได้รับผลดีมากที่สุด โดยสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด นั่นก็คือ การลดค่าใช้จ่ายด้านวัตถุ และบุคลากรลง ในขณะที่พยายามเพิ่มความแม่นยำ ความเร็ว และความราบเรียบของการบริหารให้มากขึ้น^{๑๑๐}

ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ปริญญา ลักษิตานนท์ และสมชาย หิรัญกิตติ ได้ให้ความหมายไว้ในหนังสือศัพท์การบริหารว่า ประสิทธิภาพ มีหลายความหมาย ดังนี้^{๑๑๑}

๑) ความสามารถในการผลิตผลลัพธ์ที่ต้องการด้วยการใช้พลังงาน เวลา วัสดุ หรือปัจจัยอื่นๆ ต่ำที่สุด

๒) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้า (Input) และผลที่ออกมา (Output) เพื่อสร้างให้เกิดต้นทุนสำหรับทรัพยากรต่ำสุด

^{๑๐๗} Herbert A. Simon, **Administrative Behavior**, (New York: Macmillian, 1947), p.180.

^{๑๐๘} Ryan and Smith, 1954, อ้างในชาญวิทย์ มูลโคตร, “ประสิทธิภาพการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาอำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ”, หน้า ๘.

^{๑๐๙} Cater V. Good., **Dictionary of Education**, (New York : McGraw-Hill Book Company, 1973), p. 193.

^{๑๑๐} ติน ปรัชญพฤทธิ, **ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓๐.

^{๑๑๑} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ ปริญญา ลักษิตานนท์ และสมชาย หิรัญกิตติ, **ศัพท์การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๙๑-๙๒.

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของประสิทธิภาพว่า หมายถึง ความสามารถที่ทำให้เกิดผลในการทำงาน^{๑๑๒}

สมพงษ์ เกษมสิน กล่าวไว้ว่า ประสิทธิภาพ หมายถึง การดำเนินงานให้เป็นไปตามที่คาดหวังไว้หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การทำงานที่ต้องให้ได้รับประโยชน์สูงสุด และการที่จะพิจารณาว่างานใดมีประสิทธิภาพหรือไม่ ก็พิจารณาได้จากผลงาน^{๑๑๓}

สรุปได้ว่า ประสิทธิภาพ คือ ความสามารถในการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้ากับผลผลิตและทำให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจเพื่อให้ได้ผลการดำเนินงานที่ได้กำหนดไว้ และเพื่อผลกำไรขององค์กร และประสิทธิภาพเป็นเรื่องของการใช้ปัจจัยและกระบวนการในการดำเนินงานโดยมีผลผลิตที่ได้รับเป็นตัวกำหนดการแสดงผลประสิทธิภาพของการดำเนินงานใดๆ อาจแสดงค่าของประสิทธิภาพในลักษณะการเปรียบเทียบระหว่างค่าใช้จ่ายในการลงทุนกับผลกำไรที่ได้รับ ซึ่งถ้าผลกำไรสูงกว่าต้นทุนเท่าไรยิ่งแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพมากขึ้น ประสิทธิภาพอาจไม่แสดงเป็นค่าประสิทธิภาพเชิงตัวเลข แต่แสดงด้วยการบันทึกถึงลักษณะการใช้เงิน วัสดุ คน และเวลา ในการปฏิบัติงานอย่างคุ้มค่า ประหยัด ไม่มีการสูญเปล่าเกินความจำเป็นรวมถึงการใช้กลยุทธ์ หรือเทคนิควิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมสามารถนำไปสู่การบังเกิดผลได้เร็ว ตรงและมีคุณภาพ

ปัจจัยที่ทำให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพ

สำหรับแนวความคิดในเรื่องปัจจัยที่สำคัญในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพหรือปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการปฏิบัติงานนั้น มีนักทฤษฎีหลายท่านได้ทำการศึกษาและสรุปเป็นปัจจัยสำคัญๆ ที่น่าสนใจดังนี้

อับราฮัม ซาเลนนิคและคณะ(Abraham Zaleanik and other) กล่าวไว้ว่าในการที่จะปฏิบัติงานได้ดีหรือไม่ได้ดีนั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องตอบสนองความต้องการทั้งภายในและภายนอก (Internal and External Needs) ซึ่งหากได้รับการตอบสนองแล้วย่อมหมายถึงการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งความต้องการภายนอก ได้แก่^{๑๑๔}

๑. รายได้หรือค่าตอบแทน

^{๑๑๒}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๖๗.

^{๑๑๓}สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๙), หน้า ๑๒.

^{๑๑๔}อับราฮัม ซาเลนนิคและคณะAbraham Zaleanik and other, 1958, อังโนวิศรุต มีแก้ว, “ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน : ศึกษาเฉพาะกรณีสถานีตำรวจสังกัดตำรวจภูธร จังหวัดอุบลราชธานี”, ภาคนิพนธ์ พัฒนบริหาร ศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม), (คณะพัฒนาสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

๒. ความมั่นคงปลอดภัยในการปฏิบัติงาน
๓. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ
๔. ตำแหน่งหน้าที่
๕. รักษาระเบียบวินัยในการทำงาน
๖. ปฏิบัติงานด้วยความยุติธรรม
๗. การทำงานต้องเชื่อถือได้มีความฉับพลันมีสมรรถภาพและมีการลงทะเบียนเป็นหลักฐาน
๘. งานควรมีลักษณะแจ้งให้ทราบถึงการดำเนินงานอย่างทั่วถึง
๙. งานสำเร็จทันเวลา
๑๐. ผลของงานได้มาตรฐาน
๑๑. การดำเนินงานสามารถยึดเป็นมาตรฐานได้
๑๒. กำหนดมาตรฐานที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการทำงาน
๑๓. ให้บำเหน็จรางวัลแก่งานที่ดี

ปีเตอร์สัน และ โพลแมน (Peterson and Plowman) ได้กล่าวว่า ประสิทธิภาพประกอบด้วยปัจจัย สำคัญ ๕ ประการ คือ

๑. คุณภาพของงาน (Quality) จะต้องมีคุณภาพสูง หรือผู้ผลิตและผู้ใช้ประโยชน์ คู่คุณค่าและมีความพึงพอใจ
๒. ปริมาณงาน (Quantity) ปริมาณของงานที่เกิดขึ้นจะต้องเป็นไปตามความ คาดหวังของหน่วยงาน
๓. เวลา (Time) คือเวลาที่ใช้ในการดำเนินงานจะต้องเหมาะสมกับคุณภาพและ ปริมาณของงาน รวมทั้งจะต้องเป็นไปตามกำหนดและสภาวะการณ์ด้วย
๔. วิธีการ (Method) ในการดำเนินงานจะต้องอยู่ในลักษณะที่ถูกต้องและเหมาะสม
๕. ค่าใช้จ่าย (Costs) ในการดำเนินงานทั้งหมดจะต้องเหมาะสมกับงานและวิธีการ คือ จะต้องลงทุนน้อยและได้ผลกำไรมากที่สุด^{๑๑๔}

คาร์ทซ์ และ คานท์ (Kartz and Kahn) ซึ่งเป็นนักทฤษฎีที่ศึกษาองค์กรในระบบ เปิด (Open System) ได้เสนอแนวคิดโดยได้ทำการศึกษาในเรื่องของปัจจัยที่มีความสำคัญต่อ ประสิทธิภาพในการทำงาน ได้ให้ความหมายว่า ประสิทธิภาพ คือ ส่วนประกอบต่อประสิทธิผล ขององค์กรนั้น ถ้าจะวัดจากปัจจัยนำเข้าเปรียบเทียบกับผลผลิตที่ได้นั้น จะทำให้การวัด ประสิทธิภาพคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ประสิทธิภาพขององค์กร หมายถึง การบรรลุ เป้าหมายขององค์กรในการ

^{๑๑๔} Peterson and Plowman, อ่างในพระมหาสมหมาย ดุ่นฟัน, "ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพ ในการบริหารงานองค์กรสงฆ์ไทย", ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม), (คณะพัฒนาสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๘.

บรรลุเป้าหมายขององค์กรนั้นๆ ปัจจัยต่างๆ คือ การฝึกอบรม ประสบการณ์ ความรู้สึกผูกพัน ซึ่งเป็นความสำคัญต่อประสิทธิภาพขององค์กรด้วย^{๑๑๖}

เฮิร์ซเบิร์ก (Hertzberg) ได้เสนอแนวคิดโดยการนำเอาการบริหารงานแบบวิทยาศาสตร์ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติงานมาศึกษาร่วมกัน เพื่อให้ได้ปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้บุคคลปฏิบัติงานได้อย่างสบายใจ และมีประสิทธิภาพได้ศึกษาวิจัยถึงทัศนคติของบุคคลที่พอใจในการทำงาน และไม่พอใจในการทำงาน พบว่า บุคคลที่พอใจในการทำงานนั้น ประกอบด้วยปัจจัย ดังนี้^{๑๑๗}

- ๑) การที่สามารถทำงานได้บรรลุผลสำเร็จ
 - ๒) การที่ได้รับการยกย่องนับถือเมื่อทำงานเสร็จ
 - ๓) ลักษณะเนื้อหาของงานที่น่าสนใจ
 - ๔) การได้รับความรับผิดชอบมากขึ้น
 - ๕) ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน
 - ๖) การที่ได้มีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถในการทำงาน
- ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของงานที่เป็นสิ่งทำให้เกิดความพึงพอใจ

ประกอบด้วยปัจจัย ดังนี้

- ๑) นโยบายการบริหารขององค์กร
- ๒) การควบคุมบังคับบัญชา
- ๓) สภาพการทำงาน
- ๔) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทุกระดับในหน่วยงาน
- ๕) ค่าตอบแทน
- ๖) สถานภาพ
- ๗) การกระทบกระทั่งต่อชีวิตส่วนตัว
- ๘) ความปลอดภัย

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการทำงานให้มีประสิทธิภาพ คือ ส่วนประกอบสำคัญที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือสำเร็จตามเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ ได้แก่ การกำหนด กลยุทธ์ ระบบโครงสร้างองค์กร รูปแบบการบริการบุคลากร ค่านิยมของคนในองค์กร ความต้องการทั่วไป รวมถึงสภาพแวดล้อมภายในและภายนอก ถ้าได้รับการตอบสนองการทำงานก็มีประสิทธิภาพ แต่ถ้าไม่ได้รับการตอบสนองการทำงานก็ไม่มีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จ

^{๑๑๖} เฮิร์ซเบิร์ก (Katz and Kahn), **The Social Psychology of Organization**, (New York : John Wiley & Sons, 1987), p. 121.

^{๑๑๗} คัทซ์ และ คานท์ (Hertzberg.) **Motivation Moral and Money**, (New York : Psychology Co., 1968), p. 24.

ลักษณะการบริหารงานจัดการที่มีประสิทธิภาพ

ชาร์ทเทิล (Shartle) เห็นว่าปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพของผู้บริหาร ประกอบด้วย^{๑๑๘}

๑. พฤติกรรมส่วนตัว
๒. ประสิทธิภาพขององค์กร
๓. คุณสมบัติเฉพาะตัวผู้บริหาร
๔. ความสามารถพิเศษเฉพาะตัวผู้บริหาร

ชาร์ทเทิล (Shartle) ได้เสนอแนวทางในการประเมินประสิทธิภาพของผู้บริหารว่า พิจารณาได้จาก

๑. จุดมุ่งหมายขององค์กรมีการกำหนดไว้เหมาะสมหรือไม่
๒. เป้าหมายและวัตถุประสงค์หลักขององค์กรมีการกำหนดไว้หรือไม่
๓. สภาวะทางการเงินมีปัญหาเล็กน้อยเพียงใด
๔. โครงสร้างขององค์กรมีการจัดเหมาะสมหรือไม่
๕. มีวัสดุ เครื่องมือ สถานที่ ตลอดจน สิ่งอำนวยความสะดวกพร้อมเพียงหรือไม่
๖. มีบุคคลทำงานพอเพียงและมีคุณสมบัติเหมาะสมหรือไม่
๗. ชื่อเสียงขององค์กรในสายตาของบุคคลทั่วไป
๘. ปริมาณและคุณภาพของงานอยู่ในระดับที่น่าพอใจหรือไม่^{๑๑๙}

สมยศ นาวิการ ได้กล่าวถึงแนวความคิดที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานในองค์กร ซึ่งมีปัจจัย ๗ ประการ คือ^{๑๒๐}

๑. กลยุทธ์ (Strategy) กลยุทธ์เกี่ยวกับการกำหนดภารกิจ การพิจารณาจุดอ่อนจุดแข็งในองค์กร โอกาส และอุปสรรคภายนอก
๒. โครงสร้าง (Structure) โครงสร้างองค์กรที่เหมาะสมจะช่วยให้การปฏิบัติงาน
๓. ระบบ (System) ระบบขององค์กรที่เหมาะสมจะช่วยให้การปฏิบัติงาน
๔. แบบ (Styles) แบบของการบริหารของผู้บริหารเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กร
๕. บุคลากร (Staff) ผู้ร่วมองค์กร
๖. ความสามารถ (Skill)
๗. ค่านิยม (Shared Values) ค่านิยมร่วมของคนในองค์กร

^{๑๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

^{๑๑๙} อ้างแล้ว, หน้า ๓๐.

^{๑๒๐} สมยศ นาวิการ, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

จากแนวคิดในเรื่องของประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของนักวิชาการและนักทฤษฎีต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าประสิทธิภาพในการทำงานในเชิงเศรษฐศาสตร์นั้น หมายถึง การผลิตประหยัดเวลาที่สุด ในขณะที่ประสิทธิภาพในการทำงานของแต่ละบุคคลนั้น ปัจจัยนำเข้าพิจารณาเปรียบเทียบกับผลที่ได้ คือ การบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ฉะนั้น ประสิทธิภาพในความหมายของผู้ศึกษาศึกษา หมายถึง การที่เจ้าอาวาส สามารถบริหารจัดการ วัดตามภารกิจ อำนาจหน้าที่ ได้บรรลุวัตถุประสงค์และเกิดความพึงพอใจและเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในชุมชนหรือในสังคมมากที่สุด

การบริหารจัดการวัด

การบริหารจัดการวัดมีผู้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายของการบริหารวัด ไว้ว่า การบริหารวัด หมายถึง การปกครองบังคับบัญชากำกับดูแล แนะนำ สั่งสอนภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้ อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ในศีลธรรมอันดีและดำเนินกิจกรรมโครงการต่างๆ ของวัด ให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด^{๒๑}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การจัดการ งาน เงิน คนวัสดุ แผนงาน เพื่อให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นไปอย่างราบรื่น เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทำงาน และแก้ไขงาน^{๒๒}

บุญช่วย จันท์เฮ้า กล่าวว่า การบริหารจัดการวัด หมายถึง การทำงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการให้เจ้าอาวาส หรือคณะผู้บริหารตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ร่วมกันและใช้ทรัพยากรการบริหารอย่างผสมผสานให้มีประสิทธิภาพในการทำงาน^{๒๓}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการวัด หมายถึง หมายถึง การที่เจ้าอาวาสใช้ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในการตัดสินใจและใช้ทรัพยากรการบริหารที่มีอยู่เพื่อดำเนินงานตามภารกิจ ๖ ประการ คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ ศาสนธรรม การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปอย่างราบรื่น เกิดความร่วมมือและบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด อย่างมีประสิทธิภาพ

^{๒๑} กรมการศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์**, หน้า ๒.

^{๒๒} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **“พระสงฆ์กับกรมการศาสนา” ในกรมการศาสนาสู่ทศวรรษแห่งการพัฒนา**, หน้า ๑๐๒.

^{๒๓} บุญช่วย จันท์เฮ้า, **“พฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดกรุงเทพมหานคร”**, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔), หน้า ๙๐.

ความสำคัญของการบริหารวัด

การบริหารเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบัน เพราะการทำงานจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว นั้น ก็เพราะนักบริหารมีเทคนิคและวิธีการทำงานไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะการบริหารวัดซึ่งเป็นศาสนสถานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน การบริหารวัดอย่างเป็นระเบียบจะส่งผลให้ร่มรื่นน่าอยู่ นำเข้าไปประกอบกิจกรรมทางศาสนา รวมทั้งเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนที่เข้าไปสัมผัสพบเห็นการบริหารจึงมีความสำคัญ ในที่นี้จึงได้นำแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของการบริหารและการบริหารวัดที่ผู้รู้ได้กล่าวไว้ตามลำดับ ดังนี้

กรมการศาสนา ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารวัดไว้ว่าทำให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นระบบมากขึ้น ทำให้สะดวกในการประสานงาน ทำให้เกิดประสิทธิภาพ และเกิดความประหยัดในการดำเนินงาน สามารถติดตามตรวจสอบการดำเนินงานได้ และทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จทุกคนพึงพอใจ^{๑๒๔}

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) ได้กล่าวถึงการบริหารงานของวัดว่ามีความสำคัญในการทำให้วัดสามารถพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง กล่าวคือ ทำให้ภิกษุสงฆ์สามเณรมีความรู้มีความสามารถ ทำให้พระภิกษุสงฆ์ สามเณรปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ทำให้วัดสามารถทำหน้าที่เผยแผ่วิถีชีวิตที่ประเสริฐไปสู่สังคม ทำให้ประชาชนรู้สึกที่วัดเป็นของชุมชน ทำให้วัดเป็นศูนย์การศึกษาเล่าเรียน และทำให้วัดมีความร่มรื่นเป็นที่พบบปะนั้นทนทานการของประชาชน^{๑๒๕}

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารวัดไว้ ๓ ดังนี้^{๑๒๖}

๑. สามารถสร้างสังคมสงฆ์ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้
๒. สามารถสร้างวัดให้เป็นส่วนหนึ่งในการชี้นำทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องแก่สังคม อีกทั้งทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และ
๓. การบริหารวัดที่มีประสิทธิภาพจะมีความสำคัญต่อการใช้ทรัพยากรทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด

^{๑๒๔} กรมการศาสนา, คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ, หน้า ๓๑.

^{๑๒๕} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), การเมืองมิใช่เรื่องของสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๑.

^{๑๒๖} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), การเมืองมิใช่เรื่องของสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๑.

สรุปได้ว่า การบริหารมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของวัดในอันที่จะพัฒนาให้เป็นระบบ สามารถส่งเสริมภิกษุสงฆ์ สามเณร เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี

การบริหารวัดในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้รูปแบบของการบริหารที่ยึดหลักของพระธรรมและพระวินัยเป็นเบื้องต้น พระสงฆ์ที่อยู่ในวัดนั้นจะยึดหลักของพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้เป็นหลักแห่งการอยู่ร่วมกัน การบริหารในสมัยพุทธกาลจึงเป็นการบริหารแบบธรรมชาติไปเลย แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป สรรพสิ่งก็เปลี่ยนแปลงตาม ปัจจุบันสังคมได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะแห่งเวลาภายใต้การเปลี่ยนแปลงของวัตถุ จิตใจของคนก็เปลี่ยนแปลงตาม วัดเองในยุคสมัยปัจจุบันนี้มีความเกี่ยวเนื่องทางด้านสังคมเป็นอย่างมากด้วยปัจจัยหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะความเกี่ยวเนื่องทางด้านจิตวิญญาณการบริหารวัดจึงต้องปรับเปลี่ยนระบบรูปแบบเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย ทันทีกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา แม้แต่การนำเสนอหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าก็ต้องเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการเพื่อให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและคนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ดังนั้นการบริหารวัดในปัจจุบันจึงได้เปลี่ยนรูปแบบ ระบบ วิธีการ การสร้างระบบให้เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัยในวัดนั้นๆ และสังคมโดยรอบ เพื่อให้การบริหารเป็นไปตามความหมายของมันเอง ที่ว่า หมายถึงการปกครอง การดูแลรักษาหมู่คณะและการดำเนินงานหรือการจัดการ กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะหรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ

การบริหารจัดการทางด้านพระพุทธศาสนาหรือการบริหารจัดการวัด มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่าง องค์กรประกอบหลายอย่างที่มีความเกี่ยวเนื่องกับการบริหารจัดการ ดังนี้

๑. ศาสนบุคคลได้แก่ พระภิกษุสามเณรที่อยู่อาศัยในวัดหรือชุมชนเดียวกันนั้น
๒. ศาสนธรรมได้แก่ หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่จะต้องยึดเป็นหลักเสมอในการบริหารจัดการงานวัดนั้น ๆ จะละเลยเสียไม่ได้ ซึ่งประกอบด้วยพระธรรมและพระวินัย

๓. ศาสนสถานได้แก่ ศาสนวัตถุหรือ ศาสนสมบัติ ได้แก่ วัดและทรัพย์สินต่างๆ ทั้งที่เป็นสังฆารัมทรัพย์และอสังฆารัมทรัพย์

๔. ศาสนพิธีได้แก่ กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาและชุมชน อันจัดเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวพันกับสังคมทั่วไป

องค์ประกอบที่เกี่ยวเนื่องกับการบริหารจัดการวัดที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นสิ่งที่ผู้บริหารจะลืมเสียไม่ได้ เพราะมีความสำคัญแก่การบริหารจัดการเป็นอย่างมาก แต่ก็มีสิ่งอื่น

เหล่านี้ด้วยในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะสถาบันทางสังคมอันจะส่งผลต่อการบริหารจัดการ วัด โดยภาพรวมแล้ว ได้แก่ สถาบันทางสังคม ซึ่งแบ่งเป็น ๗ สถาบัน

๑. สถาบันครอบครัว
๒. สถาบันศาสนา
๓. สถาบันการศึกษา
๔. สถาบันทางเศรษฐกิจ
๕. สถาบันการเมืองการปกครอง
๖. สถาบันนันทนาการ
๗. สถาบันสื่อสารมวลชน

สถาบันทั้ง ๗ สถาบันมีความสัมพันธ์กันและทุกสถาบันทำหน้าที่ของตนเอง เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมและนอกจากนี้ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอีกประการหนึ่งก็คือ ลักษณะของสังคม สิ่งที่สำคัญที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดที่ควรตระหนักถึงก็คือ พระสงฆ์ สามเณร และวัดซึ่งเป็นตัวแทนสถาบันพระพุทธศาสนา เป็นผู้ดำเนินกิจการพระศาสนาในสังคม ทุกส่วน ทุกระดับ โดยคณะสงฆ์ซึ่งมีมหาเถรสมาคมและพระสังฆาธิการ เป็นผู้ปกครองและบริหารคณะสงฆ์ และการพระศาสนาให้เป็นไปโดยเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย กฎหมาย บ้านเมืองและระเบียบประเพณีของสังคมทุกส่วน ทุกระดับ การคณะสงฆ์และการพระศาสนา ที่พระสงฆ์และวัดได้ดำเนินการเพื่อประโยชน์ของประชาชนในสังคม แบ่งออกได้เป็น ๖ ประการ คือ

๑. การปกครอง ได้แก่ การรักษาความเรียบร้อยดีงาม การดำเนินการเพื่อให้พระภิกษุสามเณรทั้งสังฆมณฑล ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างบริสุทธิ์ถูกต้องเพื่อเป็นตัวอย่าง และจะได้อบรมสั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึง

๒. การศาสนศึกษา ได้แก่ การดำเนินการให้พระภิกษุสงฆ์สามเณร และคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย จนมีความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติได้ตามสมควรแก่ฐานะานุรูป อย่างเที่ยงแท้จริงจัง

๓. การศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การดำเนินการสงเคราะห์ช่วยเหลือให้เด็กและประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งในและนอกระบบ การศึกษาของรัฐ เพื่อที่จะสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมประเทศชาติ

๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้ทราบ เข้าใจ และน้อมนำไปปฏิบัติเพื่อลวงพ้นความทุกข์และประสบความสุขตาม

อุปนิสัย และผลของการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาของแต่ละคน อันจะยังผลให้สังคมตลอดจนประเทศชาติมีความผาสุก สันติสุข และมีความเจริญก้าวหน้า

๕. การสาธารณูปการ ได้แก่ การดำเนินการให้วัดทั่วประเทศ เป็นวัดโดยสมบูรณ์ เป็นที่พำนักอาศัยศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร เป็นที่ทำบุญ บำเพ็ญกุศล ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรม และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ของสังคมนั้นๆ

๖. การสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การดำเนินการสงเคราะห์ประชาชนทางจิตใจและทางวัตถุที่ไม่ขัดพระธรรมวินัยและสมณวิสัย เพื่อประโยชน์ และความสุขของประชาชนแห่งวัดนั้นๆ และทั่วไป

พระครูพิพัฒนรัตนพงศ์ (ปณณมี วิสารโท) กล่าวว่า ส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการอยู่ที่การลงมือปฏิบัติจริง หลักการบริหารจัดการวัดสมัยใหม่นั้น จะต้องประกอบด้วยหลักการดังต่อไปนี้ คือ

๑. การสร้างค่านิยม (Shared Values) ได้แก่ การสร้างฉันทะให้เกิด ทั้งแก่ผู้บริหารเองด้วยและผู้ที่อยู่ในโครงสร้างการบริหารจัดการนั้นด้วย เพื่อให้เกิดแนวคิดและการประพฤติปฏิบัติเป็นไปในทางระบบ แบบแผนที่ได้วางไว้ เพื่อการบริหารจัดการวัดจะได้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด

๒. จัดโครงสร้าง (Structure) ได้แก่ การสร้างรูปแบบระบบการบริหารให้เหมาะสมเป็นไปตามเป้าหมายหรือจุดประสงค์ที่ได้วางไว้ โครงสร้างจึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งในการสร้างความสำเร็จให้แก่การบริหารจัดการวัด

๓. จัดระบบงาน (Systems) ได้แก่ การวางหลักการบริหารจัดการต่างๆ ที่อยู่ภายในวัด ให้เป็นไปอย่างมีระบบและเป็นระเบียบ เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการดำเนินงานและเป็นการง่ายแก่การตรวจสอบ

๔. จัดกิจกรรม (Style) ได้แก่ การสร้างรูปแบบในเชิงปฏิบัติ ให้สอดคล้องกับการบริหารงาน เพื่อให้การบริหารจัดการ เป็นไปทั้งในด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ

๕. บุคลากร (Staff) ได้แก่ บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารหรือผู้อยู่อาศัยในวัดนั้นๆ การเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ เป็นสิ่งที่ควรตระหนักอย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานจะสำเร็จหรือไม่ส่วนนี้นับว่าเป็นส่วนสำคัญ ดังนั้นควรเลือกใช้บุคคลให้เหมาะสมกับงาน

๖. เสริมทักษะ (Skills) ได้แก่ การสร้างความรู้เพิ่มเติมแก่บุคลากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๗. กลยุทธ์ (Strategy) ได้แก่ วิธีการหรือกลวิธีที่เลือกใช้ในการบริหารจัดการนั้น ระบบ รูปแบบ ต้องเหมาะสมกับปัจจัยต่างๆ ทางสังคมและสิ่งแวดล้อม^{๑๒๗}

ที่กล่าวมานี้คือ หลักการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่ใช้ปฏิบัติ แต่เหนือสิ่งอื่นใด การบริหารวัดนั้นที่สำคัญยิ่งก็คือการลงมือปฏิบัติจริง เป็นสิ่งที่กระทำได้อย่างยิ่ง ที่จะทำให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีระบบระเบียบตามจุดประสงค์ที่ได้วางเอาไว้ การบริหารจัดการที่ดี จึงอยู่ที่การนำเอาทฤษฎีไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้จัดระบบของจุดเริ่มต้นของการทำงานไว้ดังนี้

๑. สำรวจ (Research) ได้แก่ การหาข้อมูลในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารโครงสร้าง หรือแม้แต่ข้อมูลทางบุคลากร การมีข้อมูลที่เพียงพอในด้านต่างๆ นั้น จะทำให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีระบบและเป็นระเบียบ

๒. การสื่อสาร (Communication) ได้แก่ การนำเสนอและการรับข้อมูลจากส่วนต่างๆ การนำเสนอจะต้องชัดเจนมีประสิทธิภาพใช้ชักจูง การรับข้อมูลก็ต้องเลือกรับข้อมูลที่มีประโยชน์ การสื่อสารในรูปแบบของการบริหารจัดการนั้น จึงต้องอาศัยข้อมูลที่ได้จากการสำรวจในเบื้องต้น

๓. การวางแผน (Action Planning) ได้แก่ การกำหนดทฤษฎีการกระทำหรือเชิงปฏิบัติ ภาคปฏิบัติในทางการบริหารนั้นจะต้องสอดคล้องกับทฤษฎี การวางแผนจึงเป็นส่วนสำคัญในการสร้างรูปแบบของการปฏิบัติจริง

๔. การประเมินผล (Evaluation) ได้แก่ การสรุปผลของการบริหารจัดการ ในส่วนของการประเมินผลนี้ จะทำให้เราได้ทราบถึงข้อผิดพลาด และจุดที่ควรแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น และส่งเสริมข้อที่ได้ให้ผลดีอยู่แล้ว เพื่อการบริหารที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๑๒๘}

สรุปว่า องค์ประกอบของการบริหารจัดการวัดทั้งหมดนั้น ทุกส่วนล้วนแต่มีความสำคัญแก่การบริหารจัดการวัดทั้งนั้น แล้วบุคคลใดจะนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวัดหรือชุมชน และที่ละเสี่ยงไม่ได้ก็คือ หลักการของการบริหารแบบพระพุทธศาสนาที่แท้จริง โดยการยึดหลักการของพระพุทธเจ้าทั้งสองประการ คือ พระธรรมและพระวินัย เป็นหลักการในการบริหารงาน และบริหารจัดการวัด ก็จะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง อันจะเกิดประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาสืบต่อไป

^{๑๒๗} กรมการศาสนา, วัดพัฒนา ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖.

^{๑๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗-๔๘.

๒.๗ หลักธรรมสำหรับเจ้าอาวาสในพระไตรปิฎก

พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ได้กล่าวถึงหลักธรรมสำหรับเจ้าอาวาสไว้ในอาวาสสิกขวรรค หมวดว่าด้วยภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส ดังนี้^{๑๒๙}

๒.๗.๑ คุณธรรมสำหรับเจ้าอาวาส

๑. เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยมรรยาท เพียบพร้อมด้วยวัตร
๒. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ
๓. เป็นผู้ประพฤติขัดเกลา ยินดีในการหลีกเร้น
๔. เป็นผู้ยินดีในกัลยาณธรรม มีวาจางาม เจรจาถ้อยคำไพเราะ
๕. มีปัญญา ไม่โง่เขลา ไม่เป็นคนเซอะ^{๑๓๐}

๒.๗.๒ ปิยธรรมสำหรับเจ้าอาวาส (ธรรมที่เป็นเหตุให้เจ้าอาวาสเป็นที่รัก)

๑. เป็นผู้ที่มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย
๒. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สัมสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วนแล้วทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ชื่นใจ แหว่งตลอดดีด้วยทิวาญญิต
๓. เป็นผู้ที่มีวาจางาม เจรจาถ้อยคำไพเราะอันประกอบด้วยวาจาชาวเมืองที่สละสลวย ไม่หยาบคาย ให้ความหมายได้
๔. เป็นผู้ได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง ซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนา ได้โดยไมยาก ได้โดยไม่ลำบาก
๕. ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน^{๑๓๑}

๒.๗.๓ โสภณธรรมสำหรับเจ้าอาวาส

๑. เป็นผู้ที่มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย
๒. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สัมสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วนแล้วทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ชื่นใจ แหว่งตลอดดีด้วยทิวาญญิต

^{๑๒๙} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๑-๒๓๙/๓๗๓-๓๘๓.

^{๑๓๐} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๑/๓๗๓.

^{๑๓๑} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๒/๓๗๔.

๓. เป็นผู้มีความงาม เจริญด้วยคำไพเราะอันประกอบด้วยวาจาชาวเมืองที่
สละสลวย ไม่หยาบคาย ให้ความหมายได้

๔. เป็นผู้สามารถชี้แจงบุคคลผู้เข้าไปหาให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ
เร้าใจให้อาจหาญแก่งกล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมกถา

๕. เป็นผู้ใฝ่मान ๔ อันมีในจิตยิ่ง ซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความ
ปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก^{๑๓๒}

๒.๘.๔ พหุปลการธรรมสำหรับเจ้าอาวาส

๑. เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจาระและโคจร
มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๒. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สังสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังธรรมทั้งหลายที่มีความงามใน
เบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและ
พยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วนแล้วทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ชื่นใจ แหงตลอดดีด้วยทฎฐิ

๓. ปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ปรักหักพัง

๔. เมื่อภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึงหรือภิกษุจากต่างแคว้นเข้ามาถึงเธอเข้าไป
บอกพวกคฤหัสถ์ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึงแล้ว ภิกษุจากต่างแคว้น
เข้ามาถึงแล้ว ขอเชิญพวกท่านทำบุญเถิด นี่เป็นกาลสมัยที่จะทำบุญ”

๕. เป็นผู้ใฝ่मान ๔ อันมีในจิตยิ่ง ซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความ
ปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก^{๑๓๓}

๒.๘.๕ อนุกัมปธรรมสำหรับเจ้าอาวาส

๑. ให้คฤหัสถ์สมทานอริศีล (ศีล ๕ ประการ)

๒. ให้คฤหัสถ์ตั้งอยู่ในการเห็นธรรม (อริยสัจ ๔)

๓. เข้าไปหากคฤหัสถ์ผู้เป็นไข้ให้สติว่า “ท่านทั้งหลายจงตั้งสติไว้ต่อพระรัตนตรัยที่
ควรแก่สักการะ” และเมื่อภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึงหรือภิกษุจากต่างแคว้นเข้ามาถึง
เธอเข้าไปบอกพวกคฤหัสถ์ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึงแล้ว ภิกษุจาก
ต่างแคว้นเข้ามาถึงแล้ว ขอเชิญพวกท่านทำบุญเถิด นี่เป็นกาลสมัยที่จะทำบุญ”

๔. ฉันทโภชนะที่พวกคฤหัสถ์นำมาถวาย จะเลวหรือประณีตก็ตามด้วยตนเอง

๕. ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป^{๑๓๔}

^{๑๓๒} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๓/๓๗๕.

^{๑๓๓} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๔/๓๗๖.

^{๑๓๔} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๕/๓๗๗.

๒.๗.๖ ธรรมที่เป็นเหตุให้เจ้าอาวาสเหมือนดำรงอยู่ในสวรรค์ (สูตรที่ ๑)

๑. พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว ตีเตียนคนที่ควรตีเตียน
๒. พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว สรรเสริญคนที่ควรสรรเสริญ
๓. พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว ปลุกความไม่เลื่อมใสในฐานะที่ไม่ควรเลื่อมใส
๔. พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว ปลุกความเลื่อมใสในฐานะที่ควรเลื่อมใส
๕. ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป^{๑๓๕}

๒.๗.๗ ธรรมที่เป็นเหตุให้เจ้าอาวาสเหมือนดำรงอยู่ในสวรรค์ (สูตรที่ ๒)

๑. พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว ตีเตียนคนที่ควรตีเตียน
๒. พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว สรรเสริญคนที่ควรสรรเสริญ
๓. เป็นผู้ไม่ตระหนี่อาวาส ไม่หวงแหนอาวาส
๔. เป็นผู้ไม่ตระหนี่ตระกูล ไม่หวงแหนตระกูล
๕. ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป^{๑๓๖}

๒.๗.๘ ธรรมที่เป็นเหตุให้เจ้าอาวาสเหมือนดำรงอยู่ในสวรรค์ (สูตรที่ ๓)

๑. พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว ตีเตียนคนที่ควรตีเตียน
๒. พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว สรรเสริญคนที่ควรสรรเสริญ
๓. เป็นผู้ไม่ตระหนี่อาวาส
๔. เป็นผู้ไม่ตระหนี่ตระกูล
๕. เป็นผู้ไม่ตระหนี่ลาภ^{๑๓๗}

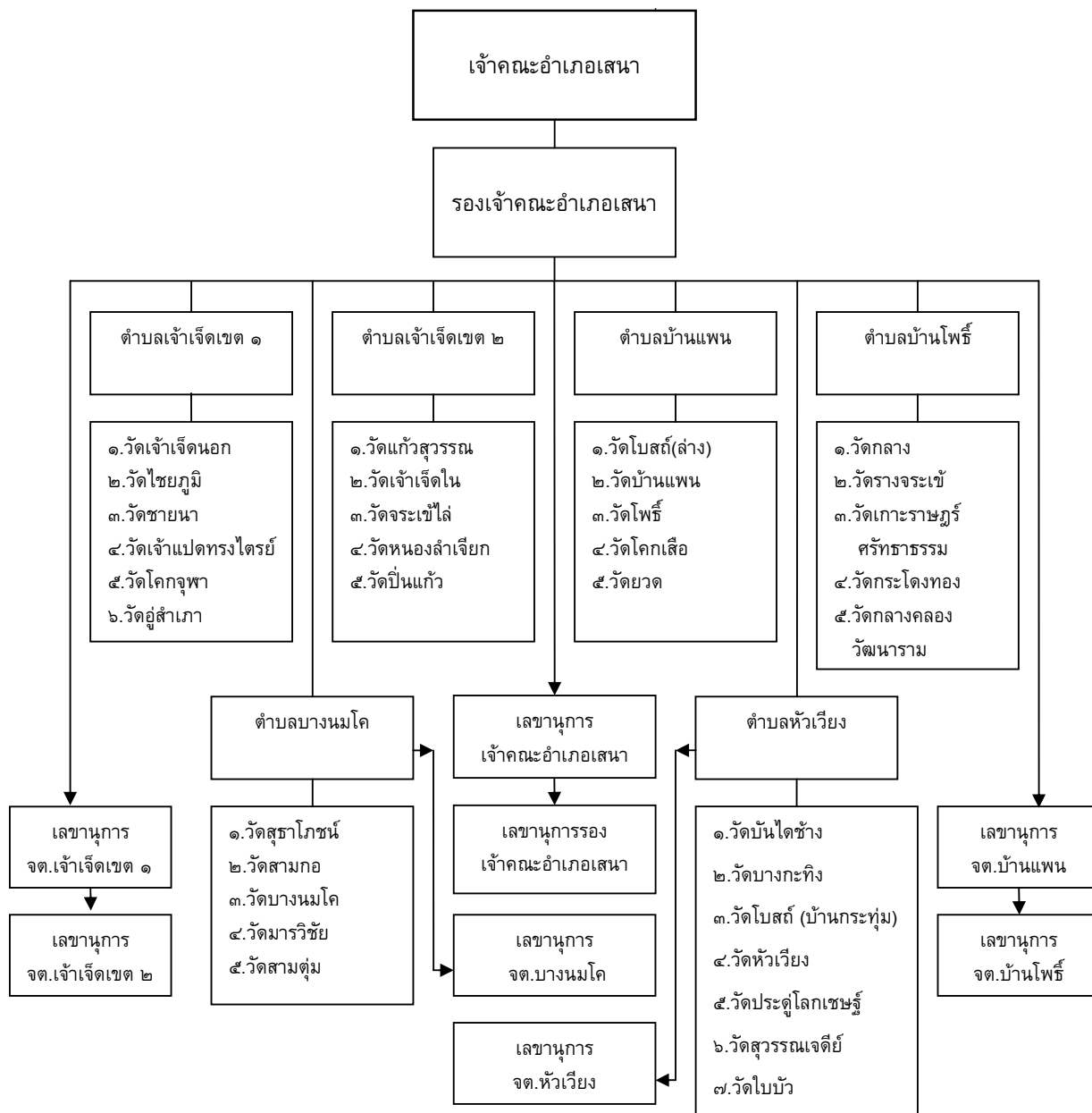
^{๑๓๕} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๖/๓๗๘.

^{๑๓๖} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๗/๓๗๙.

^{๑๓๗} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๘/๓๘๐.

๒.๘ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอเสนา

โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แผนภาพที่ ๒.๕ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา^{๓๓๔}

^{๓๓๔} สถิติข้อมูลสำนักงานคณะสงฆ์อำเภอเสนา “เอกสารงานคณะสงฆ์” พ.ศ. ๒๕๕๓

๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

พระครูสังฆรักษ์ภุชฌิตภณ สุเมโธ ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี” ผลการศึกษาพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๓.๔๕ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านการปกครองและด้านสาธารณูปการมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๕ และ ๓.๕๔ ตามลำดับ ส่วนด้านอื่นๆ ได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ และด้านการสาธารณสงเคราะห์มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง^{๓๓๔}

พระครูพิศาลถิรธรรม (สมพร ปญญาวิชโร) ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า การบริหารมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของวัดในอันที่จะพัฒนาให้เป็นระบบสามารถส่งเสริมภิกษุสงฆ์สามเณร ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี การบริหารวัดในปัจจุบันได้เปลี่ยนรูปแบบ ระบบ วิธีการ การสร้างระบบให้เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัยในวัดนั้นๆ และสังคมโดยรอบ เพื่อให้การบริหารเป็นไปตามความหมายที่ว่า การปกครองการดูแลรักษาหมู่คณะและการดำเนินงานหรือการจัดการ กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะหรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบาย และวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ^{๓๓๕}

กัญญ์กวีพารณ กิ่งนันทนวล ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔” ผลการศึกษาพบว่า

^{๓๓๔}พระครูสังฆรักษ์ภุชฌิตภณ สุเมโธ, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

^{๓๓๕}พระครูพิศาลถิรธรรม (สมพร ปญญาวิชโร), “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

๑. ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔ ตามทัศนะของบุคลากรโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านฉันทะ อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านวิริยะ จิตตะ และวิมังสา อยู่ใน ระดับมาก

๒. ผลการเปรียบเทียบทัศนะของบุคลากรต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการ สำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของบุคลากร ผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า บุคลากรที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และรายได้ ต่างกัน มีทัศนะต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า บุคลากรที่มีเพศต่างกันมีทัศนะต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลก ตามหลัก อิทธิบาท ๔ ด้านวิมังสา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการบริหาร สำนักงานจังหวัดพิษณุโลก คือ บุคลากรควรมีความต้องการใฝ่ใจรักที่จะปฏิบัติงานอยู่เสมอ บรรารณาที่จะปฏิบัติงานให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป มีความขยัน หมั่นประกอบการทำงานด้วยความ พยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ต้องตั้งจิตรับรู้ในภารกิจที่ได้รับมอบหมายโดย ปฏิบัติงานด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่ งานที่ปฏิบัติอย่างแท้จริง และหมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ไคร่ครวญ ตรวจสอบตรองหาเหตุผล ตรวจสอบ ข้อยิ่งหย่อนในงานนั้นๆ ที่สำคัญต้องรู้จักการวางแผนงาน วัดผลและคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงงาน ให้ดีขึ้นอยู่ตลอดเวลา^{๑๔๑}

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผู้ทำวิจัยได้นำมาเสนอจะ เห็นได้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพและแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานนั้น ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานเอกชน จะมีปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานที่คล้ายคลึงกัน ปัจจัยดังกล่าวประกอบด้วยปัจจัยหลัก ๒ ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้านลักษณะส่วนบุคคลและปัจจัย ด้านแรงจูงใจในการปฏิบัติงานจากผลการศึกษาดังกล่าว

^{๑๔๑} กัญแก้วพารณ กลินนีมนวล, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลก ตามหลักอิทธิบาท ๔, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑-๒.

๒) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม ได้ศึกษาบทบาทของพระอาณนทีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำให้ คำปรึกษา สอนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรม โดยที่ท่านได้รับฟังจากพระพุทธเจ้า แล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาและบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการที่ ต่างๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายข้อความ เปรียบเทียบและถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธา เลื่อมใสและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วนที่มีได้หันมา นับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่าน เป็นกรณีพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่า ท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่างๆ นับว่าเป็นตัวแทนแห่งการประกอบศาสนกิจดำเนินชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี^{๑๒}

พระปิยวัฒน์ ปิยสีโล (จักรแต) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” ผลการวิจัยพบว่า

๑. สถานภาพส่วนบุคคล ของผู้ตอบแบบสอบถาม บุคลากรส่วนใหญ่เป็น เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๒ มีอายุ ๕๑-๖๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๓ มีระดับการศึกษาส่วนใหญ่ปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๒ มีตำแหน่งกองการศึกษา คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๘ มีประสบการณ์ทำงาน ๑๖-๒๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๙ และมีสถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๒

๒. ความคิดเห็นของบุคลากรและประชาชนที่มีการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า บุคลากรมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนประชาชน พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองแพร่ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน

๓. การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ พบว่า บุคลากรและประชาชน มีความคิดเห็นว่าการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองแพร่ โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาตามหลัก

^{๑๒}พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม, “บทบาทของพระอาณนทีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗),

ธรรมาภิบาล พบว่า หลักความรับผิดชอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน, หลักคุณธรรมและหลักความโปร่งใสมีความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนหลักนิติธรรม, หลักการมีส่วนร่วม และหลักความคุ้มค่า พบว่าบุคลากรและประชาชนมีความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๔. ปัญหาและแนวทางในการพัฒนาเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองแพร่ บุคลากรผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองแพร่ ซึ่งได้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับตัวผู้บริหารและคณะผู้บริหารมากกว่าองค์กรและมีผลในภาพรวมทั้ง ๖ หลักอยู่ในระดับความแตกต่างเป็นส่วนใหญ่ หากแต่ยังคงมีบุคลากรและประชาชนเป็นบางส่วนที่ยังมีความคิดเห็นว่าคุณบริหารมีความไม่เป็นกลางทางด้านภารกิจบังคับบัญชา ด้านการประเมินผลการปฏิบัติงานการสนับสนุนผู้ใต้บังคับบัญชาให้ได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง รวมทั้งการไม่ค่อยยอมรับฟังความคิดเห็นของพนักงานชั้นล่าง อุปกรณ์ในการทำงานที่มีไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน การจัดบุคลากรได้ไม่ค่อยเหมาะสมกับงาน หรือการจัดให้ทำงานมากซับซ้อนจนเกินไปจนทำให้งานที่ทำงานนั้นเกิดความล่าช้าและผิดพลาดได้ง่าย^{๑๔๓}

พระมหาอานนท์ อานนโท (นรมาตร์) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอธิษฐานธรรม ๗” ผลการศึกษาพบว่า การเปรียบเทียบเปรียบเทียบระดับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอธิษฐานธรรม ๗ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพร จำแนกตามข้อมูลส่วนบุคคล พบว่า ตำแหน่งพระสังฆาธิการ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมและประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการนั้นมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งตรงตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญไม่พบความแตกต่าง จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๑๔๔}

พระณัฐพล จิตธิมโสม (ปราบพินาศ) ที่ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

^{๑๔๓} พระปิยวัฒน์ ปิยสีโล (จักรแต), “การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองแพร่ จังหวัดแพร่”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

^{๑๔๔} พระมหาอานนท์ อานนโท (นรมาตร์), “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอธิษฐานธรรม ๗”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๕ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ย คือ ด้านการศาสนศึกษา ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ ด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษาสงเคราะห์และด้านการปกครองการเปรียบเทียบ พบว่า การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคลมีความคิดเห็นแตกต่างกันตามพรรษาและวุฒิการศึกษาบาลี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีที่มีอายุ วุฒิกการศึกษา วุฒิกศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวัดตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๑๔๔}

พระมหาธฤติ วิโรจโน (รุ่งชัยวิฑูร) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียนในเขตธนบุรี สังกัดกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นครู อาจารย์ มีวุฒิกศึกษาในระดับปริญญาตรี มีประสบการณ์ทำงานไม่เกิน ๑๐ ปี การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้ง ๔ หมวดธรรม คือ อธิปไตย ๓ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ และอคติ ๔ ของโรงเรียนในเขตธนบุรี สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารงานบุคคลทั้ง ๔ หมวดธรรม ดังกล่าวของโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน การเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมทางพุทธศาสนาของโรงเรียนในเขตธนบุรี สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ วุฒิกการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์ทำงาน พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่ทำให้การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ของโรงเรียนในเขตธนบุรี สังกัดกรุงเทพมหานคร มีความแตกต่างกัน ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์ทำงาน ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลที่ไม่มีผลต่อการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ของโรงเรียนในเขตธนบุรี สังกัดกรุงเทพมหานคร ได้แก่ วุฒิกการศึกษา โดยมีระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕^{๑๔๖}

^{๑๔๔} พระณัฐพล จิตฺตมโม (ปราบพินาศ), “การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

^{๑๔๖} พระมหาธฤติ วิโรจโน (รุ่งชัยวิฑูร), “การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียนในเขตธนบุรี สังกัดกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

ฐิติพร สละสม ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธรศาสนากรณีศึกษา : วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน” ผลการศึกษาพบว่า วัดพระธาตุแช่แห้งได้มีการจัดระบบการบริหารและการจัดการวัด โดยได้เน้นการบริหารงานบุคคล การบริหารงานธุรการ การบริหารงานการเงิน/บัญชี การบริหารศาสนสมบัติ การบริหารกิจกรรมของวัด ซึ่งการบริหารงานดังที่กล่าวมานี้มีระบบการบริหารงานที่ชัดเจน โปร่งใส มีการจัดรูปแบบของคณะกรรมการการบริหารในส่วนงานต่างๆ การจัดระบบการบริหารงานของวัดพระธาตุแช่แห้งจะเน้นในเรื่องของความสะดวกรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ โดยจะเห็นได้จากการแบ่งงานออกเป็นแต่ละฝ่าย มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ โดยตรงจึงทำให้ง่ายต่อการติดต่อประสานงานและจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่แต่ละฝ่ายงานมีความตั้งใจและปฏิบัติตามระบบต่างๆ ที่ทางวัดได้กำหนดได้อย่างดีเยี่ยม

ในส่วนของปัจจัยที่มีผลสัมฤทธิ์และผลกระทบต่อการบริหารและการจัดการวัดพระธาตุแช่แห้งนั้นจากการศึกษาทราบว่าเพราะปัจจัย ๒ ประการ คือปัจจัยภายใน ได้แก่ ความมีภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส บุคลากร งบประมาณ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ คณะสงฆ์ ภาครัฐ และองค์กรเอกชน ซึ่งปัจจัยทั้งสองส่วนต่างเอื้อผลประสานประโยชน์ส่งเสริมซึ่งกันจนทำให้วัดพระธาตุแช่แห้งประสบความสำเร็จในการบริหารอันจะได้เป็นต้นแบบที่ดีงามในการพัฒนาวัดในพระพุทธรศาสนา วัดหนึ่งสืบไป^{๑๔๗}

สรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง ศาสตร์และศิลป์ในการทำงานเพื่อให้กิจกรรมที่มีบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมกันทำงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางเอาไว้โดยมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์อย่างเหมาะสมและมีการทำงานอย่างเป็นระบบและกระบวนกร

๓) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปกครองได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี” ผลการศึกษาพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการบริหารครั้งนั้น คือ พระธรรมวินัย พระพุทธเจ้า

^{๑๔๗} ฐิติพร สละสม, “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธรศาสนากรณีศึกษา : วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พระพุทธรศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

ทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมและบัญญัติพระวินัย เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา ปัจจุบันการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นไปตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่อง การ ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์ จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการ คณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย คือ ๑) การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕) การสาธารณูปการ และ ๖) การสาธารณสงเคราะห์^{๑๔๘}

พระครูปลัดอาทิตย์ อุตถเวที ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครอง คณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า^{๑๔๙} พระเทพ โสภณสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหาร การจัดการปกครองคณะสงฆ์ ส่งเสริมให้คณะสงฆ์มีส่วนร่วมในการบริหารพัฒนาบุคลากรคณะสงฆ์ให้มีความรู้ ส่งเสริมคนดี มีความสามารถได้ทำงาน สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เข้มแข็ง พัฒนาให้พระภิกษุสามเณรมี ความรู้ด้านปริยัติธรรม เป็นผู้นำสังคมด้านการศึกษา ผลิตบุคคลกรให้เผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง เชิงรุก และเชิงรับ

พระมหาสมบุญ ถาวโร (พันธ์สุข) ได้วิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบการบริหาร จัดการวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๔” ผลการศึกษาพบว่า ๑. การบริหารจัดการของวัด พัฒนาตัวอย่างในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๔ อยู่ในระดับมาก ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน ๒. การบริหารจัดการของวัดทั่วไป ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๔ อยู่ในระดับปานกลาง ทั้ง โดยภาพรวมและรายด้าน ๓. การเปรียบเทียบการบริหารจัดการวัด ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๔ มีผลการปฏิบัติงานแตกต่างกันทุกด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑^{๑๕๐}

^{๑๔๘}พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร), “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง ของจังหวัดปทุมธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

^{๑๔๙}พระครูปลัดอาทิตย์ อุตถเวที, “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพ โสภณ(ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”, *วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรมหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ)*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗.

^{๑๕๐}พระมหาสมบุญ ถาวโร (พันธ์สุข), การเปรียบเทียบการบริหารจัดการวัดในเขตปกครอง คณะสงฆ์ ภาค ๑๔, *วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๕๐.

พระธนดล นาคสุวณฺโณ (นาคพิพัฒน์) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑. พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง

๒. ผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาทางสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการแตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน

๓. ข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ควร มีการปกครองพระภิกษุ สามเณร ให้ปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด มีกองทุนส่งเสริมด้านการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร ให้พระภิกษุ สามเณร เอาใจใส่ต่อกิจกรรม ด้านพระพุทธศาสนา ให้พระภิกษุ สามเณร ดำเนินกิจการบางอย่างภายในวัดอย่างเป็นระเบียบ

นอกจากนี้ควรให้พระภิกษุ สามเณร ได้สั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน ให้พระภิกษุ สามเณร ทำวัดให้เป็นระเบียบ มีแบบแผน ตลอดจนให้พระภิกษุ สามเณร ดูแลสถานที่วัดให้ปราศจากอบายมุข และยาเสพติด^{๕๑}

พระมหาเริงศักดิ์ พิมพ์สกุล ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า พบว่า ภารกิจ ๖ ด้าน คือ การปกครองสงฆ์ด้วยหลักธรรมวินัย การบริหารแบบ มีส่วนร่วมและทำงานเป็นทีม มีคณะกรรมการพิจารณาพระสงฆ์ที่ทำความผิดวินัย มีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งเพื่อความเหมาะสม ปรับปรุงหลักสูตรและกระจายการศึกษารวมทั้งจัดการศึกษาโดยภิกษุสามเณร ต้องศึกษาทุกรูป จัดการศึกษาสงเคราะห์แก่เยาวชนและชุมชน มีการปรับปรุงหลักสูตรพัฒนาภิกษุที่ทำหน้าที่ครูสอนโดยรัฐจัดงบประมาณอุดหนุน พระสงฆ์ควรเผยแผ่พุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ ควรมืองค์กรการเผยแผ่ พร้อมทั้งภิกษุโดยรัฐให้การสนับสนุนการก่อสร้างอาคารต่างๆ ควรอนุรักษ์ศิลปะแบบไทย เป็นสัดส่วนมีแบบแปลน โดยมีคณะกรรมการสงฆ์คอยดูแลส่งเสริมการสาธารณะสงเคราะห์ในรูปแบบต่างๆ และการมีส่วนร่วมในการขจัดอบายมุข^{๕๒}

พระมหาชวลิต ชาตเมธี (คงแก้ว) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต ผลการ

^{๕๑}พระธนดล นาคสุวณฺโณ (นาคพิพัฒน์), “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”, ปริญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

^{๕๒}พระมหาเริงศักดิ์ พิมพ์สกุล, “รูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๕๕.

ศึกษาวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดภูเก็ต พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ๓.๔๔ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ตในด้านการปกครองและด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศาสนศึกษา ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง

การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระภิกษุสามเณรในจังหวัดภูเก็ตมีความคิดเห็นแตกต่างกันตามสถานภาพ อายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระภิกษุสามเณรที่มีวุฒิกศศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดภูเก็ต ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๕๓}

พระวิรุฒ ญาณส่วโร (นรรัตน์) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทพระสังฆาธิการต่อการบริหารงานคณะสงฆ์ กรณีศึกษาพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการต่อการบริหารงานคณะสงฆ์กับภารกิจทั้ง ๖ ด้าน โดยภาพรวมแล้วอยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบบทบาทพระสังฆาธิการต่อการบริหารงานคณะสงฆ์ตามตัวแปรอิสระ พบว่า ข้อมูลลักษณะส่วนตัวของพระสังฆาธิการ ได้แก่ ระยะเวลาอุปสมบท ระยะเวลาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส วุฒิการศึกษาสามัญ (ทางโลก) วุฒิการศึกษาทางพระพุทธศาสนา และประสบการณ์การอบรมที่แตกต่างกันมีบทบาทพระสังฆาธิการต่อการบริหารงานคณะสงฆ์ ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ^{๕๔}

สรุปว่า การปกครอง คือการใช้อำนาจอธิปไตยตามกฎหมายในการบริหารและจัดการประเทศ การปกครองมีหลายรูปแบบ เช่น การปกครองแบบประชาธิปไตย และการปกครองแบบเผด็จการ นอกจากนี้การปกครองยังมีได้หลายระดับ เช่น การปกครองส่วนกลาง

^{๕๓} พระมหาชวลิต ชาติเมธี (คงแก้ว) , “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต” , วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

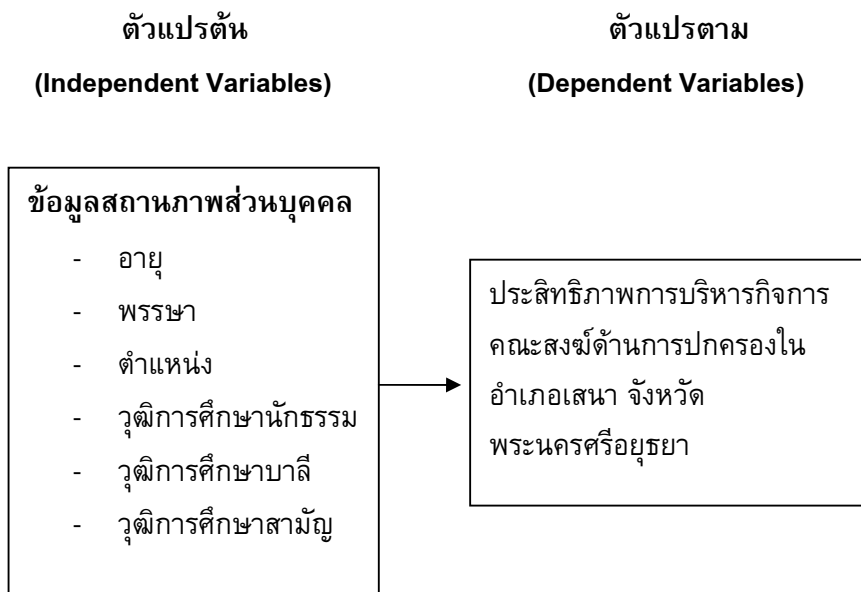
^{๕๔} พระวิรุฒ ญาณส่วโร (นรรัตน์) , “บทบาทพระสังฆาธิการต่อการบริหารงานคณะสงฆ์ กรณีศึกษาพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย” , วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย), ๒๕๕๒.

๒.๑๐. กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้นำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ประกอบด้วย

ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ อายุ พรรษา ตำแหน่ง วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาบาลี วุฒิการศึกษาสามัญ

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามภารกิจของคณะสงฆ์เฉพาะด้านการปกครอง ดังแผนภาพที่ ๒.๖

แผนภาพที่ ๒.๖ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มุ่งศึกษา ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเสนา โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการ เก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ศึกษาและค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทาง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ให้ถูกต้องสมบูรณ์ที่สุด และได้กำหนดแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเสนา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นการวิจัย เชิงปริมาณ (Quantitative Research)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑. ประชากร

ในการวิจัยครั้งนี้ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส และพระภิกษุที่เป็นลูกวัด ในอำเภอเสนา จำนวน ๔๘๕ รูป (ข้อมูลจาก : สำนักงาน คณะสงฆ์อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๕๓)

ทั้งนี้หน่วยในการวิเคราะห์ครั้งนี้ ได้แก่ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็น ผู้บริหารจัดการวัด และพระภิกษุซึ่งเป็นพระลูกวัด คอยให้การสนับสนุนและปฏิบัติตามนโยบาย การบริหารจัดการของเจ้าอาวาส จำนวน ๔๘๕ รูป จาก ๓๓ วัด

๓.๒.๒. กลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้เลือกศึกษากลุ่มตัวอย่าง โดยศึกษาเจ้าคณะพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้บริหารจัดการวัด และพระภิกษุซึ่งเป็นพระลูกวัด คอยให้การสนับสนุนและปฏิบัติตาม

นโยบายการบริหารจัดการของเจ้าอาวาส จำนวน ๒๓๐ รูป จากวัดในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๓๓ วัด

วิธีการสุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษา ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๓๓ วัด จากข้อมูลข้างต้นผู้ทำการวิจัยจึงได้ทำการกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการกำหนดขนาดตัวอย่างของมอร์แกน^๑ จากพระภิกษุ จำนวน ๔๘๕ รูป เมื่อคำนวณแล้วได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง ๒๓๐ รูป จากนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random Sampling) คือสุ่มระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้บริหารจัดการวัด และพระภิกษุซึ่งเป็นพระลูกวัดในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒๓๐ รูป จาก ๓๓ วัด เพื่อเป็นประชากรกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้การวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือในการสอบถาม

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือการวิจัย

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

^๑ สุวรรีย์ ศิริโกภากริมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๐.

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษาพัฒนาขึ้นตามกรอบของประสิทธิภาพของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางของประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ พรรษา ตำแหน่ง วุฒิทางการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาปริญญาธรรม วุฒิการศึกษาสามัญ

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยที่ผู้ตอบแบบสอบถามจะต้องแสดงความคิดเห็นจากคำถามที่ผู้วิจัยกำหนดเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีลักษณะเป็น มาตราส่วนประเมินค่า (Numerical Rating Scale)^๒ มี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึง อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึง อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

การตรวจสอบความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามไปแจกให้พระสังฆาธิการในอำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มประชากร ที่จะทำการศึกษาจำนวน ๓๐ รูป / คน เพื่อทดสอบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจคำถามในแบบสอบถามอย่างชัดเจนหรือไม่ เมื่อมีข้อบกพร่องก็จะได้ทำการแก้ไขให้ถูกต้องแล้ว จึงนำแบบสอบถามแจกให้กับประชากรที่จะทำการศึกษา ดังที่ได้กำหนดไว้แล้วในส่วนของประชากร ที่ทำการศึกษา

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และแนวทางในประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๙ -๑๔๐

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือ ที่สร้างไว้

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน ประกอบด้วย

๑) ผ.ศ. ดร. ภัทรพล ใจเย็น รักษาการหัวหน้าภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) ผ.ศ. ดร. เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) ดร.พิเชฐ ทั้งโต รองหัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) อาจารย์ ผดุง วรรณทอง อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้ และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)^๓ เท่ากับ ๐.๘

โดยใช้สูตร

$$IOC = \frac{\sum X}{N}$$

IOC แทน ดัชนีความสอดคล้อง

$\sum X$ แทน ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญ^๔

^๓ อ่างแล้ว, หน้า ๒๔๓ - ๒๔๔.

^๔ ประคอง กรรณสูต, สถิติเพื่อการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๗.

๓. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try out) กับพระสังฆาธิการในอำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^๔ ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .๙๓๖๘

๔. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้แจกกลุ่มตัวอย่างจริงในการวิจัยต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑. การรวบรวมเอกสาร ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒. ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามและขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากเจ้าคณะอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อขอความร่วมมือไปยังพระสังฆาธิการและพระสงฆ์ในปกครองเพื่อขอเก็บรวบรวมข้อมูล หลังจากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. ผู้วิจัยกำหนดวิธีการเก็บข้อมูลโดยทำการแจกแบบสอบถามการสุ่มแบบบังเอิญ (Convenience or Accidental Sampling) กับกลุ่มเป้าหมาย คือ พระสงฆ์ที่อยู่ในสังกัดอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒๓๐ ซึ่งในการแจกแบบสอบถามผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปแจกและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเองพร้อมด้วยผู้ช่วยการวิจัย ระหว่างวันที่ ๑ - ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๔

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม

๑. นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้อง ในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form)

๒. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล

^๔Lee J Cronbach,. **Essentials of psychological testing**, 4 th ed., (New York: Harper & Row,1971), p.67.

๑) ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

๒) ระดับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบของพระสังฆาธิการและพระสงฆ์ในเขตปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ข้อมูลทั่วไปที่ใช้ค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) ของข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

๒) ระดับความคิดเห็นใช้สถิติการวิเคราะห์เป็นค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Stand Deviation) ของคะแนน จากการตอบแบบสอบถามของพระสงฆ์ในเขตปกครองอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓) แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๖ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐ – ๕.๐๐ หมายความว่า มากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐ – ๔.๔๙ หมายความว่า มาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐ – ๓.๔๙ หมายความว่า ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐ – ๒.๔๙ หมายความว่า น้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐ – ๑.๔๙ หมายความว่า น้อยที่สุด

สถิติที่ใช้ทดสอบสมมุติฐานระหว่างคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ค่า t-test สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นอิสระต่อกัน (Independent Samples) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance : ANOVA) F-test เมื่อพบความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยวิธีการผลต่างนัยสำคัญ น้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) แล้วนำเสนอผลงานในรูปของตารางพร้อมประกอบคำบรรยาย

^๖ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอแบ่งเป็น ๓ ตอน ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๕ สรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตาม อายุ พรรษา ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาปริญญาธรรม และวุฒิการศึกษาสามัญ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ จำนวน ร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล (n = ๒๓๐)

สถานภาพส่วนบุคคล	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
อายุ		
๒๐ – ๓๐ ปี	๑๓๓	๕๗.๘
๓๑ – ๔๐ ปี	๑๙	๘.๓
๔๑ – ๕๐ ปี	๒๓	๑๐
๕๑ – ๖๐ ปี	๓๑	๑๓.๕
๖๑ ปีขึ้นไป	๒๔	๑๐.๔
รวม	๒๓๐	๑๐๐
พรรษา		
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๑๘๐	๗๘.๓
๕ – ๑๐ พรรษา	๑๒	๕.๒
๑๑ – ๑๕ พรรษา	๘	๓.๕
๑๖ – ๒๐ พรรษา	๑๐	๔.๓
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๒๐	๘.๗
รวม	๒๓๐	๑๐๐
ตำแหน่งทางคณะสงฆ์		
พระสังฆาธิการ	๓๖	๑๕.๗
พระลูกวัด	๑๙๔	๘๔.๓
รวม	๒๓๐	๑๐๐
วุฒิการศึกษาทางธรรม		
นักธรรมชั้นตรี	๖๙	๓๐
นักธรรมชั้นโท	๒๓	๑๐
นักธรรมชั้นเอก	๓๕	๑๕.๒
ไม่มีวุฒินักธรรม	๑๐๓	๔๔.๘
รวม	๒๓๐	๑๐๐
วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม		
ประโยค ๑-๒ – ป.ธ.๓	๒๗	๑๑.๗
ป.ธ.๔ – ๖	๒	๐.๙
ป.ธ.๗ – ๙	๒	๐.๙
ไม่มีวุฒิปริญญาธรรม	๑๙๙	๘๖.๕

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

สถานภาพส่วนบุคคล	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
วุฒิการศึกษาสายสามัญ		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๘๗	๘๑.๓
ปริญญาตรี	๓๔	๑๔.๘
สูงกว่าปริญญาตรี	๙	๓.๙
รวม	๒๓๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ ซึ่งเป็นการแสดงข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งสามารถอธิบายได้แต่ละประเด็น ดังต่อไปนี้

อายุ มีอายุ ๒๑ - ๓๐ ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๘ รองลงมาคืออายุ ๕๑ - ๖๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๕ อายุ ๖๑ ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๔ อายุ ๔๑ - ๕๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๐ และ อายุ ๓๑ - ๔๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๘.๓ ตามลำดับ

พรรษา มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๓ รองลงมาคือมี ๒๑ พรรษาขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๘.๗ ๕ - ๑๐ พรรษา คิดเป็นร้อยละ ๕.๒ ๑๖ - ๒๐ พรรษา คิดเป็นร้อยละ ๔.๓ และ ๑๑ - ๑๕ พรรษา คิดเป็นร้อยละ ๓.๕ ตามลำดับ

ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ มีตำแหน่งพระลูกวัดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๓ รองลงมาคือ มีตำแหน่งพระสังฆาธิการคิดเป็นร้อยละ ๑๕.๗

วุฒิการศึกษาทางธรรม ไม่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๘ รองลงมาคือ นักธรรมชั้นตรี คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๐ นักธรรมชั้นเอก คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๒ และนักธรรมโท คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๐ ตามลำดับ

วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ไม่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๕ รองลงมาคือ ประโยค ๑-๒ - ป.ธ. ๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๗ ส่วน ป.ธ.๔ - ๖ และ ป.ธ.๗ - ๘ คิดเป็นร้อยละ ๙ ตามลำดับ

วุฒิการศึกษาสามัญศึกษา มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๓ รองลงมาคือ ปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๘ และสูงกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๓.๙ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะ
สงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการปกครอง

(n = ๒๓๐)

ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครอง	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. คณะสงฆ์อำเภอเสนาจัดการประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่อชี้แจงกฎระเบียบตามวาระต่างๆ	๓.๘๔	๑.๐๖๔	มาก
๒. มีการออกกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ	๓.๘๙	.๙๒๓	มาก
๓. มีการอบรมแก่บรรพชิตและศิษย์วัดให้อยู่ในโอวาท	๓.๘๖	.๙๖๗	มาก
๔. มีการจัดกิจการของวัด เช่น บัญชีรายรับ-รายจ่ายให้เป็นไปด้วยดี	๓.๙๔	.๘๘๐	มาก
๕. มีการควบคุมดูแลบรรพชิตอยู่ในกฎมหาเถรสมาคม	๓.๙๕	.๘๒๗	มาก
๖. มีการเข้าร่วมประชุมพระสังฆาธิการตามวาระโอกาสต่าง ๆ ที่ผู้บังคับบัญชาจัดให้มีการประชุม	๓.๙๓	.๙๖๖	มาก
๗. มีการส่งเสริมให้ครูสอนพระปริยัติธรรมได้ทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ตามโอกาส	๓.๙๙	.๙๓๒	มาก
๘. มีหลักการและแนวนโยบายในการปกครองที่ชัดเจน	๓.๙๓	.๙๖๙	มาก
๙. มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการปกครองคณะสงฆ์อย่างเหมาะสม	๓.๙๓	.๘๘๔	มาก
๑๐. รับฟังความคิดเห็นและเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณร มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายวางกฎระเบียบและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ	๓.๗๒	๑.๐๘๗	มาก
๑๑. การปกครองของพระสังฆาธิการไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎมหาเถรสมาคม	๔.๐๓	.๘๔๑	มาก
๑๒. แนวคิดและวิธีการปกครองเป็นแบบอย่างในการปกครองแก่คณะสงฆ์เขตปกครองอื่น ๆ ได้	๓.๙๙	.๙๔๔	มาก

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครอง	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑๓. มีการจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่อชี้แจงกฎระเบียบตามวาระต่าง ๆ	๓.๙๓	.๙๕๒	มาก
๑๔. มีการจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมสั่งสอนให้มีจิตสำนึกในด้านข้อวัตรปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยและความเป็นสมณะ	๓.๙๓	.๙๑๘	มาก
๑๕. มีการระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติเหตุความขัดแย้ง หรือลงนิกกรรม	๓.๘๒	๒.๒๘๒	มาก
๑๖. มีการออกกฎระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ แก่พุทธศาสนิกชน เช่น การห้ามเล่นการพนัน ห้ามดื่มสุรกายในบริเวณวัด	๔.๑๗	.๘๓๕	มาก
๑๗. มีการอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยา มารยาทการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างที่ดี	๔.๐๓	.๘๙๑	มาก
๑๘. มีการดูแลพระสงฆ์ภายในวัดอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกันและเป็นธรรม	๔.๐๒	.๙๔๖	มาก
๑๙. มีการยกย่องและชมเชยพระสงฆ์ที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ/กิจวัตรอย่างสม่ำเสมอ	๓.๘๘	๑.๐๐๘	มาก
๒๐. มีการแต่งตั้งคณะกรรมการและไวยาวัจกรภายในวัด	๓.๘๐	.๙๖๕	มาก
๒๑. จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการวัดและทำรายงานการประชุมทุกครั้ง	๓.๘๐	๑.๐๑๗	มาก
๒๒. ประชุมพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์สม่ำเสมอ	๓.๘๕	.๙๔๑	มาก
๒๓. ตรวจสอบการคณะสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์สม่ำเสมอ	๓.๘๙	.๙๐๙	มาก
๒๔. มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๔.๑๙	.๘๔๐	มาก

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครอง	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๒๕. ปกครองดูแลหน่วยอบรมประจำตำบล อ.ป.ต. ทุกตำบล	๓.๗๔	.๙๖๖	มาก
๒๖. ยอมรับฟังความคิดเห็นของพระสังฆาธิการ ในเขตปกครอง	๓.๙๐	.๙๐๓	มาก
๒๗. ปกครองและให้การสนับสนุนส่งเสริมพระ สังฆาธิการที่อยู่ในบังคับบัญชา	๓.๙๗	.๘๗๑	มาก
๒๘. สามารถถ่ายทอดแนวคิดในการปกครองได้ อย่างเหมาะสม	๓.๘๙	.๙๐๙	มาก
๒๙. มอบนโยบายบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอ เสนอย่างชัดเจน และปฏิบัติได้	๓.๘๓	.๙๔๘	มาก
๓๐. กระตุ้นให้พระสังฆาธิการในเขตปกครอง อำเภอเสนากระตือหรือรันในกิจการคณะสงฆ์	๓.๘๙	๑.๐๐๔	มาก
๓๑. ปกครองและส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีและ ความสัมพันธ์อันดีในหมู่พระสังฆาธิการ	๓.๙๘	.๙๓๙	มาก
๓๒. มีการปรับปรุงส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ให้ เข้มแข็งอยู่เสมอ	๔.๐๖	.๙๐๔	มาก
๓๓. การปกครองต้องเอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย สอดคล้องกับ พรบ. คณะสงฆ์ และกฎระเบียบ ข้อบังคับของมหาเถรสมาคม	๔.๐๙	.๘๙๙	มาก
๓๔. ปกครองดูแลคณะสงฆ์ให้ได้รับข้อมูล ข่าวสารอย่างมาก	๓.๘๙	.๙๙๐	มาก
๓๕. มีการส่งเสริมให้ครูสอนพระปริยัติธรรมได้ ทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์	๓.๙๓	.๙๙๗	มาก
๓๖. มีการกำกับดูแลและจัดศาสนสมบัติของวัดให้ เป็นระเบียบเรียบร้อยและมีความมั่นคงแข็งแรง	๔.๐๕	.๙๑๙	มาก
ภาพรวม	๓.๙๓	.๗๑๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง
ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๙๓
และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อแล้วพบว่า ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการ
ปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔.๑.๑ สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามอายุ

(n = ๒๓๐)

ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	อายุ										F	Sig.
	๒๐ - ๓๐ ปี		๓๑ - ๔๐ ปี		๔๑ - ๕๐ ปี		๕๑ - ๖๐ ปี		๖๑ ปีขึ้นไป			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ด้านการปกครอง	๓.๙๖	.๖๕๕	๔.๑๘	.๔๒๕	๓.๘๓	.๗๐๑	๓.๗๘	.๙๑๗	๓.๘๑	.๙๑๘	๑.๒๘๖	.๒๘๐

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔.๑.๒ สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีจำนวนพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
จำแนกตามพรรษา

(n = ๒๓๐)

ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	พรรษา										F	Sig.
	ต่ำกว่า ๕ พรรษา		๖ - ๑๐ พรรษา		๑๑ - ๑๕ พรรษา		๑๖ - ๒๐ พรรษา		๒๑ พรรษาขึ้นไป			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ด้านการปกครอง	๓.๙๒	.๖๙๔	๓.๕๐	.๙๔๔	๔.๔๒	.๒๒๔	๔.๑๒	.๘๗๒	๓.๙๔	.๗๓๗	๒.๑๙๒	.๐๗๑

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔.๑.๓ สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๕ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์

(n = ๒๓๐)

ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ตำแหน่งทางคณะสงฆ์				Sig.	
	พระสังฆาธิการ		พระลูกวัด			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ด้านการปกครอง	๔.๐๗	.๗๒๑	๓.๙๐	.๗๑๕	๑.๓๐๓	.๒๒๘

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง
ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔.๑.๔ สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองใน
อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๖ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
จำแนกตามวุฒิทางธรรม

(n = ๒๓๐)

ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	วุฒิทางธรรม								F	Sig.
	นักธรรมชั้นตรี		นักธรรมชั้นโท		นักธรรมชั้นเอก		ไม่มีวุฒิทางธรรม			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ด้านการปกครอง	๔.๐๑	.๖๙๘	๓.๕๖	.๗๐๔	๓.๘๗	.๗๖๙	๓.๙๗	.๖๙๙	๒.๕๒๔	.๐๕๘

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔.๑.๕ สมมติฐานที่ ๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๗ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
จำแนกตามวุฒิทางเปรียญธรรม

(n = ๒๓๐)

ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	วุฒิเปรียญธรรม								F	Sig.
	ประโยค ๑-๒ - ป.ธ.๓		ป.ธ.๔ - ๖		ป.ธ.๗ - ๙		ไม่มีวุฒิทางเปรียญ ธรรม			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ด้านการปกครอง	๔.๒๐	.๕๙๕	๔.๘๐	.๐๗๘	๔.๕๙	.๒๑๖	๓.๘๗	.๗๒๔	๓.๓๐๓*	.๐๒๑

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางเปรียญธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ ๔.๘ การเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ของระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองใน
อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามวุฒิเปรียญธรรม ด้านการปกครอง

วุฒิทางเปรียญธรรม	\bar{X}	ประโยค ๑-๒ - ป.ธ.๓	ป.ธ.๔ - ๖	ป.ธ.๗ - ๙	ไม่มีวุฒิต่าง เปรียญธรรม
		๔.๒๐	๔.๘๐	๔.๕๙	๓.๘๗
ประโยค ๑-๒ - ป.ธ.๓	๔.๒๐		.๖๐	.๓๙	.๓๒*
ป.ธ.๔ - ๖	๔.๘๐			-.๒๐	-.๙๒
ป.ธ.๗ - ๙	๔.๕๙				-.๗๑
ไม่มีวุฒิต่างเปรียญธรรม	๓.๘๗				

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิต่างเปรียญธรรม ประโยค ๑-๒ - ป.ธ.๓ มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะ
สงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการปกครอง มากกว่าพระสงฆ์ที่ไม่มีวุฒิต่างเปรียญธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่
ระดับ .๐๕

๔.๑.๖ สมมติฐานที่ ๖ พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๙ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

(n = ๒๓๐)

ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	วุฒิการศึกษาสามัญ						F	Sig.
	ต่ำกว่า ปริญญาตรี		ปริญญาตรี		สูงกว่า ปริญญาตรี			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ด้านการปกครอง	๓.๘๖	.๗๔๖	๔.๑๖	.๕๐๖	๔.๓๕	.๔๖๐	๔.๑๓๙*	.๐๑๗

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ ๔.๑๐ การเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ของระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง
ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านการปกครอง

วุฒิการศึกษาสามัญ	\bar{X}	ต่ำกว่าปริญญาตรี	ปริญญาตรี	สูงกว่าปริญญาตรี
		๓.๘๖	๔.๑๖	๔.๓๕
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๓.๘๖		.๒๙*	.๔๘*
ปริญญาตรี	๔.๑๖			.๑๙
สูงกว่าปริญญาตรี	๔.๓๕			

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรี มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์
ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการปกครอง น้อยกว่าพระสังฆาธิการที่มีวุฒิปริญญาตรีและสูง
กว่าปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

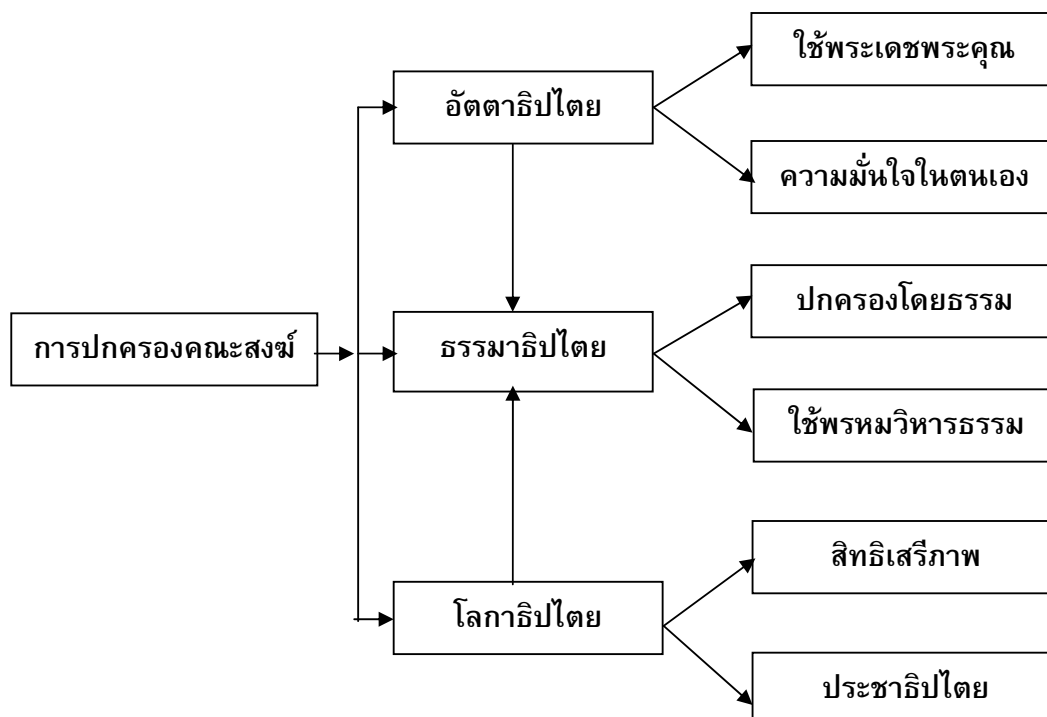
๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์
ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตารางที่ ๔.๑๑ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะ
สงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัญหา	ข้อเสนอแนะ
๑. การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส บางส่วนไม่มีการประชุม ปรีกษา วางแผน และ กำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็น รูปธรรม เป็นการบริหารจัดการวัดตามความ เคยชินที่เคยปฏิบัติมา	๑. ควรดูแลรักษาความสะอาดเสนาสนะ และ บริเวณสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัดอยู่เสมอ เพื่อให้วัดมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม เหมาะสำหรับการบำเพ็ญบุญบำเพ็ญ กุศลของพุทธศาสนิกชน
๒. ไม่ค่อยจัดกิจกรรมที่ให้พุทธศาสนิกชน เข้าถึงหลักธรรมคำสั่งสอน เน้นการสร้างวัตถุ มากกว่าการสร้างคน	๒. ควรมีการประชุมพระภิกษุ-สามเณร ภายใน วัด เนื้อง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหาร จัดการวัด และ เพื่อความสามัคคีภายในวัด
๓. ไม่ค่อยสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แผนกบาลี และทางโลก แก่ พระภิกษุ-สามเณร เท่าที่ควร	๓. เจ้าอาวาสควรให้การสนับสนุนการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี และทาง โลก แก่พระภิกษุ-สามเณร อย่างเต็ม ความสามารถ
๔. เจ้าอาวาสบางรูปไม่เปิดใจรับฟัง ข้อเสนอแนะของพระภิกษุ-สามเณร และบุคคล ต่าง ๆ ในการบริหารจัดการวัด	๔. ส่งเสริมให้เจ้าอาวาสเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการวัดมีการ นำเอา เทคโนโลยีสมัยใหม่ มาใช้ในการพัฒนา วัดมากขึ้น เป็นต้น
๕. เจ้าอาวาสบางรูปขาดวิสัยทัศน์ ขาด เป้าหมาย ในการบริหารจัดการวัด ที่ชัดเจน	๕. ควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ระหว่างวัด และชุมชน
๖. ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และ ชุมชน	๖. ควรดูแลสอดส่องพระภิกษุ-สามเณร ภายใน วัดอย่างทั่วถึง
๗. ประชาชนไม่มีเวลาในการจัดกิจกรรม ระหว่างวัดและชุมชน	
๘. เจ้าอาวาสบางรูปใช้คนไม่ถูกกับงาน จึงทำ ให้งานขาดประสิทธิภาพ	

๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ทำให้ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้ใหม่จากการศึกษาดังแผนภาพที่ ๔.๑ ดังนี้

จากแผนภาพที่ ๔.๑ สรุปได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น ใช้หลักการปกครอง ๓ รูปแบบ คือ ๑) แบบอัตตาริปไตย คือ ถือตนเป็นใหญ่ หมายถึง พระสงฆ์การต้องใช้ทั้งพระเดชและพระคุณในการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อความเรียบร้อยดีงาม ตลอดถึงมีความเชื่อมั่น และมั่นใจในตนเอง จึงจะปกครองพระภิกษุสามเณรได้ดี ๒) แบบโลการิปไตย คือ ถือโลกเป็นใหญ่ หมายถึง เคารพสิทธิเสรีภาพซึ่งกันและกัน ตลอดถึงใช้หลักประชาธิปไตยเป็นส่วนใหญ่ของการปกครองสงฆ์ เพื่อความเสมอภาค และ ๓) แบบธรรมาริปไตย คือ ถือธรรมเป็นใหญ่ หมายถึง ปกครองพระภิกษุสามเณรโดยธรรม ใช้หลักพรหมวิหารธรรมในการปกครอง จึงจะสามารถบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาระดับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ พรรษา ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมและวุฒิการศึกษาสามัญ ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ(Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับประชากรกลุ่มเป้าหมายที่เป็นพระสังฆาธิการในอำเภอเสนาจำนวน ๔๘๕ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองโดยมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ .๙๘๗ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่และร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และสถิติเชิงอนุมาน คือ การทดสอบค่าที (t-test) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) สถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance : ANOVA) และทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) ผลการวิจัยสรุป อภิปรายผลและมีข้อเสนอแนะได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ๒๑ - ๓๐ ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๘ มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๓ มีตำแหน่งพระลูกวัดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๓ วุฒิการศึกษาทางธรรม ไม่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๘ วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ไม่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๕ มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๓

๕.๑.๒ ระดับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ระดับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๙๓ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อแล้วพบว่า ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบระดับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยจำแนกตามสถานภาพ ส่วนบุคคล

๑) พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๒) พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓) พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔) พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕) พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางเปรียญธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๖) พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๔ ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ เจ้าอาวาสบางรูปไม่เปิดใจรับฟังข้อเสนอแนะของพระภิกษุ-สามเณร และบุคคลต่างๆ ในการบริหารจัดการวัด เจ้าอาวาสบางรูปขาดวิสัยทัศน์ ขาดเป้าหมาย ในการบริหารจัดการวัด ที่ชัดเจน เจ้าอาวาสบางรูปใช้คนไม่ถูกกับงาน จึงทำให้งานขาดประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสบางส่วนไม่มีการประชุมปรึกษา วางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการวัดตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา และขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ควรดูแลรักษาความสะอาดเสนาสนะ และบริเวณสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัดอยู่เสมอ เพื่อให้วัดมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม เหมาะสำหรับการบำเพ็ญบุญบารมีเพื่อกุศลของพุทธศาสนิกชน ควรมีการประชุมพระภิกษุ-สามเณร ภายในวัด เนื้อ ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัด และเพื่อความสามัคคีภายในวัด เจ้าอาวาสควรให้การสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี และทางโลก แก่พระภิกษุ-สามเณร อย่างเต็มความสามารถ ส่งเสริมให้เจ้าอาวาสเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการวัดมีการนำเอา เทคโนโลยีสมัยใหม่ มาใช้ในการพัฒนาวัดมากขึ้น เป็นต้นและควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ระหว่างวัดและชุมชนให้มากขึ้น

๕.๒ การอภิปรายผล

๑. จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ระดับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก บทบาทภารกิจในการบริหารจัดการวัดด้านการปกครองในปัจจุบัน นอกจากเจ้าอาวาสจะต้องคำนึงถึงพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมืองและกฎหมายคณะสงฆ์แล้ว สิ่งที่สำคัญที่พึงตระหนัก คือความเจริญมั่งคั่งของวัด การพัฒนาวัดให้มีศักยภาพที่เอื้ออำนวยคุณประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชนและสังคมซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกลไกการบริหารจัดการอย่างมีระเบียบและต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับที่ **พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติบุตรโร)** ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี” ผลการศึกษาพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการบริหารครั้งนั้น คือ พระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมและบัญญัติพระวินัย เพื่อการบริหารกิจการ

คณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา ปัจจุบันการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นไปตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่อง การ ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นฐานะหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา มี ๖ ฝ่าย คือ ๑) การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕) การสาธารณูปการ และ ๖) การสาธารณสงเคราะห์ ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ปัญหาในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี พบว่า ปัญหาที่สำคัญได้แก่ พระสงฆ์บางรูปไม่เข้าใจพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์ และผู้ปกครองขาดการเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณร มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วางกฎระเบียบและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทางปกครอง แนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ควรอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยา มารยาทการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างที่ดี และมีการดูแลพระสงฆ์ภายในวัดอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกันและเป็นธรรม รวมทั้งมีการยกย่องและชมเชยพระสงฆ์ที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ กิจวัตรอย่างสม่ำเสมอ^๑ ดังนั้น ระดับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมจึงอยู่ในระดับมาก

๒. ผลการเปรียบเทียบระดับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

๒.๒.๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน พบว่าพระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจากการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการวางแผนการบริหารอย่างชัดเจน มีระเบียบในการปกครอง มีการกระจายอำนาจและการมอบหมายหน้าที่อย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **กัญแก้วพากรณ์ กลิ่นนันทนวล** ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔” ผลการศึกษาพบว่า บุคลากรที่มีเพศ อายุ ต่างกันมีทัศนคติต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔ โดย

^๑พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติบุตรโร), “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี”, **วิทยานพนธ์พุทธศาสนธรรมฉบับพิเศษ** (การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

ภาพรวมไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย^๒ ดังนั้น พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน จึงมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน

๒.๒.๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน พบว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจากการปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละบุคคลเพื่อให้สามารถบริหารจัดการวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาอานนท์ อานนฺโท (นรมาตร์) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗” ผลการศึกษาพบว่า การเปรียบเทียบเปรียบเทียบระดับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพร จำแนกตามข้อมูลส่วนบุคคล พบว่า อายุ ไม่พบความแตกต่าง จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^๓ ดังนั้น พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน จึงมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน

๒.๒.๓ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน พบว่าพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจากการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นการบริหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน โดยยึดถือประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระธนดล นาคสุวรรณโณ (นาคพิพัฒน์) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งพระสังฆาธิการ

^๒ กัญญ์วพาภรณ์ กลิ่นนิ่มนวล, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑-๒.

^๓ พระมหาอานนท์ อานนฺโท (นรมาตร์), “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

แตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน^๕ ดังนั้น พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ต่างกัน จึงมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน

๒.๒.๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสชนสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจากไม่ว่าพระสงฆ์จะมีวุฒิทางธรรมในระดับใด ก็มีการหล่อหลอมความรู้และกฎระเบียบในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแนวทางเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระณัฐพล จิตธิมโม (ปราบพินาศ)** ที่ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารวัด โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวัดตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสชนสมมติฐานที่ตั้งไว้^๖ ดังนั้น พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางธรรมต่างกัน จึงมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน

๒.๒.๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางเปรียญธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางเปรียญธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางเปรียญธรรมสูงกว่าจะมีภาระหน้าที่และตำแหน่งในด้านการปกครองสูงกว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิเปรียญธรรมน้อยกว่า มุมมองและความคิดเห็นจึงมีความแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาอานนท์ อานนุโท (นรมาตร์)** ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัด ชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอธิษฐาน ๗” ผลการศึกษาพบว่า การเปรียบเทียบเปรียบเทียบระดับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอธิษฐาน ๗ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

^๕พระชนดล นาคสุวรรณโณ (นาคพิพัฒน์), “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”, **ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

^๖พระณัฐพล จิตธิมโม (ปราบพินาศ), “การบริหารวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

ของพระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพร จำแนกตามข้อมูลส่วนบุคคล พบว่า วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมนั้นมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งตรงตามสมมติฐานที่ตั้งไว้^๖ ดังนั้น พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางเปรียญธรรมต่างกัน จึงมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

๒.๒.๖ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญสูงกว่าย่อมนำความรู้และทักษะที่ได้จากการศึกษามาพัฒนาประสิทธิภาพในการปกครองได้มากกว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญน้อย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาชวลิต ชาตเมธี (คงแก้ว) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต ผลการศึกษาวีจ้ยพบว่า พระภิกษุสามเณรในจังหวัดภูเก็ตมีความคิดเห็นแตกต่างกันตาม วุฒิการศึกษาสามัญ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้^๗ ดังนั้น พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน จึงมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยด้านการปกครอง พบว่า พระสังฆาธิการให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมประชุมตามมติมหาเถรสมาคมหรือผู้ปกครองเหนือตนจัดประชุม แต่การจัดประชุมเพื่อชี้แจงข่าวสารการประชุมหรือเพื่อชี้แจงกฎระเบียบภายในวัดยังน้อยอยู่ โดยส่วนใหญ่ใช้พระธรรมวินัยในการควบคุมดูแลพระภิกษุสามเณรภายในวัด ทำให้ลดความสำคัญของการออกกฎระเบียบเพื่อหมู่คณะ ซึ่งอาจจะเป็นช่องทางให้บุคคลผู้ไม่สนใจปฏิบัติตามพระธรรมวินัยขาดรูปธรรมในการประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี ซึ่งสามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้ คือ :

^๖พระมหาอานนท์ อานนโท (นรมาตร์), “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักกฏของปรีหานิยธรรม ๗”, ๒๕๕๒.

^๗พระมหาชวลิต ชาตเมธี (คงแก้ว), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

๑. ควรจัดให้มีการอบรมเรื่องกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์

๒. ควรให้มีการจัดการประชุมเพื่อวางนโยบายในการปกครองร่วมกันภายในเขตการปกครองคณะสงฆ์

๓. ควรให้ผู้ได้บังคับบัญชาได้มีส่วนในการกำหนดหรือการออกข้อบังคับในการปกครองเพื่อทำให้เกิดความสมดุลในการบริหารหรือเพื่อให้ผู้บังคับและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีการปกครองอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับนำไปปฏิบัติ

๑. เจ้าอาวาสควรมีการกำหนดนโยบายการบริหารจัดการวัด มีการวางแผนทั้งระยะสั้น ระยะยาว ในการบริหารจัดการ และพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม

๒. เจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด และชุมชน หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรมีการประชุมกันเป็นประจำ เพื่อหาข้อผิดพลาด ปัญหา อุปสรรค จุดอ่อน จุดแข็ง ในการบริหารจัดการและพัฒนาวัด เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะ และเป็นการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและพัฒนาวัด

๓. เจ้าอาวาสควรจัดกิจกรรมเพื่อให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด

๔. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดให้มีการประชุม อบรม หรือสัมมนา ให้แก่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด เพื่อเป็นเพิ่มศักยภาพในการบริหารจัดการ และพัฒนาวัด

๕. เจ้าอาวาสควรกำกับให้พระภิกษุ สามเณร ดูแลรักษาความสะอาด เสนาสนะ และบริเวณสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัดอยู่เสมอ เพื่อให้วัดมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม เหมาะสำหรับการบำเพ็ญบุญบำเพ็ญกุศลของพุทธศาสนิกชน

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาเชิงเปรียบเทียบทั้งเรื่องคุณลักษณะหรือคุณสมบัติความเป็นผู้นำ ทักษะการบริหารจัดการและปัจจัยที่ส่งเสริมการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสแต่ละวัด

๒. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาประสิทธิภาพในการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงประสิทธิภาพในการพัฒนาวัดให้เพิ่มมากขึ้น

๓. ในการวิจัยครั้งต่อไปการศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งเสริมการบริหารจัดการวัดที่มีขนาดต่างกัน ได้แก่ วัดขนาดเล็ก กลางและใหญ่

๔. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการและพัฒนาวัด เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาวัดให้มีประสิทธิภาพ

๕. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อจะได้ทราบรายละเอียด ด้วยการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คือ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เลขานุการเจ้าคณะต่างๆ และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.

_____ . คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการศาสนา. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____ . ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็น
ศูนย์กลางชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____ . วัดพัฒนา ๔๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๖.

_____ . วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕.

คณินันต์ และสุบรรณ จันทบุตร. ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะ
กรณีวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี. กรุงเทพมหานคร : พรักหวานกราฟ
ฟิค, ๒๕๔๕.

ติน ปรัชญพฤกษ์. ศัพทรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ธงชัย สันติวงษ์. องค์การและการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนา
พานิช, ๒๕๔๓.

นนท์ ธรรมสถิต. พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เอ็ดสัน,
๒๕๓๓.

บุญทัน ดอกไธสง. การจัดองค์การ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

บุญศรี พานะจิตต์. ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวน
แก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

- ประกอบ กระณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- _____ . สถิติเพื่อการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- ประยูทธ เจริญสวัสดิ์. การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร : กรมพลศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐.
- ประเวศ วะสี. “พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม” ในหลักการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์.
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๓๗.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร). “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของ
จังหวัดปทุมธานี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ).
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). และ ดร.ระวี ภาวิไล. พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒.
- _____ . การศึกษาที่สาบสูญพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร :
อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต). “คำกล่าวอนุโมทนา”. เนื่องในงานประสาทปริญญาบัตร
ดุขฎฐิบัณฑิต กิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาและศาสนา แก่พระเทพโสภณ (ประยูร
ธมฺมจิตโต) จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ณ พระอุโบสถวัดประยูรวงศาวาสวร
วิหาร. ๑๘ สิงหาคม ๒๕๔๔ .
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). นิติตาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,
๒๕๔๑.
- _____ . เมืองไทยจะวิฤกดิถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธ
ธรรม, ๒๕๓๗.
- _____ . นิติตาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗.
- พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน). คู่มือพระอุปัชฌาย์. กรุงเทพมหานคร: สหาย
พัฒนาการพิมพ์ , ๒๕๔๐.
- พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”.
กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์สุวรรณ, ๒๕๔๓.
- พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร :
บริษัทสหนิกรรม จำกัด , ๒๕๓๗.

- _____ . การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙.
- _____ . การปกครองคณะสงฆ์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- พระราชรัตนมณี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ). การจัดสาธารณูปการและสาธารณะสงเคราะห์ของวัด. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘.
- พระศรีปริยัติโมลี.(สมชัย กุศลจิตโต) การเมืองมิใช่เรื่องของสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๓.
- ไพบุลย์ ช่างเรียน. วัฒนธรรมการบริหาร. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒.
- ภาวิดา ชาราศรีสุทธิและวิบูลย์ ไทวณะบุตร. หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- วัชร บุรณสิงห์. การบริหารหลักสูตร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ ปริญญา ถักยิตานนท์ และสมชาย หิรัญกิตติ. ศัพท์การบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- สง่า หล่อสำราญ. ตำนานพระพุทธสาวก. กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๔๑.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานปกครองคณะสงฆ์. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๕.
- _____ . วิหัยมุข เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗.
- สมบุรณ์ สุขสำราญ. พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงการเมืองและสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- สมพงษ์ เกษมสิน. การบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เกษมสุวรรณ, ๒๕๑๔.
- _____ . การบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓.
- _____ . การบริหาร. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๙.
- สมยศ นาวิการ. การบริหาร. กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, ๒๕๓๘.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. กฎมหาเถรสมาคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

สุวริย์ ศิริโกคาภิรมย์. การวิจัยทางการศึกษา. ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏ
เทพสตรี, ๒๕๔๖.

แสง อุดมศรี. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

อนันต์ เกตุวงศ์. การบริหารการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
, ๒๕๒๓.

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. พระพุทธศาสนamahayan. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

กัญญ์กวีพารณณ์ กลิ่นน้มนวล. “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตาม
หลักอิทธิบาท ๔. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์).
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ชาญวิทย์ มูลโคตร. “ประสิทธิภาพการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษา
อำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ”. ภาคนิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต. (พัฒนา
สังคม). คณะพัฒนาสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘.

จิตติพร สะสม. “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนากรณีศึกษา : วัด
พระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร
บัณฑิต (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ทวี เขจรกุล. “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๗.

บุญช่วย จันท์เฮ้า. “พฤติกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัด ในเขต
การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔.

พระครูปลัดอาทิตย์ อุตถเวที. “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพ
โสภณ(ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค
๒”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ). บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

- พระครูพิศาลถิรธรรม (ปญญาวิชโร). “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขต
ธนบุรี กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการ
เชิงพุทธ)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระครูสังฆรักษ์กฤษฏ์ตมณ สุเมธ. “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขต
อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
(การจัดการเชิงพุทธ)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระณัฐพล จิตติมูโม (ปราบพินาศ). “การบริหารวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความ
คิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๓.
- พระชนดล นาคสุวรรณโณ (นาคพิพัฒน์). “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”. **ปริญาญา
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระปิยวัฒน์ ปิยสีโล (จักรแต). “การบริหารงานตามหลักธรรมมาภิบาลของเทศบาลเมืองแพร่
จังหวัดแพร่”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)**.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม. “บทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬา
ลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- พระมหาชวลิต ชาตเมธี (คงแก้ว). “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ :
ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๒.
- พระมหาทนงชัย นูรณพิสุทธ์. “บทบาทของวัดในเขตชุมชนเมืองในเขตบางรัก
กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.
- พระมหาธฤติ วิโรจโน (รุ่งชัยวิฑูร). “การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
ของโรงเรียนในเขตธนบุรี สังกัดกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระมหาเริงศักดิ์ พิมพ์สกุล. “รูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า”. **วิทยานิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๕.

พระมหาสมบุญ ถาวโร (พันธ์สุข). การเปรียบเทียบการบริหารจัดการวัดในเขตปกครองคณะ
สงฆ์ ภาค ๑๔. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๕๐.

พระมหาสมหมาย ตุ่นพันธ์. “ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารงานองค์กรสงฆ์ไทย”.
ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม). คณะพัฒนาสังคม : สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๒.

พระมหาอานนท์ อานนุโท (นรมาตร์). “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการ
ประยุกต์ใช้หลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)** . บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระวีรุต ญาณส่วโร (นรรัตน์) . “บทบาทพระสังฆาธิการต่อการบริหารงานคณะสงฆ์ กรณีศึกษา
พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอพาน จังหวัด
เชียงราย”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย), ๒๕๕๒.

วิศรุต มีแก้ว. “ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน :
ศึกษาเฉพาะกรณีสถานีตำรวจสังกัดตำรวจภูธร จังหวัดอุบลราชธานี”. **ภาคนิพนธ์
พัฒนบริหาร ศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)**. คณะพัฒนาสังคม : สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๒.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Cronbach. Lee J. **Essentials of psychological testing**. 4 th ed.. New York: Harper &
Row.1971.

Ernest Dale. **Management : Theory and Practice**. New York : McGraw-Hill.1973.

Fayol Henri. **General and industrial management**. London : Pittman & Sons.1964.

Good. Cater V.. **Dictionary of Education**. (New York : McGraw-Hill Book
Company.1973.

Gulick L. and Urwick J.. **Papers on the Science of Administration**. New York : Institute of Public
Administration. 1973.

Herbert A. Simon. **Administrative Behavior**. New York: Macmillian. 1947.

Hertzberg. **Motivation Moral and Money**. New York : Psychology Co.. 1968.

Hutchinson. Jonh G.. **Organization : Theory and Classical Concepts**. New York : McGraw-Hill. 1967.

Kartz and Kahn. **The Social Psychology of Organization**. New York : John Wiley & Sons. 1987.

Koontz. Harold & Cyril O' Donnell. **Principle Of Management : An Analysis of Managerial Fucntions**. New York : McGraw-Hill. 1972.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐ - ๒๕๓๕ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๐๕๒

วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

ด้วย พระครูพิพิธพัฒนโสภณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๖๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาการจัดการเชิงพุทธ

๑๐ ค.พ. ๕๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๒๕๓๕ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๐๕๒

วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์

ด้วย พระครูพิพิธพัฒนโสภณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๖๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาการจัดการเชิงพุทธ

ได้ตรวจแก้ไข เครื่องมือ ๕ แล้ว

เต็มศักดิ์ ทองอินทร์
๑๗ ก.พ. ๕๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐ - ๒๕๓๕ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๒๑๐๕.๒ / ๐๒/๒

วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.พิเชฐ หังไธ

ด้วย พระครุพิพิตพัฒนโสภณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๖๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนาจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน
เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการ
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาการจัดการเชิงพุทธ

อาร๑๑/๑๑/๒๑๑๑๑๑๑๑

๑๑/๑๑/๒๑๑๑๑๑๑๑
(ดร. พิเชฐ หังไธ)
๑๑ ม.ค. ๕๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐ - ๒๕๓๕ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๑๐๔๑

วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

เรื่อง ขอดำเนินการขอตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี

ด้วย พระครูพิพิธพัฒนโสภณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๕๐๕๓๖๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนาจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน
เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการ
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นางสาววิมลทิพย์
ศิริประทีป
๑๕๖๖๕๕๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการเชิงพุทธ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๒๕๓๕ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๐๕๖

วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ผดุง วรรณทอง

ด้วย พระครูพิพิธพัฒน์โสภณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๖๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาการจัดการเชิงพุทธ

นางจก แก้วไชย วัฒนวิเศษ

นางจก แก้วไชย วัฒนวิเศษ

๑๑ ส.ย. ๕๔

ภาคผนวก ข.

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

ผลการหาค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (IOC)

ที่	ประสิทธิภาพการปกครองคณะสงฆ์	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	ด้านการปกครอง								
๑	คณะสงฆ์อำเภอเสนาจัดการประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่อชี้แจงกฎระเบียบตามวาระต่างๆ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๒	มีการออกกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๓	มีการอบรมแก่บรรพชิตและศิษย์วัดให้อยู่ในโอวาท	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๔	มีการจัดกิจการของวัด เช่น บัญชีรายรับ-รายจ่ายให้เป็นไปด้วยดี	+๑	+๑	+๑	-๑	+๑	๓	๐.๖	ใช้ได้
๕	มีการควบคุมดูแลบรรพชิตอยู่ในกฎมหาเถรสมาคม	+๑	+๑	+๑	๐	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๖	มีการเข้าร่วมประชุมพระสังฆาธิการตามวาระโอกาสต่าง ๆ ที่ผู้บัญชาจัดให้มีการประชุม	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๗	มีการส่งเสริมให้ครูสอนพระปริยัติธรรมได้ทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ตามโอกาส	+๑	+๑	+๑	-๑	+๑	๓	๐.๖	ใช้ได้
๘	มีหลักการและแนวนโยบายในการปกครองที่ชัดเจน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้

ที่	ประสิทธิภาพการปกครองคณะสงฆ์	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	ด้านการปกครอง								
๙	มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการปกครองคณะสงฆ์อย่างเหมาะสม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๑๐	รับฟังความคิดเห็นและเปิดโอกาสให้พระภิกษุ สามเณร มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วางกฎระเบียบและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๑๑	การปกครองของพระสังฆาธิการไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๑๒	แนวคิดและวิธีการปกครองเป็นแบบอย่างในการปกครองแก่คณะสงฆ์เขตปกครองอื่น ๆ ได้	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๑๓	มีการจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่อชี้แจงกฎระเบียบตามวาระต่าง ๆ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๑๔	มีการจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมสั่งสอนให้มีจิตสำนึกในด้านข้อวัตรปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยและความเป็นสมณะ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้

ที่	ประสิทธิภาพการปกคณะสงฆ์	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	ด้านการปกครอง								
๑๕	มีการระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัยปัญหา เพื่อยุติเหตุความขัดแย้ง หรือลง นิคหกรรม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๑๖	มีการออกกฎระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ แก่พุทธศาสนิกชน เช่น การห้ามเล่นการ พนัน ห้ามดื่มสุรกายในบริเวณวัด	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๑๗	มีการอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณ สัตยญาและอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยา มารยาทการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธี หรือแบบอย่างที่ดี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๑๘	มีการดูแลพระสงฆ์ภายในวัดอย่างทั่วถึง เท่าเทียมกันและเป็นธรรม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๑๙	มีการยกย่องและชมเชยพระสงฆ์ที่ปฏิบัติ ตามกฎระเบียบ/กัจจัตรอย่างสม่ำเสมอ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๒๐	มีการแต่งตั้งคณะกรรมการและ ไวยาวัจกรภายในวัด	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๒๑	จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการวัดและ ทำรายงานการประชุมทุกครั้ง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๒๒	ประชุมพระสังฆาธิการในเขตการ ปกครองคณะสงฆ์สม่ำเสมอ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๒๓	ตรวจการคณะสงฆ์ในเขตการปกครอง คณะสงฆ์สม่ำเสมอ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้

ที่	ประสิทธิภาพการปกคณะสงฆ์	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	ด้านการปกครอง								
๓๔	ปกครองดูแลคณะสงฆ์ให้ได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างมาก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
๓๕	มีการส่งเสริมให้ครูสอนพระปริยัติธรรมได้ทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์	+๑	+๑	+๑	๐	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๓๖	มีการกำกับดูแลและจัดศาสนสมบัติของวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและมีความมั่นคงแข็งแรง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑	ใช้ได้
	รวม	๓๖	๓๔	๓๖	๓๑	๓๖	๑๗๑	๒๙	
	ผลเฉลี่ยรวม	๑	๐.๙	๑	๐.๘	๑	-	๐.๙๔	

ภาคผนวก ค.

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (Try Out)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๓๐๐

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุตาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๕๒-๑๒๓

๕ กรกฎาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
การบามััสการ พระครูสุวรรณธรรมกิจ รักษาการเจ้าคณะอำเภอบางไทร
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูพิพิธพัฒนโสภณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๕๐๔๗๕๓ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการ
ปกครองในอำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระภิกษุสงฆ์ภายในสังกัด
ของพระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิต
ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี
และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอกราบมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐๒ ๕๓๕๒ ๑๒๓ ต่อ ๒๑๓๐

๑๐/๗๒๓๑/๒๕๕๕

(พระครูสุวรรณธรรมกิจ)

ภาคผนวก ง.

ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient)

***** Method 1 (space saver) will be used for this analysis *****

_RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

Item-total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Alpha if Item Deleted
ปกครอง	128.9333	256.8920	.4956	.9353
ปกค0001	128.9667	257.5506	.4880	.9354
ปกค0002	129.1667	249.4540	.6906	.9334
ปกค0003	128.8667	258.8092	.5224	.9352
ปกค0004	128.9667	254.0333	.5674	.9346
ปกค0005	129.1667	253.4540	.6419	.9340
ปกค0006	129.2667	252.6161	.5643	.9347
ปกค0007	129.1000	254.7138	.5665	.9347
ปกค0008	129.1667	254.2126	.5154	.9352
ปกค0009	129.3667	248.6540	.7817	.9326
ปกค0010	128.9000	259.8172	.3841	.9363
ปกค0011	129.5000	249.7759	.5969	.9343
ปกค0012	129.3000	245.8724	.6908	.9332
ปกค0013	129.1667	253.7989	.5062	.9353
ปกค0014	129.5667	247.9782	.5312	.9355
ปกค0015	128.9333	253.7885	.5304	.9350
ปกค0016	129.0333	256.8609	.5307	.9350
ปกค0017	129.2000	260.3034	.3755	.9363
ปกค0018	129.4000	250.3172	.5507	.9349
ปกค0019	129.0333	261.4126	.3290	.9367
ปกค0020	129.4667	249.9126	.7026	.9333
ปกค0021	128.9333	277.3747	-.3177	.9425
ปกค0022	129.2667	251.5816	.5516	.9348
ปกค0023	128.7333	260.3402	.3295	.9368

ปกค0024	129.5000	254.1207	.5458	.9348
ปกค0025	129.1667	250.2126	.6327	.9339
ปกค0026	129.1000	256.4379	.6187	.9345
ปกค0027	129.4000	255.2828	.6922	.9340
ปกค0028	129.2000	254.8552	.5766	.9346
ปกค0029	129.1667	255.1092	.5715	.9346
ปกค0030	129.0333	258.0333	.5176	.9352
ปกค0031	129.1333	255.2230	.5735	.9346
ปกค0032	129.0000	254.6897	.5990	.9344
ปกค0033	129.1667	255.3851	.5598	.9348
ปกค0034	129.1667	261.5230	.4356	.9359
ปกค0035	128.7333	257.4437	.5482	.9350

—
 RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)
 Reliability Coefficients
 N of Cases = 30.0 N of Items = 36
 Alpha = .9368

ตรงต่อแล้ว
 หรือ ส.จ.
 อ. น.

ตรงต่อแล้ว :
 ค่า ความ เชื่อ มีค่ารอบแบบ สอดคล้อง (Reliability)
 อยู่'สูงระดับสูง (Alpha = .9368) ใน ข. ย. ร. ร.
 ถ้าเป็น การแสดงแบบ สอดคล้อง และ ค่า เป็น น.
 อยู่'ระดับสูง ๑๐๒/๑๐๒

หรือ ส.จ.
 (ศาสตราจารย์ ดร. อ. น. ส.จ.)
 อ. น. ส.จ.

ภาคผนวก จ.

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๓๐๐

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุทธาราม
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๔๒-๑๒๓

ส่ง	รองอำเภอสนา
ศธ ๖๑๐๕.๒/๓๐๐	
ค.น.๑๘	
นางศุภา	

๔ กรกฎาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
การบ่มัสนัก พระครูสุวรรณศีลาธิคุณ เจ้าคณะอำเภอสนา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูพิพิธพัฒนโสภณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๓ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการ
ปกครองในอำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระภิกษุสงฆ์ภายในสังกัด
ของพระคุณท่าน จึงขออนุญาตจากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิต
ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี
และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบบังคมทูลมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอกราบบังคมทูลด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐๒ ๕๓๔๒ ๑๒๓ ต่อ ๒๑๓๐

ภาคผนวก จ.

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

คำชี้แจง

แบบสอบถามเพื่อการวิจัยฉบับนี้จัดทำขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับเป็นข้อมูลและแนวทางสำหรับผู้วิจัย เพื่อที่จะนำผลการวิจัยที่ได้ไปปรับใช้ให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ต่อไป

ข้อมูลที่ได้จะแปลผลการวิจัยในภาพรวมและจะเก็บข้อมูลฉบับนี้เป็นความลับและใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยนี้เท่านั้น ไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อท่านหรือองค์กรของท่านแต่ประการใด

แบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้ คือ

ตอนที่ ๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะอื่น ๆ ต่อการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบิน สุเมธ)
 นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถาม
ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ ๑ : สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ที่ตรงกับความเป็นจริงของท่าน

๑. อายุ

๒๐ - ๓๐ ปี

๓๑ - ๔๐ ปี

๔๑ - ๕๐ ปี

๕๑ - ๖๐ ปี

๖๑ ปีขึ้นไป

๒. พรรษา

ต่ำกว่า ๕ พรรษา

๕ - ๑๐ พรรษา

๑๑ - ๑๕ พรรษา

๑๖ - ๒๐ พรรษา

๒๑ - พรรษาขึ้นไป

๓. ตำแหน่ง

พระสังฆาธิการ (โปรดระบุตำแหน่ง.....)

พระลูกวัด

๔. วุฒิทางการศึกษาทางธรรม

นักธรรมชั้นตรี

นักธรรมชั้นโท

นักธรรมชั้นเอก

ไม่มีวุฒินักธรรม

๕. วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม

ประโยค ๑ - ๒ ป.ธ.๓

ป.ธ. ๔- ป.ธ. ๖

ป.ธ. ๗ - ป.ธ. ๙

ไม่มีวุฒิปริญญาธรรม

๖. วุฒิการศึกษาสามัญ

ต่ำกว่าปริญญาตรี

ปริญญาตรี

สูงกว่าปริญญาตรี

ตอนที่ ๒ : ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับระดับการพิจารณาข้อความของท่านมากที่สุด

ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับการปฏิบัติ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑. คณะสงฆ์อำเภอเสนาจัดการประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่อชี้แจงกฎระเบียบตามวาระต่าง ๆ					
๒. มีการออกกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ					
๓. มีการอบรมแก่บรรพชิตและศิษย์วัดให้อยู่ในโอวาท					
๔. มีการจัดกิจการของวัด เช่น บัญชีรายรับ-รายจ่ายให้เป็นไปด้วยดี					
๕. มีการควบคุมดูแลบรรพชิตอยู่ในกฎมหาเถรสมาคม					
๖. มีการเข้าร่วมประชุมพระสังฆาธิการตามวาระโอกาสต่าง ๆ ที่ผู้บังคับบัญชาจัดให้มีการประชุม					
๗. มีการส่งเสริมให้ครูสอนพระปริยัติธรรมได้ทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ตามโอกาส					
๘. มีหลักการและแนวนโยบายในการปกครองที่ชัดเจน					
๙. มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการปกครองคณะสงฆ์อย่างเหมาะสม					
๑๐. รับฟังความคิดเห็นและเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณร มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วางกฎระเบียบและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ					
๑๑. การปกครองของพระสังฆาธิการไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎมหาเถรสมาคม					
๑๒. แนวคิดและวิธีการปกครองเป็นแบบอย่างในการปกครองแก่คณะสงฆ์เขตปกครองอื่น ๆ ได้					

ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการ ปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับการปฏิบัติ				
	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
๑๓. มีการจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่อชี้แจง กฎระเบียบตามวาระต่าง ๆ					
๑๔. มีการจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรม สั่งสอนให้มีจิตสำนึกในด้านข้อวัตรปฏิบัติตามหลัก พระธรรมวินัยและความเป็นสมณะ					
๑๕. มีการระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติ เหตุความขัดแย้ง หรือลงนิคหกรรม					
๑๖. มีการออกกฎระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ แก่ พุทธศาสนิกชน เช่น การห้ามเล่นการพนัน ห้าม ดื่มสุรารภายในบริเวณวัด					
๑๗. มีการอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญา และอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยา มารยาท การปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างที่ดี					
๑๘. มีการดูแลพระสงฆ์ภายในวัดอย่างทั่วถึงเท่า เทียมกันและเป็นธรรม					
๑๙. มีการยกย่องและชมเชยพระสงฆ์ที่ปฏิบัติตาม กฎระเบียบ/กิจวัตรอย่างสม่ำเสมอ					
๒๐. มีการแต่งตั้งคณะกรรมการและไวยาวัจกร ภายในวัด					
๒๑. จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการวัดและทำ รายงานการประชุมทุกครั้ง					
๒๒. ประชุมพระสังฆาธิการในเขตการปกครอง คณะสงฆ์สม่ำเสมอ					
๒๓. ตรวจสอบการคณะสงฆ์ในเขตการปกครองคณะ สงฆ์สม่ำเสมอ					
๒๔. มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา					
๒๕. ปกครองดูแลหน่วยอบรมประจำตำบล อ.ป.ต. ทุกตำบล					

ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการ ปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับการปฏิบัติ				
	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
๒๖. ยอมรับฟังความคิดเห็นของพระสังฆาธิการใน เขตปกครอง					
๒๗. ปกครองและให้การสนับสนุนส่งเสริมพระ สังฆาธิการที่อยู่ในบังคับบัญชา					
๒๘. สามารถถ่ายทอดแนวคิดในการปกครองได้ อย่างเหมาะสม					
๒๙. มอบนโยบายบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอ เสนาอย่างชัดเจน และปฏิบัติได้					
๓๐. กระตุ้นให้พระสังฆาธิการในเขตปกครอง อำเภอเสนากระตือรือร้นในกิจการคณะสงฆ์					
๓๑. ปกครองและส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีและ ความสัมพันธ์อันดีในหมู่พระสังฆาธิการ					
๓๒. มีการปรับปรุงส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ให้ เข้มแข็งอยู่เสมอ					
๓๓. การปกครองต้องเอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย สอดคล้องกับ พรบ. คณะสงฆ์ และกฎระเบียบ ข้อบังคับของมหาเถรสมาคม					
๓๔. ปกครองดูแลคณะสงฆ์ให้ได้รับข้อมูลข่าวสาร อย่างมาก					
๓๕. มีการส่งเสริมให้ครูสอนพระปริยัติธรรมได้ทำ หน้าที่ปกครองคณะสงฆ์					
๓๖. มีการกำกับดูแลและจัดศาสนสมบัติของวัดให้ เป็นระเบียบเรียบร้อยและมีความมั่นคงแข็งแรง					

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะอื่น ๆ ต่อการพัฒนา ประสิทธิภาพการบริหาร
กิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑. ท่านคิดว่าปัญหาและอุปสรรคในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีอะไรบ้าง

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....

๒. ท่านมีข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม
พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบิน สุเมโธ)
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบิน สุเมโธ)
- เกิด : วัน ศุกร์ ที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๘ (ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๑ ปีมะเส็ง)
- สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๑๑ ม. ๔ ตำบลสามกอก อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- การศึกษา : ประถมศึกษา โรงเรียนวัดสุธาโกชน์ (ไวยุทธวิทย์) พ.ศ.๒๕๒๒
 : มัธยมศึกษาตอนต้น(กศน.)โรงเรียนวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พ.ศ.๒๕๓๒
 : มัธยมศึกษาตอนปลาย (กศน.) โรงเรียนวัดสุวรรณาราม พ.ศ.๒๕๓๕
 : หลักสูตรประกาศนียบัตร การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) พ.ศ.๒๕๔๙
 : อุดมศึกษา พุทธศาสตรบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ) เกียรตินิยม
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่นที่ ๕๕ พ.ศ. ๒๕๕๓
 : นักรธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดสุธาโกชน์ พ.ศ. ๒๕๒๙
 : ประโยค ๑-๒ สำนักเรียนวัดสุธาโกชน์ พ.ศ. ๒๕๔๔
- อุปสมบท : วัน อังคาร ที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ (ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ปีชาล)
- สังกัด : วัดสุธาโกชน์ เลขที่ ๓๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลบางนมโค อำเภอเสนา
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๑๐
- หน้าที่ : งานปกครอง
 พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นรักษาการเจ้าอาวาสวัดสุธาโกชน์
 พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นเจ้าอาวาสวัดสุธาโกชน์
 พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นเจ้าคณะตำบลบางนมโค
 พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นพระอุปัชฌาย์
- สมณศักดิ์ : พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นพระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะตำบลชั้นโท ที่
 “พระครูพิพิธพัฒนโสภณ”
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดสุธาโกชน์ เลขที่ ๓๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลบางนมโค อำเภอเสนา
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๑๐
- โทรศัพท์ : ๐๘๑-๙๙๑๖๔๒๖,๐๘๔-๘๗๗๗๐๘๔
- โทรสาร : ๐๓๕-๒๐๑๖๓๘
- E-mail : pipit_mcu1@hotmail.com